acces la istorie

REACȚIUNE *şi* REVOLUȚIE: RUSIA 1881-1924

Michael Lynch

ALL

Reaction and revolutions:
Russia 1881-1924
Michael Lynch
Hodder and Stoughton, 1992
Copyright © Michael Lynch 1992
Reacţiune şi Revoluţie: Rusia 1881-1924
Michael Lynch

Copyright © 2000 by **BIC ALL** s.r.l.
All rights reserved.
Publicată pentru prima dată în limba engleză de către Hodder and Stoughton Ltd.
Toate drepturile asupra acestei ediţii rezervate Editurii **BIC ALL.** Nici o parte din acest volum nu poate fi copiată fără permisiunea scrisă a Editurii **BIC ALL.**
Drepturile de difuzare în străinătate aparţin în exclusivitate editurii The distribution of this book outside Romania is prohibited without the written permission of **BIC ALL.**

Descrierea CIP a Bibliotecii Naţionale
LYNCH, MICHAEL
Reacţiune şi revoluţie: Rusia 1881-1924 /Michael Lynch; trad.: Emilia Stere. - Bucureşti: BIC ALL, 2000
208 p.; 21 cm (Acces la istorie)
Tit. orig. (engl): Reaction and revolutions: Russia 1881-1924
Bibliogr.
Index
ISBN: 973 - 571 - 315 - 2
I. Stere, Emilia (trad.)
94 (47)"1881/1924"

Editura **BIC ALL**	Bd Timişoara nr. 58, sector 6 Bucureşti, cod 76548 ☎ 402 26 00 Fax: 402 26 10
Departamentul difuzare	☎ 402 26 20 Fax: 402 26 30
Comenzi la:	comenzi@all.ro
URL:	http://www.all.ro

Redactor: Simona Ceauşu
Coperta: Daniel Ţuţunel
Ilustraţia copertei: tablou propagandistic reprezentându-l pe V.I.Lenin

Acces la istorie 24

Reacțiune şi revoluție: Rusia 1881 - 1924

Michael Lynch

Traducerea: Emilia Stere

ALL

Cuprins

CAPITOLUL 1 Introducere 1
1. Prezentare generală a perioadei 1881-1924 1
2. Interpretări ale Revoluției ruse 3

CAPITOLUL 2 Rusia imperială 7
1. Introducere 7
2. Guvernarea țaristă 8
3. Biserica Ortodoxă rusă 10
4. Structura socială și economică a Rusiei țariste 11
   a) Clasele sociale 11
   b) Industria 13
   c) Agricultura și țărănimea 13
5. Armata 14
6. Aparatul administrativ 15
7. Reforma 17
Îndrumări pentru studiu 18

CAPITOLUL 3 Dezvoltare și reformă: 1881-1914 21
1. „Reacțiunea" 21
2. Witte și reforma economică 23
3. Stolîpin și Reforma agrară 30
4. Politica externă a Rusiei 33
   a) Obiectivele Rusiei 33
   b) Rusia și sistemul alianțelor 34
   c) Războiul ruso-japonez, 1904-1905 35
   d) Balcanii 36
5. Concluzii 38
Îndrumări pentru studiu 40

CAPITOLUL 4 Opoziția față de țarism, 1881-1914 42
1. Introducere 42
2. Populiştii (narodnicii) 43
3. Socialişti-revoluționarii (eserii) 44
4. Social-Democrații (PSD) 45
5. Liberalii 51
a) Octombriştii 51
b) Cadeții (PCD) 52
6. Revoluția din 1905 53
a) Cadrul general 53
b) Desfăşurarea evenimentelor 54
c) Semnificații 57
7. Dumele între 1906 şi 1914 59
a) Prima Dumă, aprilie-iunie 1906 60
b) A doua Dumă, februarie - iunie 1907 61
c) Cea de-a treia Dumă, noiembrie 1907 - iunie 1912 62
d) A patra Dumă noiembrie 1912 - august 1914 63
8. Concluzii 65
Îndrumări pentru studiu 66

CAPITOLUL 5 Război şi Revoluție 1914-1917 71
1. Intrarea Rusiei în primul război mondial 71
2. Rusia în război 73
a) Inflația 74
b) Aprovizionarea cu alimente 75
c) Transportul 76
d) Armata 77
3. Creşterea opoziției politice 79
4. Revoluția din Februarie 82
5. De ce a reuşit Revoluția din Februarie? 86
Îndrumări pentru studiu 89

CAPITOLUL 6 1917: Revoluția din Octombrie 95
1. Conducerea dual 95

2. Întoarcerea lui Lenin în aprilie 97
3. Guvernul Provizoriu 100
a) Evenimentele din Iulie 103
b) Chestiunea pământului 104
c) Afacerea Kornilov 10
4. Revoluția din Octombrie 109
5. Motivele succesului bolșevic 114
Îndrumări pentru studiu 118

CAPITOLUL 7 1918-1921: Consolidarea puterii bolșevice 124
1. Dizolvarea Adunării Constituante 125
2. Tratatul de la Brest-Litovsk 128
3. Războiul civil din 1918-1920 131
4. Intervențiile străine 136
5. Efectele Războiului civil 140
a) Asupra politicii externe sovietice 140
b) Asupra politicii interne 141
6. Teroarea 143
a) Ceka 143
b) Armata Roșie 145
7. Revolta din Kronstadt din 1921 147
Îndrumări pentru studiu 151

CAPITOLUL 8 1918-1924: Bolșevicii și economia 155
1. Capitalismul de stat, 1917-1918 155
2. 1918-1921: Comunismul de război 159
a) Industria 159
b) Agricultura 161
3. Noua Politică Economică (NEP) 164
Îndrumări pentru studiu 172

CAPITOLUL 9 Concluzii 176
1. Continuitatea istoriei Rusiei între 1881-1924 176
2. Rolul de revoluționar al lui Lenin 177
Îndrumări pentru studiu 182

Tabel cronologic 185
Glosar 189
Recomandări de lectură 192
Index 195

Cuvânt înainte

Către cititorul obişnuit

Seria „Acces la istorie" a fost iniţiată mai ales la nivelul cerinţelor studenţilor şi elevilor care susţin examene legate de subiectele respective, dar oferă o mulţime de informaţii interesante şi cititorului obişnuit. Partea principală a cărţii (textul propriu-zis, mai puţin îndrumările de la sfârşitul capitolelor) reprezintă un studiu uşor de citit şi incitant totodată, ce are coerenţa necesară unei cercetări istorice. Intenţia autorilor a fost nu doar să ofere o prezentare clară şi concisă a unor evenimente din trecut, ci să stimuleze cititorii (chiar şi pe cei neiniţiaţi) în a-şi forma o opinie despre subiectul pus în discuţie. Astfel, în loc să transmită o sumă de „adevăruri istorice" plate, lucrările din această colecţie conţin puncte de vedere şi interpretări diferite.

Către studenţi şi elevi

În funcţie de subiectele care vă interesează şi de timpul de studiu pe care îl aveţi la dispoziţie, puteţi proceda în mod diferenţiat atunci când folosiţi această carte pentru pregătirea unui examen.

De exemplu, dacă doriţi să vă formaţi o idee generală asupra subiectului, în cel mai scurt timp posibil, următoarele căi ar fi, probabil, cele mai eficiente:

- Citiţi capitolul 1 în întregime.
- Pentru fiecare dintre capitolele următoarele, începeţi cu secţiunea „Să luăm notiţe" şi, dacă subiectul vă interesează, citiţi tot capitolul, oprindu-vă la fiecare subcapitol pentru a nota principalele probleme dezbătute.

Dacă doriţi totuşi să abordaţi întreaga tematică a cărţii şi dispuneţi de timpul necesar, ar fi avantajos să folosiţi pentru fiecare capitol următoarea procedură:

1. Citiţi tot capitolul, de preferat într-o singură şedinţă.

2. Studiați schema de la sfârșitul capitolului, asigurându-vă că în linii mari l-ați înțeles.

3. Citiți secțiunea „Să luăm notițe" (și secțiunea „Să răspundem la întrebări-eseu") și decideți dacă mai aveți de lucrat la capitolul respectiv. În anumite secțiuni importante ale cărții, va trebui să citiți capitolul a doua oară și să vă opriți la fiecare titlu și paragraf ce începe cu * și să vă gândiți (să scrieți un rezumat) la ceea ce ați citit.

4. Abordați secțiunea „Întrebări bazate pe izvoare". Citiți întrebările și formulați-vă răspunsurile mintal sau în scris.

După ce ați citit întreaga lucrare, studiați secțiunea „Lecturi suplimentare" și alegeți acele titluri care v-ar putea completa informațiile.

Scopul nostru a fost să vă trezim interesul și să vă facem studiul cât mai agreabil. Sperăm că la încheierea lecturii veți aprecia că el a fost atins.

CAPITOLUL 1

Introducere

1. Prezentare generală a perioadei 1881-1924

În 1881, Rusia era un imperiu condus de un țar despotic. Prin 1924 devenise Uniunea Republicilor Sovietice Socialiste, în fruntea căreia se afla un singur partid politic. O asemenea transformare remarcabilă a implicat schimbări politice, sociale și economice profunde: cartea de față încearcă să analizeze aceste schimbări și să explice de ce s-au produs.

Povestea începe în 1881, când guvernul țarist a adoptat o politică represivă severă, pe care avea s-o mențină până în 1905 și care avea drept scop zdrobirea opoziției față de regim. Cu toate acestea, o serie de tulburări apărute pe tot cuprinsul țării în 1905, suficient de grave pentru a primi numele de Revoluția din 1905, au silit conducerea să facă unele concesii. Astfel s-a născut Duma (parlamentul), care avea să rămână pe scena politică până în 1917. Însă țarul nu crease Duma cu intenția de a-și limita puterile absolute. Între 1907 și 1914, autoritatea și așa restrânsă a acesteia urma să fie corodată treptat din cauza unor noi represalii.

În ciuda severității guvernanților, în primul deceniu al secolului au apărut o serie de partide reformatoare și revoluționare. Ele erau formate din oameni cu opinii diferite, de la cei ce sperau ca sistemul țarist să adopte o reformă moderată până la cei ce doreau să-l înlăture cu totul. Atât reformatorii cât și revoluționarii au fost încurajați de dezvoltarea industrială rapidă din anii 1890. „Marea explozie economică" părea să-i ofere Rusiei șansa de a scăpa din starea de înapoiere în care se afla. Unii susțin că rata creșterii economice a fost atât de ridicată înainte de 1914 încât, dacă n-ar fi intervenit primul război mondial, Rusia ar fi devenit o țară industrializată modernă. La polul opus sunt cei care afirmă că expansiunea economică era prea superficială pentru a susține o revoluție industrială reală și că în orice caz, sistemul politic și social țarist era prea reacționar și rigid pentru a se putea adapta modernizării. Argumentul lor este că războiul în care a intrat Rusia în 1914 a scos în evidență corupția și incapacitatea sistemului țarist și că o răsturnare socială și politică majoră era inevitabilă.

* Deși Revoluția rusă din 1917 a avut loc spre sfârșitul perioadei de care ne ocupăm, din punct de vedere al importanței ocupă un loc central. După unii comentatori, perioada 1881-1917 a reprezentat preludiul

acesteia. Alți observatori acuză acest mod de abordare de "determinism," fiindcă judecă istoria din perspectiva prezentului și pornește de la premisa că faptele sunt obligatoriu și inevitabil cauzate de evenimentele care le preced. Această dispută istorică este influențată de interpretarea marxistă. În secolul al XIX - lea, Karl Marx, formulase o teorie care explica istoria umanității prin existența unei tendințe inevitabile a claselor sociale de a se lupta între ele. Teoria lui s-a dovedit extrem de influentă. Marxiștii continuă să o aplice atunci când analizează situația din Rusia. Argumentul lor principal este că Revoluția din 1917 era un prim pas esențial în crearea noului stat și noii societăți în care guvernau muncitorii. Lenin ar fi condus Partidul Bolșevic (Comunist) la victorie în conformitate cu strategia marxistă, în interesul maselor populare.

În anii care au urmat Revoluției, bolșevicii au trebuit să-și apere izbânzile luptând împotriva forțelor reacționare (a „Albilor") și a tentativelor puterilor capitaliste occidentale de a invada Rusia Sovietică. Și-au îndeplinit misiunea cu succes, și prin 1924 Partidul Bolșevic al lui Lenin pusese bazele dezvoltării URSS ca primul stat socialist din lume. Rusia Sovietică devenea astfel liderul – și modelul – tuturor celorlalte națiuni și popoare care aspirau la schimbări revoluționare. Un element de bază al acestei analize marxiste a evenimentelor din perioada 1917-1924 este opinia potrivit căreia Revoluția rusă a marcat începutul unei revolte pe plan mondial a proletariatului (clasa muncitoare exploatată) împotriva burgheziei (clasa exploatatoare capitalistă).

Istoricii nedeterminiști nu acceptă ideea inevitabilității Revoluției ruse. Ei subliniază faptul că revolta bolșevică s-a desfășurat la scară mică. Fără să conteste că a avut o semnificație majoră, aceștia pun sub semnul întrebării caracterul ei de masă și scot în evidență faptul că guvernul bolșevic nu se putea menține la putere decât prin adoptarea unei politici de stat de teroare. De aici violența cu care a dizolvat, în 1918, Adunarea Constituantă (organism ales democratic), de care Lenin se temea că ar concura autoritatea bolșevică. Represiunea politică avea să fie o trăsătură importantă a guvernelor sovietice ulterioare. Criticii bolșeviomului arată că acesta n-a știut să producă vreo revoluție în afara Rusiei. Lenin credea că, o dată revoluția petrecută în Rusia, ea ar fi urmat să se răspândească iute în toată Europa, dars-a înșelat. În ciuda înființării Cominternului (Internaționala Comunistă) în 1919, care trebuia să organizeze revoluția mondială, la data morții lui Lenin (în 1924) Rusia Sovietică era încă singurul stat revoluționar într-o lume ostilă și capitalistă.

Extinderea și semnificația transformărilor societății ruse între anii 1881-1924 fac ca această perioadă să fie deosebit de controversată. De ce s-au peteecut asemenea schimbări? Erau ele inevitabile? Ce rol au jucat anumite persoane? Ar fi putut rusia să-și modernizeze structurile economice și sociale înapoiate fără să treacă prin revoluție? Faptul că în 1917 puterea a fost confiscată de Partidul Bolșevic revoluționar a marcat oare apariția unei noi libertăți pentru poporul rus, sau a înlocuit pur și simplu o formă de dictatură cu alta? În ceea ce privește importanța evenimentelor pentru restul lumii, întrebările sunt și mai dificile. A constituit Revoluția rusă un model pentru toți cei ce năzuiau spre libertate și dreptate sau a constat doar în instalarea frauduloasă a unei tiranii ce a adus numai mizerie și oprimare? Întrebări ca acestea și răspunsurile contradictorii pe care istoricii și analiștii le dau au determinat controverse și dezbateri perpetue și înfierbântate.

2. Interpretări ale Revoluției ruse

Există aproape tot atâtea puncte de vedere asupra revoluției ruse câte cărți pe această temă, dar paragrafele care urmează prezintă doar trăsăturile principale ale acestei istoriografii. S-au scris așa de multe studii importante având ca subiect revoluția, încât lista noastră este inevitabil foarte selectivă. Deși nu include toate teoriile existente, ea indică totuși interpretările și controversele majore.

i) Punctul de vedere sovietic tradițional, bazat pe scrierile lui Lenin, conform căruia Revoluția rusă a făcut parte dintr-un proces istoric inevitabil și a marcat luarea puterii de către masele populare ruseşti, conduse de Partidul Bolșevic de inspirație marxistă, care a continuat prin crearea unui stat al muncitorilor.

ii) Punctul de vedere socialist nebolșevic – enunțat prima oară de Kerenski, alt participant de frunte la evenimentele din 1917, care afirmă că Revoluția a început ca o mișcare pur democratică, pentru a fi deturnată ulterior de bolșevici, care formau o clică nereprezentativă și tiranică.

iii) Punctul de vedere „optimist" – susținut de emigranții ruși (cei care au fugit în străinătate pentru a scăpa de Revoluție) și de istorici ca George Katkov, potrivit căruia Rusia imperială se afla într-un proces constant de transformare într-o societate modernă, democratică și industrializată când a intervenit războiul din 1914 - 1917, care a șubrezit-o, și bolșevicii, care au înrobit-o și care erau plătiți de guvernul german.

iv) Teoria modernizării – remarcabil argumentată de George Kennan, care spune că incontestabila creştere economică a Rusiei de dinainte de 1917 nu era susţinută de o maturitate politică pe măsură şi că, prin urmare, ţarismul a fost doborât în atmosfera tensiunilor de război, pentru a fi înlocuit de regimul dictatorial al lui Lenin şi al bolşevicilor. Kennan a avut un rol important în conturarea atitudinii oficiale a Statelor Unite faţă de URSS în timpul Războiului Rece, după 1945. Theodore Von Laue are la rândul său o contribuţie importantă la teoria modernizării, sugerând că metodele centralizate de care Rusia avea nevoie pentru a atinge acel grad de industrializare cerut de o lume modernă şi competitivă erau incompatibile cu un sistem reprezentativ de guvernare. De aici inevitabilitatea Revoluţiei.

v) Teoria adâncirii revoluţiei – legată mai ales de numele analistului american Crane Brinton, care afirmă că evenimentele din Rusia au urmat modelul tuturor revoluţiilor moderne: au înlăturat sistemul existent şi, după o fază iniţială de revoluţie moderată, au fost înlocuite de extremism şi teroare.

vi) Punctul de vedere occidental probolşevic – enunţat de William Chamberlin în anii '30, potrivit căruia sprijinul masiv al muncitorilor nevoiaşi a fost cel care le-a oferit bolşevicilor posibilitatea să capete puterea. Chamberlin a scris primul studiu important în limba engleză asupra Revoluţiei; lucrările sale, şi mai târziu cele ale istoricului E.H.Carr, constituie surse de informaţie şi de referinţă clasice.

vii) Punctul de vedere revizionist sovietic – definit prima oară în anii poststalinişti de către istoricul rus Eduard Burdjalov, care minimaliza rolul jucat de bolşevici în 1917, dar afirma că Revoluţia a fost o ridicare la luptă spontană a muncitorilor. Burdjalov a creat multe controverse în Uniunea Sovietică, fiindcă ideile lui erau pe linia scrierilor lui Lev Troţki care, deşi fusese camaradul lui Lenin şi o figură-cheie în evenimentele din octombrie, a căzut în dizgraţie şi a fost ţinta acuzaţiilor în anii stalinismului, între 1927 şi 1953.

viii) Punctul de vedere sovietic post - glasnost – conturat ca rezultat al reformelor lui Gorbaciov, spre sfârşitul anilor '80. Are meritul că abordează istoria rusă fără prejudecăţi şi admite că bolşevicii au făcut greşeli. Un susţinător notabil al acestei interpretări a fost Dmitri Volkogonov, a cărui analiză asupra stalinismului includea afirmaţia, remarcabilă pentru un istoric sovietic, că tirania lui Stalin s-a datorat în parte despotismului cu care Lenin şi bolşevicii au condus ţara după 1917. Lucrările lui Volkogonov sunt influenţate de cele ale istoricilor occidentali

Leonard Schapiro şi Robert Conquest, care au simpatizat inițial cu comunismul sovietic, dar care, după studii ulterioare, l-au definit ca fiind fundamental dictatorial.

ix) Teoria „Revoluției neterminate" – asociată mai ales cu ideile Troțkiştilor, susține că în 1917 a avut loc o adevărată revoluție a muncitorilor, dar că aceasta avea să fie trădată de urmaşii lui Lenin. Conform acestui curent de gândire, reprezentat în principal de autori ca Isaac Deutscher şi Adam Ulam, entuziasmul revoluționar inițial al muncitorilor a fost ucis de conducerea birocratică şi represivă a Partidului Comunist al Uniunii Sovietice (PCUS).

x) Punctul de vedere nondeterminist – legat de numele unor cercetători ca Richard Pipes. Acesta a subliniat rolul unor individualități în felul în care au decurs evenimentele, negând ideea inevitabilității istorice. Iată cum îşi exprima Pipes opiniile asupra originilor şi importanței revoluției în 1990:

> Revoluția rusă n-a fost făcută nici de forțele naturii, nici de masele anonime, ci de către oameni cu o identitate precisă, care-şi urmăreau interesele proprii. Deşi a cunoscut şi fenomene spontane, în principal a fost rezultatul unor acțiuni premeditate. Ca atare poate fi supusă judecăților de valoare.... Căci controversele nu apar numai în legătură cu ceea ce s-a întâmplat în trecut, ci şi în legătură cu ceea ce se poate întâmpla în viitor.

Cititorii vor găsi poate utilă această listă ce cuprinde zece interpretări principale ale subiectului, pe măsură ce va înainta în studiul cărții.

Să luăm notițe la „Introducere"

După ce ați citit acest capitol, asigurați-vă că i)ați înțeles trăsăturile principale ale istoriei ruse din această perioadă şi ii) ați identificat subiectele - cheie şi controversele legate de acestea. Încercați să răspundeți, pe scurt, la următoarele întrebări, pentru a vedea în ce măsură ați priceput punctele importante.

1. Care au fost principalele evenimente care au marcat istoria Rusiei între 1881 şi 1924?
2. De ce Revoluția rusă din 1917 poate fi considerată „elementul central" al acestei perioade?

3. Care anume dintre subiectele legate de această perioadă din istoria Rusiei au fost cele mai disputate de către comentatori?

Revoluția rusă este unul dintre cele mai importante momente ale istoriei moderne a lumii, ce pune în umbră atât evenimentele anterioare, cât și pe cele posterioare. Este greu, prin urmare, să studiezi istoria Rusiei de dinainte de 1917 fără să ții seama de ceea ce avea să urmeze. Acest lucru te poate ajuta să te concentrezi asupra problemelor și schimbărilor cu adevărat importante; pe de altă parte însă, există tendința de a judeca importanța istoriei Rusiei de dinainte de – 1917 numai în raport cu Revoluția. Din punct de vedere istoric, se creează astfel un dezechilibru. Prin urmare, cel mai bun lucru este să considerați că în capitolele 1-4 (ce descriu și analizează evenimentele care s-au petrecut între anii 1881 și 1917) este tratat un subiect care este important în sine. Legăturile cauzale dintre perioada dinainte și de după 1917 sunt prezentate în capitolele 5 și 6; abia atunci vom vorbi despre Revoluție. Dacă citiți această carte doar pentru a vă documenta asupra Revoluției din 1917, capitolele 5 și 6 ar trebui să vă ofere o introducere și o analiză adevărată, dar, dat fiind că războiul a jucat un rol decisiv în pregătirea Rusiei pentru Revoluție, este mai sigur să începeți lectura măcar de la anul 1914.

Schimbările economice sunt de o importanță fundamentală în istoria tuturor țărilor dar au o semnificație deosebită în cea a Rusiei. Situația economică a fost cea care a pregătit terenul pentru Revoluția din 1917; sărăcia a fost cea care a determinat caracterul regimului bolșevic ce l-a înlocuit, în 1917, pe cel țarist. Dacă doriți să înțelegeți tendințele economice ale acestei perioade, vă sfătuiesc să citiți cu atenție sporită capitolele 2, 3 și 8. Capitolul 2 prezintă și principalele trăsături ale Rusiei țariste, așa că este util și celor care studiază doar Revoluția.

Cercetătorii sunt din ce în ce mai interesați de perioada de consolidare a puterii bolșevice. Un subiect foarte controversat este acela al existenței unei continuități între sistemul de organizare instituit de guvernarea lui Lenin, înainte de 1924, și teroarea stalinistă ce a urmat. Capitolele 7 și 8 prezintă principalele evenimente și interpretări legate de această problemă.

O atenție considerabilă se acordă acum, la toate nivelurile de studiu istoric, înțelegerii istoriografiei – scrierea și interpretarea istoriei. Această carte acoperă o perioadă din istoria Rusiei care este o sursă extrem de bogată pentru analizele istoriografice. Capitolele 1 și 9, în special, oferă o mulțime de indicații utile pentru un astfel de studiu.

CAPITOLUL 2

Rusia imperială

1. Introducere

Rusia anului 1881 era un mare imperiu. Cuprindea peste opt milioane de mile pătrate, adică un teritoriu de două ori şi jumătate mai mare decât cel al SUA. Distanţa dintre dintre cele mai îndepărtate puncte din est şi din vest era de 8000 km; iar de la nord la sud, atingea 3200 km. Partea europenă a Rusiei se întindea de la graniţa cu Polonia până la lanţul munţilor Urali, iar cea asiatică de la Urali până la Oceanul Pacific. Cea mai mare parte a populaţiei, care a crescut de patru ori între 1815 şi 1914 (de la 40 de milioane la 165 de milioane) era concentrată în Rusia europeană, adică în acea parte a imperiului unde au apărut cele mai importante schimbări istorice şi unde se aflau oraşele principale: Moscova şi Petersburg (capitala ţării).

Dimensiunile uriaşe ale Imperiului rus pot crea impresia unei puteri uriaşe. În realitate, lucrurile nu stăteau aşa. Populaţia era formată dintr-o mare varietate de oameni de rasă, limbi, religii şi culturi diferite. Dificultatea de a controla şi de a păstra ordinea unor asemenea minorităţi disparate, împrăştiate pe un teritoriu atât de vast, era o veche şi grea problemă a guvernelor Rusiei.

Principalele minorităţi naţionale din Imperiul rus, conform recensământului din 1897 (în milioane: clasificarea s-a făcut în funcţie de limba maternă).

Velicoruşi	55,6	Lituanieni	1,2
Ucrainieni	22,4	Armeni	1,2
Polonezi	7,9	Români/Moldoveni	1,1
Bieloruşi	5,8	Estonieni	1,0
Evrei (definiţi după credinţa mozaică)	5,0	Mordvini	1,0
Kirghizi/ Kaizaţi	4,0	Georgieni	0,8

Tătari	3,4	Tadjici	0,3
Finlandezi	3,1	Turkmeni	0,3
Germani	1,8	Greci	0,2
		Bulgari	0,2

2. Guvernarea țaristă

Imperiul rus era guvernat de o singură persoană, țarul (împăratul). Începând din 1613, țarii Rusiei au fost membri ai dinastiei Romanov. Prin lege şi prin tradiție, acestia erau conducători absoluți. Iată ce declara Nicolae I, în 1832, în articolul 1 din „Legile fundamentale ale Imperiului":

> Împăratul tututror Rusiilor este un monarh autocratic şi absolut; Dumnezeu însuşi porunceşte ca toți să se supună acestei puteri supreme, nu doar de teamă, ci din propria conştiință.

Existau trei organisme oficiale prin care țarul îşi exercita autoritatea: Consiliul imperial, format din consilieri onorifici care erau răspunzători direct față de țar; Cabinetul de Miniştri, însărcinat cu conducerea diferitelor departamente guvernamentale; Senatul, care supraveghea respectarea legii. Aceste organisme aveau însă puteri mult mai mici decât sugerează numele lor. Membrii lor erau numiți, nu aleşi prin vot, iar rolul lor era exclusiv de consiliere sau administrativ. Existența lor nu limita în nici un fel autoritatea țarului, al cărui cuvânt era decisiv, în orice chestiune de stat sau legislativă.

Faptul că în Rusia secolului al XIX-lea persista încă noțiunea de monarh absolut, împuternicit de autoritatea divină, este o indicație clară asupra a cât de înapoiată era țara, din punct de vedere politic, față de celelelte mari puteri europene. Este adevărat că în multe alte state existau monarhii (de exemplu în Germania şi Imperiul Austro - Ungar), dar în fiecare dintre ele se făcuseră paşi importanți către o guvernare parlamentară şi reprezentativă. Cu toate că Rusia fusese de multe ori implicată în afacerile diplomatice şi militare din Europa, rămăsese străină de curentul de gândire politică al acesteia. Au existat țari progresişti, ca Petru I (1683-1725), Ecaterina a II-a (1762-1796) şi Alexandru al II-lea

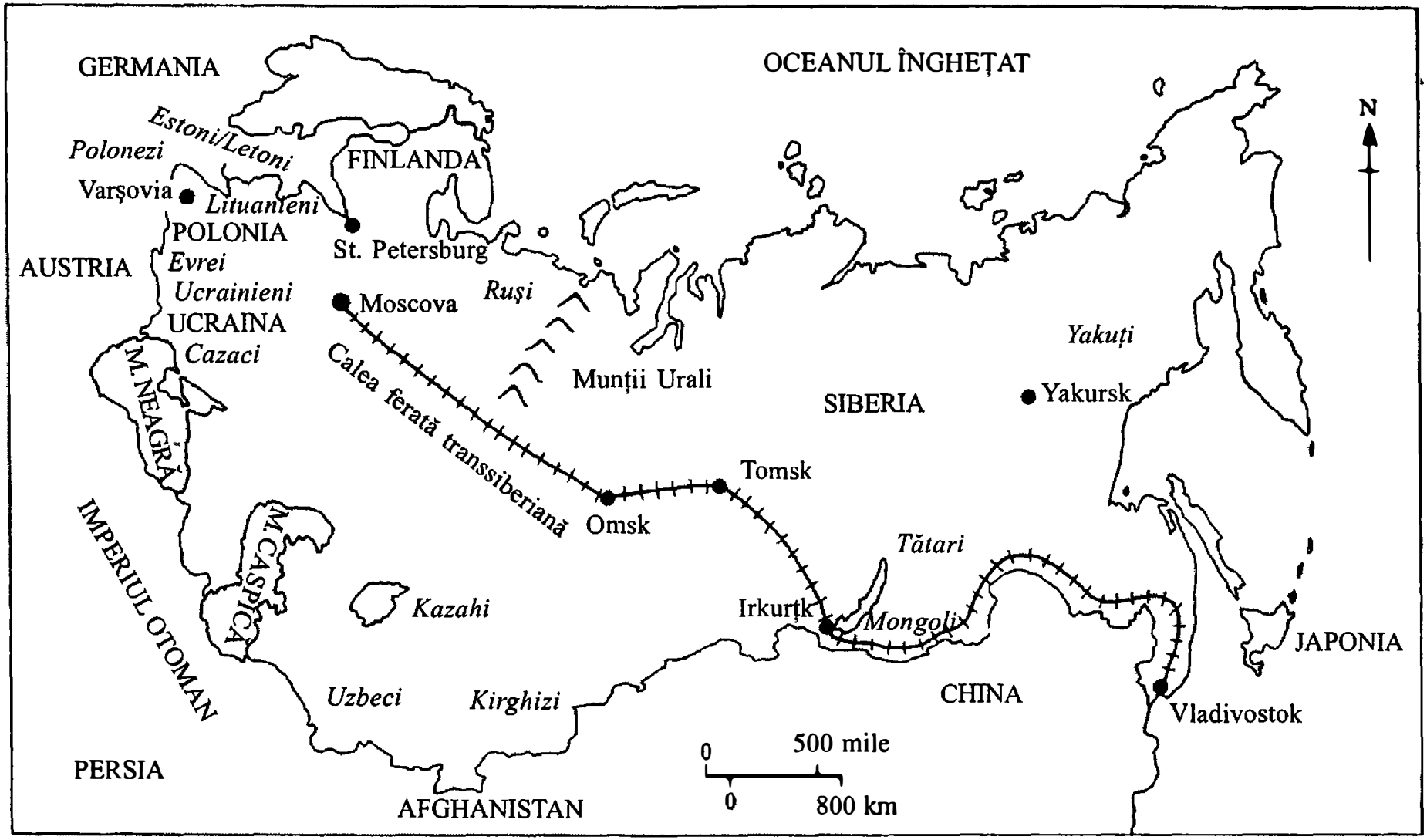

Imperiul rus

(1855-1881), care au făcut mult pentru modernizarea țării, dar reformele lor nu includeau și extinderea drepturilor politice sau a libertăților. În Rusia anului 1881, opoziția față de țar sau față de guvern continua să fie considerată o crimă. Nu exista parlament, iar partidele politice nu erau tolerate oficial. Cenzura de stat era impusă atât presei cât și cărților. Astfel, deși pătrunderea ideilor liberale în Rusia nu putea fi împiedicată, exprimarea lor publică era imposibilă. Prin urmare, cei care cereau reforme și schimbări erau nevoiți să acționeze în clandestinitate. În secolul al XIX-lea apăruse o mare diversitate de societăți secrete ce aveau ca scop reformarea politicii sau revoluția. Însă aceste grupuri erau de multe ori infiltrate cu agenți din Ohrana, poliția secretă a țarului. Rezultatul era că raidurile, arestările, întemnițările și hăituirile de tot felul erau la ordinea zilei.

*În rândul claselor dominante din Rusia exista o prejudecată adânc înrădăcinată împotriva acordării de drepturi oamenilor de rând. Mai mult de patru cincimi din populație era formată din țărani, care în marea lor majoritate erau analfabeți și de lipsiți educație. Această clasă socială uriașă și necivilizată era privită de către mica și educata elită aflată la putere cu un amestec de teamă și dispreț. Iată cum exprima Alexandra, soția ultimului țar, Nicolae al II-lea (1894-1917), ideea iresponsabilității fundamentale a „maselor aflate în întuneric", ce nu ar fi putut fi controlate decât printr-o represiune severă : „Rusiei îi trebuie și îi place să simtă cravașa". Interzicerea exprimării libere îi împingea pe activiștii politici spre extremism. Un exemplu grăitor a fost asasinarea țarului Alexandru al II-lea de către un grup terorist numit "Voința Poporului", în 1881(vezi pagina 43). Într-o societate în care represiunea de stat se lua la întrecere c terorismul revoluționar, opiniile moderate nu prea aveau trecere. Nu exista o zonă de mijloc pe care să se poată dezvolta o tradiție a dezbaterii politice disciplinate.

3. Biserica Ortodoxă rusă

Țarii erau sprijiniți pe deplin în pretențiile lor autocratice de către unul dintre principalii piloni ai sistemului rus, Biserica Ortodoxă. Aceasta era o biserică creștină care, încă din secolul al XV-lea, era total independentă de orice autoritate externă de tipul papalității. Detașarea de orice influență străină îi conferea un caracter fundamental rusesc.

Frumuseţea liturghiei şi a muzicii a fost multă vreme o expresie remarcabilă a culturii ruse. Către sfârşitul secolului al XIX-lea însă, biserica devenise un organism conservator, ce se opunea oricărei schimbări politice şi era întrutotul credincioasă păstrării sistemului ţarist în forma sa reacţionară. Existau preoţi care împărtăşeau ideile politice ale revoluţionarilor, dar ca instituţie, biserica se folosea de autoritatea sa spirituală pentru a spune poporului rus că datorează o ascultare deplină ţarului ca uns al lui Dumnezeu. Catehismul (abecedarul ce îi învăţa pe oameni principalele aspecte ale religiei ortodoxe) includea afirmaţia că „Dumnezeu ne porunceşte să iubim şi să ne supunem din străfundul inimii oricărui reprezentant al puterii şi mai cu seamă ţarului".

4. Structura socială şi economică a Rusiei ţariste

a) Clasele sociale

Ne putem face o impresie despre structura socială a Rusiei secolului al XIX-lea din cifrele de mai jos, ce arată care era ponderea diferitelor clase sociale la recensământul din 1897.

Clasa conducătoare (ţarul, curtea imperială şi guvernul) 0,5%
Clasa dominantă (nobilimea, clerul de rang înalt, ofiţerii) 12,0%
Clasa comercială (comercianţi, proprietarii de fabrici şi bancherii) 1,5%
Clasa muncitoare (muncitorii din fabrici şi micii negustori) 4,0%
Ţărănimea (locuitorii de la sate şi muncitorii din agricultură) 82,0%

O caracteristică izbitoare a acestei structuri este ponderea mică a claselor comercială, profesională şi muncitoare în raport cu uriaşa preponderenţă a ţărănimii. Până în 1861, jumătate dintre ţărani aveau statut de iobagi; ei aparţineau în mod egal proprietarilor de pământ care constituiau nobilimea rusă. Cealaltă jumătate erau doar cu puţini mai liberi decât iobagii. Li se spunea ţărani ai statului, termen ce arată că, deşi nu erau în posesia nici unui moşier, constituiau totuşi proprietatea statului şi se supuneau, prin urmare, reprezentanţilor guvernamentali şi oficialităţilor de la sate.

În încercarea de a mări stabilitatea şi securitatea în zonele rurale, ţarul Alexandru al II-lea a emis în 1861 Decretul de Eliberare, prin care iobăgia era abolită.

Structura socială pe nivele – piramida rusească:
Noi îţi poruncim! Noi te persecutăm! Noi te împuşcăm! Noi te exploatăm!

Piramida socială în Rusia imperială – manifest socialist din 1900

b) Industria

Remarcabila disproporţie dintre numărul meseriaşilor de la oraşe şi al muncitorilor, pe de o parte, şi cel al ţăranilor, pe de altă , ilustrează un aspect critic al Rusiei imperiale: lipsa dezvoltării economice. Numărul redus al muncitorilor din mediul urban arată că Rusia nu a cunoscut marea expansiune industrială care a avut loc în secolul al XIX-lea în ţări ca Germania, Marea Britanie şi Statele Unite. Asta nu înseamnă că în Rusia nu exista industrie. În regiunea munţilor Urali se produceau cantităţi însemnate de fier, iar în cele mai importante oraşe vestice, Moscova şi St. Petersburg, existau mari fabrici de produse textile. Majoritatea satelor aveau ateliere de fierărie, iar în cea mai mare parte a familiilor ţărăneşti exista o tradiţie artizanală, producându-se obiecte din lemn, in sau lână pentru a suplimenta câştigurile provenite din cultivarea pământului. Toate acestea erau activităţi însă pe o scară relativ mică. Dimensiunile gigantice ale Rusiei şi sistemul înapoiat de drumuri şi căi ferate se dovediseră a fi piedici importante pentru dezvoltarea industrială. Un obstacol suplimentar fusese absenţa unui sistem bancar eficient. Rusia nu avea acces promt la un capital de investiţii industriale care să stimuleze schimbările, aşa cum se petrecuse în alte ţări. Aceşti factori descurajaseră apariţia spiritului antreprenorial, acea atitudine dinamică şi expansionistă ce caracteriza capitalismul occidental în acea vreme.

c) Agricultura şi ţărănimea

Lipsa industriei în Rusia nu era compensată de un sistem agricol eficient şi productiv. Deşi patru cincimi din populaţie era formată din ţărani, nu exista o economie agrară prosperă. Pământul Rusiei era mai degrabă o slăbiciune naţională, decât o forţă. Vastele terenuri ale imperiului nu erau în totalitate cultivabile. O mare parte din ţară era situată mult prea în nord pentru a avea clima sau solul favorabile cultivării pământului sau creşterii de animale. Pământul arabil se găsea în zone limitate în special la regiunea Mării Negre, acea parte a Rusiei europene ce se întindea de la Ucraina (în vest) până la Kazahstan (în vest). Mai mult, mărimea populaţiei ţărăneşti crea ea însăşi probleme. Nu era suficient pământ ca să ajungă la toată lumea. Ţăranii aveau dreptul să cumpere terenuri conform Decretului de Eliberare din 1861, dar pentru ei preţul era întotdeauna prea mare. Această situaţie se datora atât teritoriului arabil

redus, cât şi taxelor guvernamentale pe vânzările de proprietăţi, care fuseseră create pentru a despăgubi pe moşieri de pierderile pricinuite de emanciparea iobagilor. Singurul mod în care ţăranii puteau face rost de bani ca să cumpere pământ era să facă un împrumut dintr-un fond special oferit de guvern. În consecinţă, aceia dintre ei care au reuşit să achiziţioneze o proprietate s-au trezit împovăraţi cu ipoteci pe care ei şi generaţiile de după ei abia au reuşit să le plătească.

Preţul pământului fiind ridicat, puţine familii ţărăneşti îşi puteau permite să cumpere mai mult de câţiva acri . [1 acru = 0,404 ha]

Zonele mici astfel achiziţionate erau în general împărţite în benzi înguste, în încercarea de a asigura fiecărei gospodării ce făcea parte din familie o proprietate proprie, oricât de mică. Rezultatul era o lipsă totală de eficienţă. Sistemul benzilor, ce implica folosirea unor unelte şi tehnici agricole învechite, fusese abandonat de multă vreme în ţările cu o agricultură avansată. Perpetuarea lui în Rusia era una dintre cauzele principale ale relativei ei incapacităţi ca ţară producătoare de alimente.

În a doua jumătate a secolului al XIX-lea, existenţa unei ţărănimi în general analfabete, profund conservatoate şi rezistentă la schimbări, în majoritatea cazurilor trăind în condiţii de extremă sărăcie, era consecinţa firească a mecanismelor sociale, politice şi economice rudimentare a Rusiei imperiale. În trecut se făcuseră unele tentative de a-i educa pe ţărani, dar aceste eforturi fuseseră subminate de clasa conducătoare ce se temea că orice îmbunţăţire a condiţiilor de viaţă ale „maselor aflate în întuneric " i-ar fi pus în pericol propriile privilegii. Oficialităţile ruseşti obişnuiau să vorbească despre „ignoranţa sigură" a populaţiei needucate, sugerând că orice încercare de a-i creşte standardul de educaţie s-ar dovedi riscantă, atât din punct de vedere social cât şi politic.

5. Armata

O metodă de a păstra controlul asupra maselor ţărăneşti consta în incorporarea unora dintre membrii lor în serviciile militare ruseşti. Rangurile inferioare ale armatei şi marinei erau în general ocupate prin recrutări forţate. Aceste recrutări erau însă folosite şi ca o formă de pedepsire a delicvenţilor. Groaza pe care armata o stârnea în rândul ruşilor de rând venea din faptul că ei ştiau că viaţa acolo era, invariabil, o

experienţă traumatizantă. Armata Rusiei era celebră în toată Europa pentru disciplina ei aspră şi condiţiile înfrozitoare în care trăiau soldaţii. În regiunile cele mai îndepărtate şi neospitaliere ale imperiului fuseseră instalate unităţi militare speciale, care funcţionau mai curând ca nişte colonii penitenciare decât ca nişte tabere de antrenament. S-a calculat că în timpul domniei lui Nicolae I (1825-1855), într-o perioadă de pace, peste un milion de soldaţi au murit din cauza durităţii condiţiilor de trai. Pe tot parcursul secolului al XIX-lea , armata Rusiei imperiale a avut un efectiv mediu de un milion şi jumătate de oameni. Cheltuielile pentru întreţinerea armatei şi a marinei reprezentau aproximativ 45% din banii alocaţi anual de guvern. Acest buget era departe cel mai mare, iar, dacă îl comparăm cu cei 4% destinaţi educaţiei, vom înţelege care era ordinea de priorităţi a conducerii. Una dintre convingerile de nestrămutat ale ruşilor era că un imperiu gigantic ca al lor are nevoie de o armată gigantică.

* Structura serviciilor militare reflecta dezechilibrul social existent în întreaga Rusie. Gradele superioare erau apanajul aristocraţiei, care considerau armata ca pe un loc legitim de exercitare a privilegiilor proprii. Funcţiile se vindeau, simptom al corupţiei generale care stătea la baza organizării şi funcţionării armatei ruseşti. Această stare de lucruri care o făcea, inevitabil, mai puţin eficientă ca forţă combatantă, avea să rămână însă ascunsă fiindcă, după 1815, Rusia nu a purtat nici un război cu vreo putere europeană occidentală timp de un secol întreg, cu singura excepţie a războiului din Crimeea (1854-1856). Serviciile active ale armatei erau deci destinate în principal înăbuşirii revoltelor naţionaliste şi tulburărilor grave din interiorul sau de la graniţele imperiului. Au existat totuşi numeroase lupte de frontieră cu Turcia în timpul secolului al XIX-lea, iar din când în când trupele ruseşti intrau în Polonia, Armenia şi Persia.

6. Aparatul administrativ

Paradoxal, cea mai mare corupţie s-a dezvoltat tocmai acolo unde se făcuseră cele mai mari eforturi reformatoare. Petru cel Mare se străduise să modernizeze Rusia punând bazele unei administraţii civile complete, care să reprezinte cu eficienţă autoritatea centrală guvernamentală pe tot întinsul imperiului. Însă pe la jumătatea secolului al XIX-lea începuseră

să se audă voci critice în Rusia, care spuneau că această funcționărime se transformase într-o birocrație coruptă ale cărei nepotism, lipsă de responsabilitate și incompetență erau principalele motive pentru starea de înapoiere în care se afla țara. Iată ce declara în 1868 Aleksandr Herzen, scriitor revoluționar de frunte:

> Una dintre cele mai triste urmări ale revoluției lui Petru a fost dezvoltarea unei clase a funcționarilor. Această clasă artificială, lacomă și needucată, incapabilă să facă altceva decât să „slujească", neștiind nimic în afară de formularele oficiale, este un soi de preoțime civilă, care celebrează slujbele în tribunalele sau în sediile poliției, care suge sângele poporului prin mii de guri hrăpărețe și murdare. Undeva, în birourile soioase prin care ne grăbim să trecem există oameni ticăloși care scriu pagină după pagină pe o hârtie gri și fac apoi copii pe hârtie gofrată – și astfel jignesc, terorizează și ruinează oameni, familii și chiar sate întregi. Un tată este trimis în exil, o mamă în închisoare, un fiu în armată – și toate acestea le pică din senin ca un trăsnet, fără să se aștepte și de obicei fără să fi meritat.

Analiza lui Herzen este deosebit de instructivă. Planul lui Petru cel Mare de occidentalizare a Rusiei crease o clasă birocratică incompetentă și incultă, care avea însă puterea să controleze viața oamenilor. Legea, administrația civilă, poliția și miliția, la scară locală dar și națională, în mâinile unor funcționari care se gândeau în primul rând la bunăstarea personală. Cetățenii de rând nu puteau lupta împotriva acestor nedreptăți, din moment ce orice provocare adusă sistemului se pierdea în proceduri birocratice.

Modul virulent în care Herzen a atacat sistemul a oferit un puternic arsenal celor care voiau să ridiculizeze sau să submineze aparatul guvernării țariste. Să nu uităm însă că Herzen era un propagandist revoluționar și că zugrăvea regimul în cele mai negre culori cu putință. Există dovezi din surse diferite care indică faptul că în secolul al XIX-lea s-au făcut eforturi pentru reformarea administrației, pentru limitarea abuzurilor și pentru diversificarea ei socială. Cu toate acestea, așa cum mulți romancieri și comentatori politici din Rusia și din afara ei s-au străduit să arate, corupția administrației civile a rămas un scandal perpetuu care a șubrezit prestigiul și moralitatea Rusiei imperiale.

7. Reforma

Mulți dintre membrii clase conducătoare erau de acord că sunt necesare schimbări majore pentru ca Rusia să depășească starea de înapoiere socială și economică în care se afla. Însă dezacordul fundamental legat de adevăratul caracter al Rusiei ca națiune, care exista în rândul elitei aflate la putere, era o piedică serioasă în calea reformei. Încă de pe vremea lui Petru cel Mare membrii guvernului erau împărțiți în „occidentali" și „slavofili". „Occidentaliștii" credeau că, pentru a-și păstra măreția națională, era esențial ca Rusia să se considere europeană și să adopte ceea ce era mai bun din sistemele politice și economice ale țărilor dezvoltate din vestul Europei. „Slavofilii" priveau însă cu suspiciune valorile Occidentului și îndemnau Rusia să-și glorifice și să-și păzească cu grijă tradiția istorică unică și aparte.

O altă barieră în calea reformei era faptul că, date fiind structura autocratică a guvernării Rusiei și lipsa unor instituții reprezentative, singura sursă posibilă de schimbare era însuși țarul. Din când în când apăreau țari progresiști care acceptau necesitatea reformei, dar nici un țar, oricât de deschis la minte ar fi fost, n-ar fi mers atât de departe încât să introducă măsuri care i-ar fi putut slăbi autoritatea. Prin urmare procesul reformei avea tendința să fie mai degrabă sporadic, depinzând mai mult de înclinațiile diferiților țari, decât de un program sistematic de organizare.

Semnificativ, cele mai importante momente reformatoare ale Rusiei au apărut ca reacție la traume sau umilințe naționale. Este și cazul reformelor introduse în timpul domniei lui Alexandru al II-lea (1855-1881). Venirea lui la tron a coincis cu înfrângerea Rusiei de către Franța și Anglia în războiul din Cirmeea. Șocul produs de această catastrofă a fost cel care l-a împins pe Alexandru să inițieze o serie de schimbări de importanță majoră pentru societatea rusă.

*Prima schimbare a constat în eliberarea iobagilor, în 1861, și a fost urmată, trei ani mai târziu, de constituirea *zemstvei*, o rețea de consilii rurale create în scopul de a îmbunătăți administrația locală. Deși *zemstvele* erau organisme elective, nu erau pur democratice, având în vedere că prin regulament, aveau drept de vot în special moșierii și nobilimea locală. Ele au oferit cu toate acestea Rusiei o formă de guvernare reprezentativă, oricât de limitată sau de locală ar fi fost acestea, iar progresiștii care

doreau extinderea drepturilor vedeau aici un motiv de speranță. Autoritățile au completat introducerea zemstvei cu revigorarea *mirului* tradițional (comunitatea sătească), ce juca un rol de seamă în lumea rurală. Oficialitățile guvernamentale au văzut în *mir* o organizație locală de care se puteau folosi, fără mari cheltuieli, pentru a strânge impozitele și datoriile ipotecare, și care se putea dovedi eficace în păstrarea ordinii. În plus, au fost intoduse reforme menite să accelereze procedurile greoaie și lungi ale tribunalelor, ce deveniseră subiect de scandal prin corupția și injustițiile lor.

De o importanță și mai mare a fost hotărârea lui Alexandru al II-lea de a slăbi controlul exercitat asupra presei și universităților. Creșterea libetății de expresie a încurajat dezvoltarea „inteligheției" ruse. Aceasta nu era o clasă socială în sine, dar îi cuprindea pe cei mai instruiți și mai luminați membri ai societății. Alexandru nu era un adept al reformei de dragul reformei, ci o vedea ca pe o metodă de subminare a opoziției față de sistemul țarist. Înainte de a iniția politica sa de schimbări progresiste, declarase că are intenția să introducă reforma de sus în jos pentru a preveni revoluția de jos în sus. Spera că prin măsurile adoptate îi va atrage de partea țarismului, ca aliați naturali, pe membrii noii inteligheții. La început se părea că a reușit. Reformele din anii 1860 au fost salutate cu entuziasm de intelectuali, care credeau că se pun astfel bazele unei restructurări a politicii și societății ruse. Însă oricât de progresist ar fi părut Alexandru al II-lea, el era totuși un autocrat. Era de neimaginat că va continua un proces care i-ar fi putut compromite puterea ca țar. Temându-se că a mers prea departe, el a abandonat linia politică reformatoare prin 1870. Mulți intelectuali s-au simțit trădați; și-au pierdut nădejdea că țarismul poate fi o forță a schimbării și și-au îndreptat gândurile către revoluție.

Să luăm notițe despre „Rusia imperială"

Scopul acestui capitol este să descrie trăsăturile fundamentale ale Rusiei imperiale. Citiți fiecare secțiune și notați-vă punctele-cheie. Amintiți-vă că din acest capitol de „generalități" trebuie să rămâneți mai curând cu o

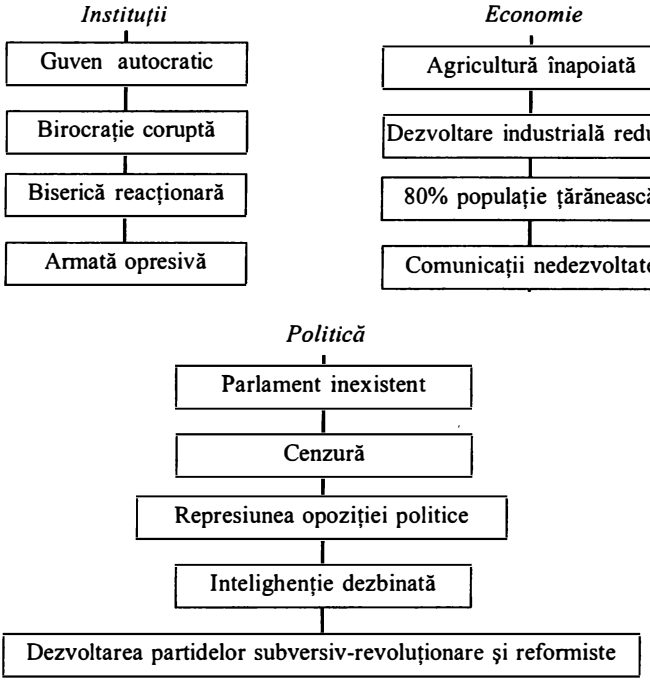

Rezumat – Rusia imperială

viziune de ansamblu, decât cu o cunoaştere în detaliu a caracteristicilor Rusiei țariste, aşa că încercați să nu scrieți mai mult de câteva rânduri pentru fiecare titlu.

Lista de mai jos vă oferă un model de structurare a notițelor.

1. Introducere
1.1. Particularitățile geografice ale Rusiei
1. 2. Naționalitățile ce constituiau Imperiul rus
2. Guvernarea țaristă
2.1. Tradițiile autorității țariste
2.2. Care erau organismele prin care țarul își exercita autoritatea?
2.3. De ce nu a reuşit Rusia să evolueze din punct de vedere politic?
2.4. Cine folosea expresia „masele aflate în întuneric", şi la cine se referea?

3. Biserica Ortodoxă Rusă
3.1. Care erau căile prin care Biserica Ortodoxă sprijinea autoritatea țaristă?
4. Structura socială şi economică a Rusiei imperiale
4.1. Dimensiunile şi ponderea diferitelor clase sociale în Rusia
4.2. Iobagii
4.3. De ce se dezvolta industria Rusiei atât de încet?
4.4. Starea de înapoiere a agriculturii ruse
5. Armata
5.1. Care este scopul principal în care era folosită armata Rusiei în secolul al XIX-lea?
6. Aparatul administrativ
6.1. De ce a devenit administrația rusă atât de coruptă?
6.2. Care au fost efectele acestei corupții în politică?
7. Reforma
7.1. „Occidentaliştii" şi „slavofilii"
7.2. De ce introducerea reformelor în Rusia era atât de dificilă?
7.3. Eliberarea iobagilor
7.4. Ce rol jucau *zemstva* şi *mirul* în lumea satului ?
7.5. Cât era de importantă intelectualitatea în politica Rusiei?

CAPITOLUL 3

Dezvoltare şi reformă: 1881-1914

1. „Reacţiunea"

Domnia ţarului Alexandru al III-lea (1881-1894) nu putea începe în împrejurări mai nefavorabile. Noul ţar a fost instaurat pe tron prematur, după ce tatăl său fusese sfârtecat de o bombă teroristă. Asasinatul a fost opera organizaţiei „Voinţa Poporului", un grup de membri nemulţumiţi ai inteligheţiei care se răzbunau pe Alexandru al II-lea pentru că îşi abandonase linia politică liberală iniţială.

Reacţia noului ţar a fost previzibilă. El a respins orice fel de reforme şi a instituit o serie de măsuri represive care au rămas sub numele de „Reacţiunea". Cinci dintre asasini au fost judecaţi rapid şi executaţi. A urmat imediat introducerea, în 1881, a Regulamentului Securităţii de Stat, prin care puterile guvernului erau crescute substanţial. Au fost înfiinţate tribunale speciale, aflate sub controlul direct al guvernului, care nu ţineau cont de sistemul de legi existent. Judecătorii, magistraţii şi funcţionarii cu vederi liberale au fost îndepărtaţi din funcţii. S-au extins autoritatea şi puterile *Ohranei* şi cenzura presei a devenit mai strictă. La introducerea sa în 1881, Regulamentul a fost anunţat ca măsură temporară datorată stării de necesitate, dar a rămas valabil în linii mari până în 1917. Lenin spunea despre el că era „constituţia *de facto* a Rusiei". În numele lui au fost luate noi măsuri represive. Regulamentul Universitar din 1887 stabilea că universităţile se află sub contolul strict al guvernului. Legea *Zemstvei* din 1890 a limitat independenţa consiliilor locale şi a împuternicit oficialităţiile guvernamentale să se amestece în deciziile acestora.

Aceste măsuri restrictive au fost însoţite de o politică deliberată de rusificare, o încercare a guvernării lui Alexandru al III-lea de a restrânge influenţa minorităţilor naţionale din Imperiul Rusiei.Rusa a fost declarată principala limbă oficială, generalizându-se astfel în tot imperiul politica tradiţională de impunere a acesteia în judecătorii şi administraţie. Scopul era cointeresarea oficialităţilor de peste tot, în păstrarea valorilor ruseşti

în detrimentul altor culturi naţionale. Discriminarea împotriva cetăţenilor de alte naţionalităţi, ce fusese o latură ascunsă a vieţii publice ruseşti, a devenit mai făţişă şi mai violentă prin anii 1890. Amestecul statului în administraţie, educaţie şi religie a devenit frecvent şi sistematic. În aceşti ani, naţionalităţile care au avut cel mai mult de suferit de pe urma discriminării au fost germanii din regiunile baltice, polonezii, finlandezii, armenii şi ucrainenii. Privind în urmă, politica ţaristă de rusificare a fost o mare greşeală. Aflată într-un stadiu critic al dezvoltării sale, când avea nevoie mai mult ca oricând de coeziune şi unitate, Rusia a ales să-i trateze pe jumătate dintre cetăţenii ei va pe nişte inferiori sau potenţiali duşmani.

Evreii au suportat un tratament special în cadrul procesului de rusificare.În Rusia ţaristă, antisemitismul era adânc înrădăcinat. Persecutarea feroce a evreilor era de mult o caracteristică a istoriei Rusiei. Aceste acte de sălbăticie numite „pogromuri", erau de obicei încurajate de guvern, ca un soi de „terapie prin luare de sânge". Majoritatea evreilor trăiau în anumite regiuni sau în ghetouri şi reprezentau prin urmare nişte ţapi ispăşitori convenabili şi uşor de identificat, pe care se putea da vina oricând pentru dificultăţile prin care trecea Rusia, abătându-se astfel atenţia de la erorile guvernului. Pogromurile s-au înmulţit considerabil pe parcursul domniei lui Alexandru al III-lea – indicaţie clară a faptului că, în realitate, guvernul încuraja neoficial această formă specială de terorism de stat. Exista chiar un grup de naţionalişti ruşi ultraconservatori, numiţi „Sutele Negre", care era celebru prin atacurile asupra evreilor. S-au introdus peste 600 de reglementări noi, ce impuneau populaţiei evreieşti restricţii sociale, politice şi economice severe.

Persecuţia evreilor a fost o eroare politică grosolană. Marea masă de cinci milioane de evrei s-a înstrăinat de populaţia rusă şi mulţi dintre ei au fugit, de disperare, în Europa occidentală sau în America de Nord, ducând cu ei o profundă ură faţă de ţarism. Cei care n-au reuşit să scape au rămas şi au format o comunitate mare, înveninată şi neprietenoasă. Prin urmare nu a fost o simplă coincidenţă influxul masiv de evrei în diferitele mişcări revoluţionare ruseşti în anii 1890. În 1897, ei au format propriul lor „Bund" (uniune) revoluţionar.

Persoana cea mai implicată în politica antisemită a acestei perioade a fost Pobedonoştev, prim-ministru în perioada 1881-1905 şi director general al Sinodului, organul conducător al Bisericii Ortodoxe a Rusiei.

Arhiconservator prin naştere şi educaţie, el avea un dezgust profund pentru orice formă de liberalism şi democraţie. A respins ideea unui guvern reprezentativ ca fiind, „marea minciună a timpului nostru". După părerea lui, dictatura era singura guvernare posibilă pentru Rusia imperială. Ca tutore al lui Alexandru al III-lea şi Nicolae al II-lea, a jucat un rol decisiv în conturarea atitudinii reacţionare şi intolerante a ultimilor doi ţari. Numit „marele inchizitor" din cauza politicii sale represive, Pobedonoştev personifica obstacolele care stăteau în faţa indispensabilei reformări sociale şi politice a Rusiei. Un paradox al acestei perioade de „reacţiune", care a rămas legată de numele lui Alexandru al III-lea şi Pobedonoştev, a fost remarcabila creştere economică. Acest fapt vine în sprijinul teoriei conform căreia, spre sfârşitul secolului al XIX-lea şi începutul secolului XX, guvernul ţarist a dat cu piciorul ultimei sale şanse de supravieţuire. Deşi se afla într-o situaţie critică, atunci când dezvoltarea economică a părut să ofere Rusiei o şansă să se modernizeze, ţarismul a demonstrat o rezistenţă la schimbări care i-a fost fatală.

2. Witte şi reforma economică

Prin contrast cu politica represivă a vremii, în anii 1890 Rusia a cunoscut o expansiune industrială ale cărei promoţii i-au atras denumirea de „marea explozie". Creşterea rapidă a producţiei de cărbune în Ucraina şi a celei de petrol în Caucaz a avut o contribuţie majoră la această dezvoltare extraordinară. Specialiştii în istoria economiei sunt de acord că, deşi această accelerare bruscă a fost începută prin iniţiativă particulară, ea a fost susţinută şi de o politică guvernamentală chibzuită. Guvernul ţarist era împins mai degrabă de raţiuni militare decât economice. Capitaliştii (bancherii şi proprietarii de fabrici), s-au ales, este adevărat, cu câştiguri frumoase, dar nu era în intenţia guvernului să creeze o nouă clasă capitalistă. Ţarul şi miniştrii lui vedeau în industrializare un mod de a creşte puterea militară a Imperiului rus.

Persoana cea mai importantă implicată în această dezvoltare economică a fost Serghei Witte, care, în calitate de ministru de finanţe între anii 1893 şi 1903, şi-a asumat sarcina uriaşă a modernizării economiei ruse şi a aducerii ei la un nivel comparabil cu cel al ţărilor dezvoltate din Vest. Pentru aceasta, el a invitat un mare număr de experţi

şi de muncitori străini în Rusia pentru consultanţă în problema planificării şi a tehnicilor industriale. Inginerii şi managerii din Franţa, Belgia, Marea Britanie, Germania şi Suedia au jucat un rol în „marea explozie" din Rusia. Convingerea lui Witte era că modernizarea nu putea fi realizată decât printr-un capitalism de stat – adică prin folosirea eficientă a puterii de stat în conducerea şi controlarea economiei. El era impresionat de rezultatele revoluţiilor industriale din Europa occidentală şi SUA, şi susţinea că Rusia se putea moderniza rapid şi sigur prin adoptarea strategiilor vestice. Admitea însă că, dată fiind starea ei de înapoiere, acest lucru prezenta dificultăţi deosebite:

1 Relaţiile economice ale Rusiei cu Europa de Vest sunt pe deplin comparabile cu cele dintre ţările coloniale şi metropolele lor [ţările mamă] . Acestea din urmă îşi consideră coloniile ca pe nişte pieţe avantajoase în care îşi pot vinde liber produsele muncii şi industriei
5 lor, şi din care pot stoarce cu o mână puternică materiile de care au nevoie. Rusia era, şi într-o oarecare măsură continuă să fie, o asemenea colonie ospitalieră pentru toate statele cu o industrie dezvoltată , cărora le oferă cu generozitate produse ieftine ale solului ei, cumpărând scump produsele lor finite. Există însă ceva ce
10 deosebeşte radical Rusia de o colonie: Rusia este o ţară independentă şi puternică. Ea are dreptul şi tăria să nu dorească să fie servitoarea statelor care au o economie mai dezvoltată.

*După părerea lui Witte, Rusia avea nevoie imperioasă de capital. El a calculat că, fără un aport financiar prompt şi îndestulător, Rusia nu putea realiza nivelul de investiţie cerut de o expansiune industrială autentică. Pentru a creşte acest capital, el a adoptat o serie de tactici conjugate. A negociat împrumuturi şi investiţii din străinătate, concomitent cu impunerea unor impozite mari şi a unor dobânzi ridicate din ţară. A încurajat influxul de capital străin şi în acelaşi timp a limitat importurile. S-au stabilit tarife protecţioniste pentru salvarea tinerelor industrii interne. S-a creat o echivalenţă a rublei în aur – rubla putând fi astfel schimbată direct pe aur – pentru a menţine cota monedei ruse la un nivel ridicat. Această măsură, împreună cu politica tarifară, au dus la existenţa unui număr mic de produse, dar la un preţ mare, pe piaţa Rusiei.

O mare parte din capitalul străin pe care Witte a reuşit să-l procure a fost investit în căi ferate. Convingerea lui era că extinderea reţelei de căi ferate era lucrul esenţial de care depindea modernizarea economiei ruse. Sprijinul său entuziast a avut o contribuţie considerabilă la dezvoltarea extraordinară a liniilor şi materialului rulant, între 1880 şi 1914. Fără exagerare, se poate spune că s-a petrecut o adevărată revoluţionare a transportului.

Extinderea sistemului de căi ferate în Rusia (în kilometri)

1881	*1891*	*1900*	*1913*
21 228	31 219	52 234	70 156

Dintre proiectele lui Witte, de un prestigiu deosebit s-a bucurat construirea căii ferate Transsiberiene între 1891 şi 1902. Aceasta se intindea pe mai bine de 6000 kilometri, de la Moscova la Vladivostok, şi era menită să asigure deschiderea regiunilor îndepărtate din centrul şi estul imperiului prin legarea lor de vestul industrializat, încurajând astfel migraţia internă a muncitorilor şi crescând producţia şi potenţialul de export al Rusiei. Însă acest proiect nu s-a ridicat la nivelul aşteptărilor. În 1914 existau încă porţiuni neterminate şi, în orice caz comunicaţia Est-Vest n-a crescut şi nici nu s-a îmbunătăţit semnificativ. Transsiberianul s-a dovedit a fi mai curând un simbol impresionant al spiritului întreprinzător rusesc decât un proiect cu o valoare economică reală.

Witte spera că o dezvoltare masivă a transporturilor va stimula economia într-o măsură care să promită intensificarea exporturilor şi a comerţului exterior. Cifrele sugerează că, în bună parte, s-a reuşit acest lucru.

Balanţa comercială a Rusiei (în milioane de ruble)

	Importuri	Exporturi	Balanţa
1871 - 1880	488	454	- 34
1881 - 1890	472	622	+150
1891 -1900	535	660	+125
1901 - 1910	887	1 073	+186

(Înainte de 1914, rubla rusească era achivalentă cu aproximativ 10 penny).

Economia Rusiei: producţia anuală (în milioane de tone)

	Cărbune	*Lingouri de fier*	*Petrol*	*Cereale**
1880	3,2	0,42	0,5	34
1890	5,9	0,89	3,9	36
1900	16,1	2,66	10,2	56
1910	26,8	2,99	9,4	74
1913	35,4	4,12	9,1	90
1916	33,8	3,72	9,7	64

(*doar în Rusia europeană)

Randamentul industriei Imperiului rus (etalonul de 100 pentru anul 1900

1900:100	1909: 122,5
1904: 109,5	1911: 149,7
1905: 98,2	1912: 153,2
1906: 111,7	1913: 163,6

Unii comentatori au sugerat că aceste cifre ce arată creşterea producţiei sunt mai puţin impresionante dacă ne amintim că, în acea perioadă, în Rusia se petrecea o creştere masivă a populaţiei. Producţia pe cap de locuitor era mai puţin semnificativă decât cifrele globale.

Populaţia Rusiei imperiale (1885-1913)

	1885	*1897*	*1913*
Rusia europeană	81 725 200	93 442 900	121 780 000
Caucaz	7 284 500	9 289 400	12 717 200
Siberia	4 313 700	5 758 800	9 894 500
Regiunile de stepă şi Uralii	1 588 500	2 465 700	3 929 500
Asia centrală	3 738 600	5 281 000	7 106 000
Rusia (cu excepţia Poloniei şi a Finlandei)	98 650 500	116 237 800	155 422 200

Creşterea populaţiei în principalele două oraşe ale Rusiei

	St. Petersburg	*Moscova*
1881	928 000	753 500
1890	1 033 600	1 038 600
1897	1 264 700	1 174 000
1900	1 439 600	1 345 000
1910	1 905 600	1 617 700
1914	2 217 500	1 762 700

Amploarea problemelor cu care se confrunta Rusia în încercarea de a-şi depăşi condiţia de ţară înapoiată economic, este ilustrată de comparaţia dintre rata ei de creştere şi veniturile realizate din comerţul exterior, pe de o parte, şi cele ale naţiunilor industrializate din Vest, pe de altă parte:

Creşterea relativă a venitului naţional între 1894 şi 1913

Italia	121%	Austria	79%	Marea Britanie	70%
Germania	58%	Franţa	52%	Rusia Europeană	50%

Comerţul exterior în 1913 (în milioane de lire sterline)

Rusia 190	Austro-Ungaria 199	Franţa	424
	Germania 1030	Marea Britanie	1223

* Nu încape îndoială că politica dusă de Witte a avut o contribuţie majoră la creşterea economică a Rusiei, în schimb s-au exprimat îndoieli cu privire la utilitatea de ansamblu a acestei contribuţii. Cei ce au criticat calităţile de strateg ale lui Witte şi-au argumentat punctul de vedere susţinând că el a făcut Rusia prea dependentă de împrumuturile şi investiţiile străine, că a dat prioritate industriei grele neglijând în schimb zone vitale ca industria constructoare de maşini şi că nu a acordat atenţie nevoilor agriculturii.

Orice critică adusă lui Witte trebuie să ţină totuşi cont de problemele cu care acesta s-a confruntat. Inerţia şi rezistenţa la schimbare ce caracterizau curtea imperială şi guvernul îi limitau mult libertatea de acţiune. În plus, necesităţile armatei interferau adesea cu planurile sale

de construcţie de căi ferate sau de consolidare a industriei. Deşi scopul principal al politicii lui economice era să protejeze ţarismul de elementele destabilizatoare ale societăţii ruse, curtea imperială nu avea încredere în el. Witte a fost pus în faţa acelei dileme cu care se confrunta orice ministru care dorea să modernizeze Rusia ţaristă: el era privit cu suspiciune chiar de către reprezentanţii sistemului pe care încerca să-l salveze.

* Creşterea economică a Rusiei în anii 1890 nu a fost doar rezultatul muncii lui Witte, ci a făcut parte dintr-un „boom" industrial la scară mondială. Către sfârşitul secolului, însă acest boom a luat sfârşit şi a urmat o perioadă de recesiune economică internaţională. Consecinţele pentru Rusia au fost deosebit de grave. Explozia industrială a ultimelor două decenii ale secolului duseseră la o creştere rapidă a populaţiei din oraşele mari şi mici. Această creştere nu fusese organizată sau supravegheată; resursele şi posibilităţile de cazare a influxului de muncitori erau cu totul neadecvate. Rezultatul a fost o supraaglomerare dramatică. La început ţăranii care-şi părăsiseră pământul pentru a lucra în fabricile de la oraş au acceptat condiţiile aspre de viaţă din cauza salariilor considerabil mai mari pe care le primeau. Însă transformarea boom-ului în recesiune a dat naştere unui şomaj masiv. Autorităţile s-au trezit în faţa unui număr mare de muncitori dezrădăcinaţi şi nemulţumiţi, ale căror speranţe pentru o viaţă mai bună fuseseră zdrobite de cruda realitate economică. Prezenţa constantă a mii de şomeri disperaţi pe străzile din St. Petersburg şi Moscova a jucat un rol important în geneza tulburărilor sociale grave prin care a trecut Rusia între 1900 şi 1917.

*[4] Recesiunea nu a durat o veşnicie. În perioada dintre 1908 şi 1914, economia Rusiei s-a refăcut în întregime, aşa cum o arată şi cifrele de mai jos:

	1908	*1914*
Venitul anual al statului	2 bilioane* de ruble	4 bilioane de ruble
Numărul de bănci	1146	2393
Numărul de fabrici	22 600	24 900
Numărul de muncitori	2,5 milioane	2,9 miloane

(Rata de creştere industrială globală între 1908 şi 1914 – 8,5%)

Dincolo de imaginea luminoasă conturată de aceste cifre au existat şi aspecte mai întunecate. În general, muncitorii din industrie n-au avut de profitat de pe urma expansiunii industriale şi financiare. Absenţa unor sindicate muncitoreşti eficiente şi lipsa unui sistem de protecţie legală adecvat lăsa forţa de muncă la cheremul patronilor.

Din marile sume de bani aflate în circulaţie prea puţini ajungeau în buzunarele muncitorilor. Deşi rata inflaţiei a crescut cu aproximativ 40% între 1908 şi 1914, în această perioadă salariul mediu din industrie s-a mărit de la 245 la doar 264 de ruble lunar. O mediu realizată la scară naţională nu spune, desigur, mare lucru. Unii muncitori o duceau relativ mai bine decât alţii – de exemplu, în St. Petersburg salariile erau cu o treime mai mari decât la Moscova. Cu toate acestea, statisticile elocvente întocmite de Ministerul Comerţului arată amploarea tulburărilor din mediul industrial.

Numărul grevelor

1905	13 995
1908	892
1910	222
1911	466
1912	2 032
1913	2 404
1914	3 574

* Cât de puternică era de fapt economia Rusiei în 1914 este o chestiune care rămâne subiectul unor dispute aprinse între istorici. Pe de o parte sunt cei care susţin că, până să înceapă războiul , Rusia s-a aflat într-un proces de dezvoltare către un stat industrial modern. Ei citează cifre care vorbesc despe creşterea producţiei industriale, creşterea forţei de muncă şi expansiunea investiţiilor străine. De cealaltă parte se plasează istoricii care, deşi acceptă aceste cifre, susţin că, în comparaţie cu evoluţiile din alte ţări, dezvoltarea Rusiei a fost prea limitată pentru a oferi o bază industrială solidă. Ei subliniază şi importanţa faptului că, în 1914, circa patru cincimi din populaţie era constituită din ţărani, ceea ce pare să discrediteze ideea unei dezvoltări industriale semnificative. Dezbaterea

este complicată şi de invocarea unor criterii de natură politică. De pildă, simpatizanţii marxişti au tins să picteze în cele nai negre culori tabloul economiei ţariste, pentru a explica venirea revoluţiei şi pentru a sublinia progresele pe care Revoluţia din Octombrie avea să le realizeze în sfera economică.

În fine, nu se poate şti cu siguranţă cum ar fi evoluat economia dacă n-ar fi intervenit războiul şi Revoluţia. Cuvintele lui Alec Nove, cea mai mare autoritate occidentală în domeniul economiei ruse, sunt deosebit de elocvente:

> Este lipsit de sens să ne punem întrebarea dacă Rusia ar fi devenit un stat industrializat modern în cazul în care n-ar fi existat războiul şi revoluţia. Datele statistice indică un răspuns afirmativ. Dacă ratele de creştere înregistrate de industrie şi agricultură în perioada 1890-1913 s-ar fi reprodus în următorii 50 de ani, fără îndoială că cetăţenii ruşi ar fi ajuns la un nivel de trai convenabil... Însă acest lucru presupune... că autorităţile imperiale ar fi reuşit să-şi adapteze modul de guvernare după o societate ce se dezvolta şi se schimba cu rapiditate... Trebuie însă să existe o limită în acest joc de-a „ce-ar fi fost dacă".

3. Stolîpin şi Reforma agrară

Piotr Stolîpin a fost numit preşedintele Consiliului de Miniştrii în urma Revoluţiei din 1905 (vezi pagina 53). Ca şi predecesorul său Witte, el s-a dedicat întăririi ţarismului într-o epocă de criză. Din punct de vedere politic era un conservator, al cărui antiliberalism s-a văzut cu claritate în modul nemilos în care a reprimat opoziţia, între 1906 şi 1911. Cea mai bună expresie a atitudinii sale rămâne propria lui declaraţie: „întâi reprimare şi apoi, şi numai apoi, reforma". El considera totuşi că, acolo unde era posibil, reforma trebuia introdusă pentru a micşora nemulţumirile sociale care duceau la opoziţie. Acesta a fost spiritul în care a abordat problema agrară din Rusia. Acţiunile lui Witte şi Stolîpin pot fi considerate complementare, dar în timp ce Witte s-a ocupat în special de dezvoltarea industriei ruseşti, Stolîpin şi-a îndreptat atenţia spre agricultură. Nu trebuie să se înţeleagă însă că doi au urmat o linie comună. Într-o serie de chestiuni politice şi sociale, atitudinea lor a fost diferită; împărtăşeau

totuşi un obiectiv fundamental – protejarea sistemului ţarist. S-a spus de multe ori că reformele pe care ei le-au introdus reprezentau ultima şansă a ţarismului de a se mai salva prin eforturi proprii. Dacă guvernul şi aparatul administrativ ar fi fost dispuse să-i sprijine pe Witte şi pe Stolîpin în eforturile lor de modernizare a economiei Rusiei, s-ar fi putut preveni naşterea tensiunilor sociale şi politice care au culminat cu Revoluţia din 1917.

Stolîpin aprecia că progresul industrial în sine nu poate rezolva cea mai presantă nevoie a Rusiei – hrănirea unei populaţii al cărei număr creştea rapid. Ţăranii constituiau problema fundamentală. Suferinţele şi nesiguranţa zilei de mâine îi împiedicau să fie eficienţi ca producători de hrană şi făceau din ei o forţă socială periculoasă, aşa cum arătase de altfel şi implicarea lor în Revoluţia din 1905. Politica agrară guvernamentală ce a urmat eliberării iobagilor din 1861 i-a adus pe mulţi ţărani într-o situaţie şi mai rea decât înainte. Sistemul de ipotecare către stat, care ar fi trebuit să permită iobagilor eliberaţi să cumpere pământ, nu crease acea stabilitate a proprietăţii funciare pe care o anticipase guvernul. Preţul ridicat al terenurilor împovărase ţăranii cu datorii ipotecre uriaşe, care îi sărăciseră. Explozia demografică de la sfârşitul secolului al XIX-lea crease probleme suplimentare prin apariţia crizei de pământ şi prin suprapoluarea zonelor rurale. Câţiva ani cu recoltă slabă s-au adăugat pe lista de nenorociri. Unul dintre motivele pentru care ţăranii s-au alăurat Revoluţiei din 1905 a fost teama că guvernul ar fi avut intenţia să ia înapoi pământurile de la cei care nu-şi puteau plăti ipotecile. Când acesta a luat cunoştinţă de temerile lor, i-a liniştit anunţându-i că anulează datoriile restante.

Stolîpin plănuia să profite de această „de- revoluţionare" a ţărănimii. În 1906 şi 1907 a introdus măsuri ce permiteau oricărui ţăran să voteze pentru ieşirea din sistemul de comunitate. S-a introdus autoritatea *mir*-ului şi s-a promovat ideea gospodăriei individuale. Ţăranii erau încurajaţi să înlocuiască străvechiul sistem al parcelelor cu forme solide, după modelul celor existente în Europa occidentală. S-a înfiinţat o Bancă Agricolă specială ce aloca fonduri în sprijinul ţăranului independent ce dorea să cumpere pământ. Stolîpin îşi definea politica drept „a paria pe cel puternic". Scopul lui era să creeze o pătură ţărănească prosperă şi eficientă, pe care noua bunăstare s-o transforme într-o sprijinitoare şi

aliată naturală a sistemului țarist. Astfel, s-ar fi decapitat țărănimea ca forță revoluționară. El a completat această politică agrară reformatoare prin consolidarea strategiei deja existente de „strămutare" voluntară a populației țărănești, pentru a popula regiunile îndepărtate ale imperiului, ca Siberia, şi pentru a le aduce în circuitul agricol productiv.

Chiar şi în țările cu o economie avansată, reformele agrare au nevoie de timp. Stolîpin era conştient că, dată fiind starea de înapoiere a Rusiei, reformele sale aveau nevoie de şi mai mult timp pentru a începe să funcționeze. El a avansat cifra de 20 de ani ca interval necesar pentru ca "pariul pe cel mai puternic" să-şi arate roadele. Însă date fiind asasinarea sa în 1911 şi izbucnirea războiului în 1914, el personal a avut la dispoziție doar cinci ani, iar Rusia doar opt. Chiar dacă lucrurile n-ar fi evoluat astfel, este puțin probabil că politica lui în problema țărănească ar fi reuşit. Conservatorismul profund al țărănimii ruse îi determina reacțiile întârziate. În 1914, sistemul parcelelor continua să prevaleze; doar 10% din pământ fusese organizat în ferme. Țăranii ezitau să abandoneze securitatea oferită de comunitate în favoarea nesiguranței unei cultivări individuale a terenului. Mai mult, prin 1913 însuşi Ministerul Agriculturii începuse să dea semne că-şi pierde încrederea în fezabilitatea acestui proiect.

Numărul gospodăriilor țărăneşti care au devenit independente
(dintr-un total estimativ de 10-12 milioane de gospodării)

1907: 48 271	1908: 508 344	1909: 579 409	1910:342 245
1911: 145 567	1912: 122 314	1913: 134 554	1914: 97 877

Stolîpin a fost ajutat în politica lui agrară de relațiile eficiente pe care le-a întreținut cu Duma. Această adunare electivă, care fusese constituită de către țar în 1905, în condițiile Manifestului din Octombrie, nu primise împuterniciri legislative. Nicolae al II-lea nu a intenționat niciodată să facă din Dumă un mijloc de limitare directă a autorității sale, prin urmare i-a acordat puteri restrânse. Cu toate acestea, se crease, pentru prima oară în istoria Rusiei, in forum de dezbatere politică la nivel național. Stolîpin s-a hotărât să trateze Duma cu respect. Înțelegerea care s-a

dezvoltat între el şi Octombrişti, care formau majoritatea, i-a permis să urmeze reformele agrare fără mari piedici din partea deputaţilor. Succesul lui în această privinţă ne dă o idee asupra cooperării ce s-ar fi putut realiza între guvern şi reprezentanţii opiniilor progresiste, dacă autorităţile ţariste ar fi fost dispuse să acorde încredere propriilor miniştri.

4. Politica externă a Rusiei

a) Obiectivele Rusiei

Politica externă a Rusiei ţariste a fost în bună măsură determinată de dimensiunile imperiului. Protejarea atâtor linii de frontieră constituia o preocupare constantă. Au existat trei fenomene deosebite, ce aveau legătură între ele, care au făcut ca Rusia să se teamă pentru graniţele ei europene: dezvoltarea Germaniei unite, formarea Imperiului austro-ungar şi declinul perpetuu al Imperiului otoman. Unificarea Germaniei în 1871 punea Europa centrală sub dominaţia unei naţiuni tinere şi puternice, dornică să se extindă spre Est. În plus, procesul unificării implicase înfrângerea militară şi diplomatică a Austriei. Rusia se temea că Imperiul austro-ungar, care luase naştere în 1867, ar fi putut încerca să-şi restabilească prestigiul printr-o politică expansionistă în Sud-Estul Europei. Acest lucru ar fi devenit posibil în condiţiile destrămării autorităţii Turciei asupra posesiunilor sale din Balcani, unde o serie de mişcări naţionale agresive puneau la încercare stăpânirea otomană.

Atitudinea faţă de Turcia a fost determinată de doi factori. În mod tradiţional, ca naţiune preponderent slavă, Rusia dorea să protejeze popoarele slave creştine din Balcani de oprimarea Turciei islamice. Pe de altă parte, existau şi raţiuni economice. Din volumul total al cerealelor exportate de Rusia, 75% (reprezentând 40% din totalul comerţului ei exerior) erau transportate pe mare, prin Strâmtoarea Dardanelelor. Trebuia, prin urmare, să se asigure că această zonă nu va ajunge să fie controlată de o putere potenţial ostilă, capabilă să oprească trecerea navelor ruseşti din Marea Neagră în Mediterana.

*Temerile Rusiei în legătură cu forţa şi intenţiile puterilor europene au făcut-o să adopte o atitudine prudentă şi conciliantă faţă de acestea.

În timpul domniei ultimilor ţari, reacţia Rusiei la schimbările şi inversările de situaţie ale diplomaţiei europene a fost mai ales defensivă. Ezita să ia iniţiative de ordin diplomatic, dar era dornică să încheie alianţe şi acorduri care să-i sporească şansele de a-şi păstra graniţele şi posesiunile din Vest. Era preocupată în special de menţinerea controlului tradiţional asupra Poloniei. Domnia lui Alexandru al III-lea a început sub auspicii favorabile. Ca răspuns la propunerea lui Bismarck, cancelarul Germaniei, Rusia s-a alăturat Austro-Ungariei şi Germaniei în Liga celor trei împăraţi (1881), un acord prin care fiecare dintre puterile semnatare se angajau să nu susţină o ţară cu care vreuna dintre celelalte ar fi intrat în război. Acest acord n-avea să dureze mult. Pe la jumătatea anilor 1880, între Rusia şi Austro-Ungaria au apărut tensiuni, ca urmare a sprijinului pe care aceasta din urmă l-a acordat mişcărilor antiruseşti din Bulgaria. Tratatul nu a mai fost reînnoit. În schimb, Rusia a semnat în secret cu Germania Tratatul de reasigurare (în 1887), prin care se consfinţeau drepturile Rusiei asupra Bulgariei şi prin care Germania se angaja să rămână neutră în eventualitatea unui război ruso-austriac.

b) Rusia şi sistemul alianţelor

Aceste schimbări diplomatice depun mărturie pentru abilitatea cu care Bismarck a dominat scena europeană, profitând de faptul că fiecare ţară se temea să nu rămână izolată într-o lume a alianţelor. Însă în 1890, Bismarck a fost concediat de noul Kaiser german, Wilhelm al II-lea. Proaspătul conducător a adoptat o formă mai agresivă de diplomaţie, care a avut ca efect polarizarea la nivel internaţional şi a dus în final la divizarea Europei în două tabere opuse înarmate. Wilhelm al II-lea a refuzat să înnoiască Tratatul de reasigurare. În schimb, nu şi-a ascuns intenţia de a se alătura Austriei în scopul impunerii influenţei germane în Balcani şi Orientul Apropiat. Rusia se temea că va fi izolată. Ea s-a îndreptat iniţial către Franţa, ţară cu care până atunci avusese relaţii extrem de ostile. Însă îngrijorarea comună în faţa beligeranţei germane cântărea acum mai greu decât antipatia reciprocă tradiţională. Prin Convenţia franco-rusă care s-a semnat în 1892 şi a fost confirmată în 1894, fiecare partener se angaja să-i acorde sprijin militar celuilalt în cazul unui război cu Germania. Cooperarea economică a apropiat şi mai

mult cele două țări. Franța a fost principalul investitor și creditor al Rusiei în perioada avântului industrial din anii 1880 și 1890. Această alianță originală s-a extins devenind Tripla Înțelegere (Antanta), prin includerea în 1907 a Marii Britanii.

* Și aceasta a fost o situație revoluționară, în termeni diplomatici. Relațiile dintre Anglia și Rusia fuseseră proaste de decenii. Concurența pentru obținerea supremației în Asia și rezistența opusă de Marea Britanie față de ceea ce ea percepea a fi o tentativă a Rusiei de a domina zona estică a Mediteranei creaseră o prăpastie între ele. Într-adevăr, în anii 1890 Marea Britanie părea mai curând atrasă către Tripla Alianță decât către Franța și Rusia. Către sfârșitul secolului însă, Germania s-a implicat într-un program naval important, pe care Marea Britanie l-a interpretat ca pe o amenințare directă la adresa securității ei și a imperiului. Acest lucru, laolaltă cu atitudinea antibritanică agresivă manifestată de Kaiser, au înveninat relațiile anglo-germane. Deci era logic că Marea Britanie va căuta să contrabalanseze amenințarea Germaniei ajungând la o înțelegere cu cei mai importanți dintre vecini din Est și din Vest ai acesteia, Franța și Rusia. Prin Antanta anglo-franceză din 1904, cele două țări își abandonează deja vechile dispute. Era o măsură diplomatică înțeleaptă ca Rusia și Marea Britanie să procedeze la fel. În 1907, ele au convenit prin urmare să renunțe la diferendele din trecut și să-și recunoască una alteia interesele legitime din Afganistan, Persia și Tibet. Nu s-a ajuns la un acord clar în privința cooperării militare în Europa, dar faptul că Marea Britanie s-a alăturat Rusiei și Franței în convorbirile militare la nivel înalt au creat impresia generală că o asemenea cooperare s-ar fi putut realiza în eventualitatea unui război.

c) Războiul ruso-japonez, 1904-1905

Apropierea dintre Anglia și Rusia a fost într-o oarecare măsură și o urmare a războiului ruso-japonez din perioada 1904-1905. Acesta s-a datorat în parte deciziei Rusiei de a urma o politică expansionistă în Orientul îndepărtat, atât pentru a-și compensa relativul declin pe care îl înregistra în Europa cât și pentru a obține accesul la porturi unde marea nu înghețа niciodată. A fost de asemenea o tentativă a guvernării țariste de a distrage atenția de la problemele interne, raliind națiunea într-o luptă

patriotică. Acest ultim punct trebuie tratat cu atenţie. Mulţi au considerat că Plehve, ministrul de interne, a fost reponsabil de izbucnirea războiului. Studii recente au relevat însă că acest verdict s-a bazat pe dezinformările răspândite în mod deliberat de Witte. Iată ce nota Richard Pipes:

> Originile conflictului ruso-japonez au fost multă vreme denaturate din cauza relatărilor pe care Serghei Witte le-a făcut cândva urmărindu-şi propriile interese... Fiind cel mai înverşunat duşman al lui Plehve, a aruncat o parte din vină asupra reacţionarilor dornici să distragă atenţia de la dificultăţile interne (el i-a atribuit lui Plehve citatul: „Avem nevoie de un război mic şi victorios ca să evităm o revoluţie")... Acum ştim însă că Plehve n-a dorit războiul...Witte însuşi poartă o bună parte din vină pentru acest conflict... Planurile lui pentru a pţrunde în economia Orientului îndepărtat... cereau o prezenţă militară puternică, care ar fi intrat mai devreme sau mai târziu în conflict cu ambiţiile imperiale ale Japoniei.

Ruşii considerau Japonia un stat semi-feudal, ce nu se putea compara cu al lor. Nu erau greu de găsit pretexele pentru un război. Disputele teritoriale ruso-japoneze pentru Coreea şi Manciuria ardeau mocnit, de mai multă vreme. În 1904, autorităţile ruseşti au respins în mod deliberat propunerile japonezilor pentru o revoluţionare a problemei coreene, în speranţa că îi vor provoca să răspundă pe calea armelor. Şiretlicul a funcţionat: Japonia a deschis ostilităţile atacând flota rusească ce staţiona în Port Arthur. După care s-a dovedit ulterior, a fost singurul calcul corect pe care guvernul Rusiei l-a făcut, pe parcursul întregii afaceri: restul a fost un şir de confuzii şi dezastre. Japonia nu era atât de înapoiată pe cât îşi imaginau ruşii. Armata şi marina ei erau mult mai bine pregătite şi echipate, şi au câştigat în consecinţă victorii importante. După un lung asediu, Port Arthur a căzut în mâna japonezilor, în ianuarie 1905. În luna următoare, ei şi-au consolidat poziţia reuşind să-i izgonească pe ruşi din oraşul-cheie al Manciuriei, Mukden. Pentru Rusia, lovitura finală a venit de pe mare. Flota de care dispunea în Marea Baltică, trimisă spre Orientul Îndepărtat în 1904, a făcut opt luni până la destinaţie şi, o dată ajunsă acolo, a fost imediat scufundată de flota japoneză la Tsushima, în mai 1905. Aceste înfrângeri au obligat guvernul ţarist să încheie pacea.

Beligeranții au semnat tratatul de la Portsmouth, mediat de Statele Unite. Rusia promitea să-şi retragă ultimele trupe din Manciuria şi recunoştea Japoniei dreptul de a controla Coreea şi Port Arthur. Rusia a pierdut războiul nu fiindcă soldații ei ar fi luptat prost, ci fiindcă superiorii lor nu erau pregătiți suficient. Aceştia n-au înțeles nici cu ce inamic se confruntau, nici caracteristicile teritoriului în care a avut loc încleştarea. Strategia lor era greşită şi tacticile lor lipsite de imaginație, ceea ce le-a permis japonezilor să le dejoace de fiecare dată planurile. Faptul că oamenii şi materialele erau transportați pe o distanță uriaşă din Vestul Rusiei a făcut imposibilă aprovizionarea şi întărirea forțelor la timp. Linia ferată transsiberiană, încă neterminată pe alocuri, s-a dovedit a fi de prea puțin folos în această privință. Înfrângerea totală a Rusiei în fața unei țări asiatice mici, considerată inferioară, a fost o umilință indiscutabilă, care a făcut ca pretențiile ei de mare putere imperială să devină ridicole. Pe plan intern, incompetența guvernului, adusă la lumină de acest război, a ațâțat, în loc să potolească, frământările sociale.

d) Balcanii

Înfrângerea din Asia a avut ca efect principal o redirecționare a Rusiei către Europa şi o creştere a preocupării pentru încheierea de alianțe definitive cu acele puteri europene care se arătau binevoitoare. Zona de cel mai mare interes imediat era Peninsula Balcanică. Revolta „Tinerilor Turci" împotriva sultanului în 1908 a marcat o nouă etapă în colapsul puterii otomane. În ciuda altercațiilor dintre ambasadorii lor din diferite state balcanice, între Rusia şi Austro-Ungaria păreau să existe disponibilități de cooperare la nivel guvernamental. În 1908, Izvolski, ministrul de externe rus, a fost silit de către omologul său austro-ungar, Aehrenthal, să semneze la Buchlau un acord de acceptare a anexării Bosniei şi Herțegovinei la Imperiul Austro-Ungariei, în ideea consolidării stabilității din regiunea balcanică. Izvolski a cerut în schimb Austro-Ungariei să recunoască dreptul inalienabil al Rusiei asupra Dardanelelor şi să convingă celelalte puteri europene să procedeze la fel. Austro-Ungaria a anunțat preluarea Bosniei şi a Herțegovinei dar, spre indignarea Rusiei, nu a făcut nici un efort pentru a iniția recunoaşterea internațională a drepturilor acesteia asupra Dardanelelor.

*Începând din acest moment, relaţiile dintre Rusia şi Austro-Ungaria s-au deteriorat în mod constant. O problemă - cheie asupra căreia nu erau de acord era situaţia Serbiei. În Bosnia trăiau mulţi sârbi, iar anexarea acesteia la Austro-Ungaria a dat naştere unui naţionalism sârbesc înfocat. Rusia, care se considera apărătoarea popoarelor slave, a susţinut Serbia, care cerea compensaţii băneşti şi convocarea unei conferinţe internaţionale pe tema anexării. Germania s-a plasat cu agresivitate de partea Austro-Ungariei şi a emis un adevărat ultimatum, cerând Rusiei să se obţină de la orice amestec. La un moment dat, această criză ameninţă să se transforme în război. Totuşi, în 1909 nici una dintre ţările implicate nu se simţea în stare să lupte. Rusia a renunţat la confruntarea deschisă, dar a avut grijă ca toată lumea să afle părerea ei despre agresivitatea Germaniei şi a Austro-Ungariei.

Între 1909 şi 1914 Rusia a continuat să se amestece în dedesubturile diplomatice ale politicilor naţionaliste din Balcani. Scopul ei era să impiedice Austro-Ungaria să obţină controlul în zonă; a încercat chiar să convingă diferitele naţionalităţi balcanice să formeze o coaliţie împotriva acesteia. A şi reuşit, în oarecare măsură. Naţionalismul balcanic a dus la naşterea unei serii de conflicte, numite cu un termen generic războaiele balcanice (1912-1913). Acestea au fost un amestec confuz de răscoale împotriva turcilor şi ciondăneli între statele balcanice înseşi, pentru împărţirea teritoriilor cucerite de la turci. Efectele acestor războaie au servit mai degrabă interesele Rusiei decât pe cele ale Austro-Ungariei. Serbia se întărise şi se apropiase de Rusia ca de o aliată şi protectoare, în timp ce România şi Bulgaria, protejatele Austro-Ungariei, nu se descurcaseră prea strălucit în aceste războaie. Câştigurile Rusiei erau însă minore. Problemele internaţionale legate de declinul Turciei şi de naţionalismul balcanic şi implicarea puterilor europene nu fuseseră rezolvate. Evenimentele din 1914 aveau să arate cât de vulnerabile erau de fapt poziţia şi securitatea Rusiei ca imperiu.

5. Concluzii

Între 1818 şi 1914 Rusia a făcut paşi importanţi către modernizare. S-au făcut eforturi serioase pentru reformarea economiei; a avut loc un soi de revoluţie industrială şi s-au introdus schimbări progresiste în agricultură. Politica externă a înregistrat modificări importante în încercarea de a pune capăt vechilor duşmănii şi de a consolida securitatea naţională. Toate aceste

realizări nu erau de neglijat. Observatorii străini au comentat favorabil progresele făcute. Dar în 1914 mai există totuşi o întrebare fundamentală care nu-şi găsise răspunsul. Era Rusia capabilă sau măcar dispusă să adopte acele schimbări politice şi sociale necesare transformării într-o naţiune modernă? Deşi autoritatea ţaristă suferise oarecare modificări în această perioadă, inclusiv prin înfiinţarea Dumei, Rusia anului 1914 rămânea un stat absolutist. Predomina mai curând reacţiunea decât reforma. Regimul era la fel de puţin încântat să prezideze tranziţia de la o guvernare autoritară la una reprezentativă în 1914, cum fusese şi în 1881.

Reacţiune	*Reformă*	*Politică externă*
POBEDONOSŢEV (1881-1905)		Liga celor trei împăraţi 1881
Regulamentul securităţii statului 1881	WITTE (1893-1903)	Problema germană
	„Marea explozie" economică	
Regulamentul universitar1887	Creşterea populaţiei	
	Capitalul străin	Problema Austro-Ungariei şi Turciei
Regulamentul *Zemstvei* 1890	Investiţii Căi ferate	
	Dezvoltarea regională	Convenţia franco-rusă 1892
Rusificarea	Producţia industrială	
Legile antisemite	Manifestul din Octombrie1905	Războiul ruso japonez 1904-1905
Pogromurile Sutele Negre	Duma 1906-1914	
	STOLÎPIN (1906-11) Reforma agrară	Tripla Înţelegere 1907
Represiunea lui Stolîpin (1906-1911)	Suspendarea datoriilor	
	Banca agricolă	Criza balcanică 1908-1914
	„Pariul pe cel puternic"	

Rezumat la „Dezvoltare şi reformă 1881-1914"

***Să luăm notițe despre** „Dezvoltare și reformă 1881-1914"*

Capitolul analizează în mod cronologic principalele trăsături ale represiunii guvernamentale și ale reformei din această perioadă. Vă sfătuiesc să vă sistematizați la fel notițele, care va trebui să fie mai detaliate dacă studiați acest subiect anume și nu doar cadrul general al Revoluției ruse. Următoarele titlu și întrebări au menirea să vă ajute să vă aranjați ideile într-o formă convenabilă și ușor de consultat.

1. „Reacțiunea
1.1. Prevederile Regulamentului securității statului din 1881
1.2. Care erau trăsăturile principalele ale „Rusificării" ?
1.3. Rolul lui Pobedonoștev.
2. Witte și reforma economică
2.1. Cauzele „marii explozii economice".
2.2. Legătura dintre politica financiară și cea industrială practicată de Witte.
2.3. Ce rol a jucat sistemul de căi ferate în planurile lui Witte?
2.4. Date statistice privind dezvoltarea industrială.
2.5. Disputele privitoare la caracterul dezvoltării economice a Rusiei înainte de 1914.
3. Stolîpin și Reforma agrară
3.1. În ce măsură Stolîpin și Witte au urmat o strategie comună?
3.2. Agricultura rusă în perioada de după eliberarea iobagilor.
3.3. Ce înțelegeți prin „pariul pe cel puternic", expresia introdusă de Stolîpin?
3.4. Ce rezultate au dat reformele agrare impuse de Stolîpin până în 1914?
4. Politica externă rusă
4.1. Obiectivele fundamentale ale politicii țariste.
4.2. Formarea Triplei Înțelegeri.
4.3. Scopurile urmărite de Rusia în războiul din 1904.
4.4. Rezultatele războiului ruso-japonez.
4.5. Strategia din Balcani a Rusiei de dinainte de 1914.
5. Concluzii
5.1. În ce măsură s-a modernizat Rusia imperială în perioada 1881-1914?

Întrebări bazate pe izvoare despre „Dezvoltare şi reformă 1881-1914"

Reformele economice ale lui Witte şi Stolîpin

Studiaţi analiza realizată de Witte, care se găseşte la pagina 24,tabelele cu statistici de la paginile 25-28 şi apoi răspundeţi la următoarele întrebări:

a) Explicaţi înţelesul extrasului de mai jos, folosindu-vă numai de informaţiile textului de la pagina 24:
„Relaţiile economice ale Rusiei cu Europa de Vest sunt pe deplin comparabile cu cele dintre ţările coloniale şi metropolele lor".

b) Conform celor două tabele de la paginile 25-26 ce arată balanţa comercială şi producţia anuală, cât de bine şi-a realizat Stolîpin obiectivele economice?

c) Comentaţi citatul „Producţia pe cap de locuitor era mai puţin semnificativă decât cifrele globale", folosind în argumentaţie datele tabelelor de la pagina 26, ce arată evoluţia randamentului industrial şi cea a populaţiei Rusiei imperiale.

d) Explicaţi fluctuaţia numărului de familii ţărăneşti ce-şi părăseau anual pământurile, între 1907 şi 1914, aşa cum arată tabelul din pagina 32.

e) Cât de valoroase sunt aceste surse pentru un istoric care se ocupă de evaluarea economiei ţariste din 1914?

CAPITOLUL 4

Opoziția față de țarism, 1881-1914

1. Introducere

„Reacțiunea" începută de Alexandru al III-lea şi continuată în timpul domniei lui Nicolae al II-lea (1894-1917) a slăbit, dar nu a reuşit să anihileze opoziția față de regimul țarist. În ciuda faptului că a fost întărită supravegherea polițienească, opoziția a devenit mai organizată. Au luat ființă un evantai de partide a căror doctrină se situa de la un reformism moderat, de centru, până la o politică revoluționară de extremă stângă. Creşterea rapidă a populației, accelerarea dezvoltării economice, politica reacționară a guvernului şi rusificarea au făcut ca multe grupări politice să se simtă frustate din cauza atitudinii coercitive şi a incompetenței ce caracterizau sistemul țarist din acea vreme. Dezvoltarea industrială rapidă din anii 1890 a umplut oraşele cu țărani, atraşi de perspectiva salariilor relativ mari din fabrici. Recesiunea ce avea să urmeze în primul deceniu al secolului XX i-a lăsat pe mulți dintre aceşti noi muncitori fără slujbe, fără iluzii şi plini de ură. Ca atare, ei au devenit o amenințare serioasă la adresa ordinii şi stabilității sociale.

Guvernul a încercat să facă față acestei probleme distrăgând atenția de la chestiunile interne către războiul cu Japonia. Scopul a fost unificarea națiunii, dar lucrurile s-au petrecut exact pe dos. Umilitoarea înfrângere suferită de Rusia în 1905 a fost pusă pe seama modului inapt în care guvernul a condus războiul. Nu a fost o simplă coincidență faptul că, în acelaşi an, muncitorii, țăranii şi liberalii din clasa de mijloc s-au solidarizat într-o serie de proteste antiguvernamentale, destul de importante pentru a merita numele de „Revoluția din 1905".

Aceste tulburări l-au obligat pe Nicolae al II-lea să facă unele concesii de ordin politic. Prin Manifestul din Octombrie, el a cedat, deşi fără tragere de inimă, în fața celor care cereau înființarea Dumei. Că aceasta nu însemna o eliberalizare a regimului, avea să se vadă din represiunea politică feroce ce a urmat după 1905. Guvernul, condus de Stolîpin ca prim-ministru între1906 şi 1911, s-a dovedit necruțător în zdrobirea

opoziției. Cu toate represaliile, grevele și tulburările au continuat. Prin 1914, mulți reformiști deveniseră atât de puțini încrezători în șansele Revoluției din 1905 de a mai produce un progres real, încât ajunseseră să considere violența ca unic mod de a schimba asupritorul și totuși incapabilul regim țarist.

Până la Proclamația din Octombrie, existența partidelor politice era ilegală în Rusia. Acesta nu le oprise să se înființeze, dar făcuse din ele niște organizații implicit conspirative. Fiindcă nu s-au putut dezvolta ca organisme democratice, au tins să recurgă la metode extreme pentru a-și răspândi ideile. Prin urmare, în scurta perioadă în care au funcționat legal (între 1905 și 1921), partidele politice din Rusia s-au dovedit a fi extrem de neîncrezătoare și de intolerante unele față de altele. Cooperarea și acțiunca colectivă erau greu de organizat și de menținut. Au existat patru grupări importante ale opoziției ce contestau sistemul țarist: populiștii, social-revoluționarii, social-democrații și liberalii.

2. Populiștii (narodnicii)

Populismul a apărut prin anii 1870. Era o mișcare revoluționară ce pornea de la premisa că viitorul Rusiei aparține țărănimii, care constituia majoritatea copleșitoare a populației. Populiștii sau narodnicii (de la cuvântul rusesc ce înseamnă „popor") îi indicau pe țărani ca fiind cei mai îndreptățiți să conducă transformarea Rusiei, începând cu eliminarea sistemului țarist însuși. Ca în toate mișcările politice importante care s-au născut în acea perioadă, liderii au fost desemnați nu dintre țărani, ci din rândul claselor de mijloc și chiar conducătoare. Populiștii se simțeau datori să educe țărănimea neștiutoare, pentru ca ea să devină conștientă de potențialul său revoluționar. Cei mai educați dintre ei „se duceau printre oameni", adică plecau din universități pentru a trăi o vreme la țară încercând să-i îndemne pe țărani la revoluție. Politica populistă n-a prea avut succes. Țăranii fie că nu înțelegeau, fie că nu se sinchiseau de mesajul socialist revoluționar care le era predicat. În disperare de cauză, unii populiști s-au îndreptat către terorism, pe care l-au numit eufemistic „propagandă prin fapte", unic mod de realizare a idealurilor lor. În 1879 a fost descoperit un grup autointitulat „Voința Poporului", care și-a recunoscut intenția de a asasina membri clasei conducătoare. Acest grup,

al cărui efectiv nu a fost estimat la mai mult de 400 de oameni, și-a câștigat o notorietate dramatică doi ani mai târziu, cu ocazia asasinării lui Alexandru al II-lea. Însă acțiunea lor mai mult a slăbit decât a întărit mișcarea populistă. Uciderea unui țar care inițiase multe reforme a discreditat însăși ideea de reformă și a părut să justifice represaliile ulterioare.

Importanța populismului constă mai mult în metodele decât în ideile sale. Conceptul de revoluție bazată pe țărani era lipsit de realism, date fiind ignoranța politică și inerția țărănimii ruse. În istorie, populismul a rămas prin rolul pe care l-a jucat în constituirea unei tradiții revoluționare. Toți revoluționarii ruși ai sfârșitului de secol XIX și început de secol XX au fost influențați, dacă nu inspirați de sfidarea pe care populiștii au adus-o țarismului.

3. Socialiști-revoluționarii (eserii)

Partidul Socialist-Revoluționar s-a desprins direct din mișcarea populistă. O dată cu explozia economică din anii 1890 s-a trezit interesul oamenilor pentru problemele politice și sociale, iar populiștii au văzut aici o ocazie de a câștiga noi recruți pentru cauza revoluției. Ei au încercat să-și lărgească audiența și să atragă de partea programului lor, ce se adresase în mod tradițional țărănimii, și forța de muncă din mediul urban, care înregistra acum o creștere exponențială. Intenția lor era să lărgească însuși conceptul de „popor", pentru a include toate acele elemente ale societății care aveau motive să dorească desființarea sistemului țarist. O figură importantă a restructurării strategiei populiste a fost Victor Cernov: în 1901, acesta a jucat un rol esențial în formarea Partidului Socialist-Revoluționar, al cărui lider avea să devină. Era un reprezentant al inteligheției, și dorea să creeze o bază teoretică mai fermă pentru populism decât o formaseră precedentele idei, pasionate dar vagi. Însă ca toate grupările revoluționare ale Rusiei țariste, PSR era măcinat de neînțelegerile din interior. Iată cum le descria Troțki:

1 S-au format la începutul secolului prin fuziunea mai multor fracțiuni din rândul *narodnicilor*. Reprezentând interesele neclare ale micului proprietar rural, partidul s-a scindat repede în grupul socialist-re-

voluționar de stânga, cu tendințe anarhiste, și socialist-revoluționar de dreapta.

Vorbind despre revoluționarii de stânga și de dreapta, Troțki se referea la divizarea eserilor în anarhiști și revoluționari. Cei dântîi voiau să continue politica de terorism moștenită de la „Voința Poporului". Ceilalți erau mai moderați și, deși considerau revoluția un țel suprem, erau dispuși să coopereze cu alte partide pentru o îmbunțățire imediată a situației muncitorilor și țăranilor. Între 1901 și 1905, la conducere s-a aflat fracțiunea teroristă. În acești ani, eserii s-au făcut responsabili de peste 2000 asasinate politice, printre care uciderea lui Plehve, ministrul de interne, și cea a marelui duce Serghei, unchiul țarului – succese spectaculoase, dar care n-au reușit să realizeze râvnita legătură cu muncitorimea. În urma Revoluției din 1905, liberalii au avut mai mult de câștigat decât revoluționarii (vezi pagina 56). În înteriorul PSR, fracțiunea moderată a luat frânele politicii de partid. Curând au început să se vadă roadele acestei schimbări. Începând cu 1906, PSR s-a bucurat de un sprijin din ce în ce mai mare din partea segmentelor productive, din partea sindicatelor (care fuseseră legalizate prin Manifestul din Octombie) și din partea Uniunii Țăranilor din toată Rusia, înființată în 1905. La primul congres care a avut loc în 1906, partidul s-a angajat să meargă pe drumul „socialismului revoluționar", și a făgăduit solemn țăranilor că va pune capăt „principiului burghez al proprietății private prin înapoierea pământului către aceia care l-au lucrat". Politica sa agrară explică în linii mari de ce PSR a rămas cel mai popular partid în rândul țărănimii. Deciziile congresului au adus însă mai mult dezbinare decât unitate. Aripa stângă s-a desprins pe motiv că programul partidului ignora proletariatul industrial, în timp ce aripa dreaptă se plângea că strategia stabilită de congres era impracticabilă în condițiile de atunci ale Rusiei. Cernov a încercat să țină laolaltă aceste fracțiuni, dar cu începere din 1906, PSR a reprezentat mai degrabă o colecție de grupări radicale decât un partid cu adevărat coordonat.

4. Social-Democrații (PSD)

Partid Social-Democrat Muncitoresc Rus a fost fondat în 1898. Era un partid marxist, adică accepta teoriile revoluționarului german Karl Marx

(1818-1883). Marx avansa ideea că structura societății umane este determinată de legi științifice, care pot fi studiate, înțelese și aplicate. El considera istoria un șir de lupte de clasă între cei ce dețin puterea economică și politică și ceilalți. Conform teoriei lui, forma conflictului depinde de perioada istorică, dar în esență, rămâne o luptă între cei ce au și cei ce nu au. Acest proces continuu al luptei de clasă era numit dialectică. Pentru revoluționarii secolului al XIX-lea, cel mai incitant aspect al analizei istorice propuse de Marx era afirmația lui conform căreia era industrială pe care o parcurgeau marca stadiul final al dialecticii luptei de clasă. Istoria omului era pe cale să-și atingă apogeul prin victoria revoluționară a proletariatului (clasa muncitoare) asupra burgheziei (clasa exploatatoare, capitalistă).

Este lesne de înțeles motivul pentru care revoluționarii ruși erau atrași de Marx. Ideile sale erau deja cunoscute în Rusia, dar „marea explozie economică" din anii 1890 le-a conferit o relevanță și un interes deosebit, deoarece promiteau crearea acelor condiții de dezvoltare care să facă posibilă revoluția. Speranțele haotice și nedirecționate din trecut se focalizau acum asupra clasei muncitoare. Primul revoluționar marxist notabil din Rusia a fost Gheorghi Plehanov. El a tradus în rușește scrierile lui Marx, iar în 1883 a contribuit la fondarea primei organizații marxiste, „Grupul pentru Eliberarea Muncii". Eforturile sale de a promova ideea revoluției proletare i-au atras titlul de „părintele marxismului rusesc". Totuși, unii dintre revoluționarii ce formaseră PSD în 1898 s-au răzvrătit repede împotriva conducerii lui. Ei considerau abordarea sa prea teoretică și cereau adoptarea unor strategii revoluționare mai active.

*Purtătorul de cuvânt al acestui curent a fost Vladimir Ulianov, mai cunoscut sub numele de Lenin, după pseudonimul său revoluționar. Născut în 1870 într-o familie din clasa de mijloc, el s-a aflat încă de la 17 ani pe lista de„persoane periculoase", întocmită de autoritățile țariste. Fiindcă fratele său mai mare fusese executat în 1887 pentru implicare într-o tentativă de asasinare a lui Alexandru al III-lea, a devenit el însuși suspect politic. Lenin a fost la înălțimea reputației sale. Pe la 20 de ani, lectura pasionată a scrierilor lui Marx l-a transformat într-un marxist înfocat, pentru care revoluția era un mod de viață; la 30, activitatea sa în slujba revoluției în Rusia îi adusese arestarea, întemnițarea și exilul. Când s-a înființat PSD în 1898, el era exilat în Siberia. Doi ani mai târziu s-a

întors în Rusia occidentală şi s-a apucat să facă din PSD un partid pur revoluţionar. Împreună cu camaradul său Iulius Martov, a fondat un ziar de partid, numit *Iskra* (Scânteia), de care s-a folosit pentru a-şi pleda cauza în faţa celorlalţi membri. Lenin se temea că Plehanov este mai interesat de reformă decât de revoluţie. Îl deranja „economismul" membrilor PSD, care încercau să îmbunătăţească condiţiile de viaţă ale muncitorilor în loc să urmărească adevăratul scop, acela al transformării clasei muncitoare într-o forţă revoluţionară care să înlăture capitalismul. El voia ca lucrurile să meargă mai prost, nu mai bine. Astfel ar fi crescut starea de nemulţumire a proletariatului industrial şi implicit, şansele declanşării revoluţiei.

*Cu toate că Lenin îi disprețuia pe acei membri moderaţi şi reformişti ai inteligheţiei, el a susţinut totuşi că liderii revoluţiei ruse nu pot fi aleşi decât din rândul clasei intelectuale. El şi-a enunţat ideile pe această temă într-un pamflet intitulat „Ce-i de făcut?", publicat în 1902, din care am extras un pasaj-cheie:

1 După cum ne învaţă istoria oricărei ţări, dacă muncitorimea se bazează doar pe forţele proprii, ea nu poate ajunge decât la o conştiinţă de sine de tip sindicalist, adică la înţelegerea necesităţii de a lupta cu şefii, de a determina guvernul să adopte o lege sau alta, în folosul
5 muncitorilor. Doctrina socialistă (comunistă), însă, este rodul teoriilor filozofice, istorice şi economice elaborate de reprezentanţii celor avuţi, intelectualii.

Prin originea lor socială, Marx şi Engels fondatorii socialismului ştiinţific, erau ei înşişi membri ai inteligheţiei burgheze. La fel s-a
10 întâmplat şi în Rusia, unde principiile teoretice ale Social-Democraţiei s-au născut independent de zbaterile inconştiente ale clasei muncitoare, fiind rezultatul natural şi inevitabil al evoluţiei ideilor promovate de intelectualii revoluţionari socialişti.

Desfăşurarea oarbă a mişcărilor muncitoreşti poate duce numai la
15 infestarea lor cu o ideologie burgheză, pentru că o dezvoltare inconştientă ia forma sindicalismului, iar sindicalismul trădează starea de înrobire a muncitorilor faţă de burghezie. Iată de ce misiunea noastră ca social-democraţi este să ne opunem acestui fenomen orbesc, să îndepărtăm de la mişcarea muncitorească acea tendinţă inconştientă

20 a sindicalismului de a se adăposti sub aripa ocrotitoare a burgheziei şi să o punem în schimb sub influența Social-Democrației.

Lenin a scris „Ce-i de făcut?" ca un răspuns dat urmaşilor lui Plehanov, care continuau să susțină că îzbânda nu poate veni decât din unirea tuturor elementelor progresiste, reformatoare şi anti-țariste din Rusia. Lenin era ferm convins că drumul înainte putea fi organizat eficient doar de un grup de revoluționari de profesie, dăruiți cauzei, a căror putere de înțelegere a dialecticii procesului revoluționar le-ar fi dat un drept exclusiv la decizie. Punctul cheie al argumentației lui îl constituia ideea naturii ştiințifice a socialismului. Pentru Lenin, revoluția nu era o chestiune întâmplătoare, ci o parte a progresului natural, ale cărui legi puteau fi explicate printr-o analiză ştiințifică. El considera că Marx oferise deja această explicație; mai rămânea ca adevărații marxişti să interpreteze şi să aplice în Rusia mesajul revoluționar. Iată de ce muncitorii nu puteau fi lăsați de capul lor; doar cu o conducere bine informată putea proletariatul să obțină victoria în lupta de clasă. Date fiind condițiile existente în Rusia, conducerea urma să fie formată din membri ai inteligheției revoluționare, adică, după părerea lui Lenin, din el însuşi şi din acei marxişti care-i împărtăşeau ideile. Doar aşa clasa muncitoare rusă putea fi salvată şi convertită la adevăratul socialism.

*Disputa dintre Lenin şi Plehanov a atins punctul culminant în timpul celui de-al doilea congres al PSD din 1903. Plehanov a încercat să evite o confruntare deschisă, dar Lenin a provocat-o, punând în discuție condițiile pe care trebuia să le întrunească un membru al Partidului Social-Democrat. El urmărea să-i forțeze pe PSD-işti să aleagă între ideea susținută de Plenahov, aceea a unui partid larg, deschis tuturor revoluționarilor, şi propria sa concepție vizând un partid mic, unit şi exclusivist format din revoluționari de profesie. Atmosfera de la congres a fost incandescentă şi au existat multe întreruperi, în cursul cărora participanții se împroşcau cu ocări din cauza unor chestiuni de procedură. Între Lenin şi Martov coeditorul gazetei *Iskra*, s-a născut un profund dezacord. Conflictul dintre ei s-a datorat în egală măsură deosebirilor politice şi personalităților lor diferite. Martov, considera că în spatele tacticilor procedurale ale lui Lenin se află hotărârea lui fermă de a deveni un dictator în cadrul partidului. Iată un fragment tipic din schimbul lor de cuvinte:

1 Martov – Cu cât titlul de „membru de partid" este mai larg răspândit, cu atât mai bine. Nu putem decât să ne bucurăm dacă fiecare grevist și fiecare demonstrant este în stare să declare că este membru al partidului.

5 Lenin – Este de preferat ca zece muncitori adevărați să nu se poată numi membri de partid, decât ca un singur gură spartă să capete dreptul și ocazia de a o face.

Votările au arătat că participanții la congres erau împărțiți în mod egal între Lenin și Martov. Însă după ce, în anumite chestiuni, numărătoarea voturilor i-a fost favorabilă, Lenin a pretins că el și adepții lui sunt majoritari. De atunci au căpătat denumirea de *bolșevici (*de la *bolșinstvo,* care în rusește înseamnă majoritate). În aceeași ordine de idei, cei din grupul lui Martov au fost numiți *menșevici* (*menșinstvo* însemnând minoritate). Începând cu 1903, bolșevicii și menșevicii au constituit facțiuni diferite ale aceluiași Partid Social-Democrat. Prin 1912, deveniseră două partide marxiste distincte și opuse. Lenin a ținut să sublinieze diferența dintre el și Martov demisionând de la redacția *Iskrei* și făcându-și un ziar propriu, *Vyperod* (Înainte), ca un instrument pentru atacurile bolșevicilor la adresa menșevicilor. Cotidianul bolșevic *Pravda* (Adevărul) a fost înființat în 1912.

La început, principalul motiv de dezbinare dintre bolșevici și menșevici a fost simplă chestiune de procedură. Însă după despărțirea lor în 1903, diferențele dintre ei s-au adâncit, până la apariția unor atitudini opuse într-o serie de probleme. Acestea pot fi ilustrate sub formă de tabel:

Menșevici	**Bolșevici**
	Revoluția
Rusia nu era încă pregătită pentru revoluția proletară - mai întâi trebuia să treacă prin etapa burgheză	Etapa burgheză și cea proletară puteau fi comasate

	Partidul
Organizație de masă – deschisă tuturor revoluționarilor	Organizație strâns unită constituită din revoluționari de profesie – condiții restrictive de primire a membrilor
	Disciplina
Dezbateri deschise și democratice în cadrul partidului – deciziile să se ia prin vot	Comitetul Central al Partidului să exercite autoritatea – idee care a fost descrisă sub numele de „centralism democratic"
	Strategia
Alianța cu toate celelalte partide revoluționare și burgheze liberale – sprijinirea sindicatelor pentru obținerea de salarii mai mari și condiții mai bune pentru muncitori	Respingerea cooperării cu alte partide – refuzul de a lupta pentru îmbunătățirea condițiilor, pentru a nu face jocul burgheziei – transformând, astfel, muncitorii în revoluționari

*Pentru că în cele din urmă bolșevicii au ajuns la putere, în 1917, există o tendință lesne de înțeles de a preciza modul de abordare al lui Lenin ca fiind mai inteligent sau mai realist decât cel al menșevicilor. Cunoașterea evenimentelor ulterioare nu trebuie însă să ne facă să exagerăm acuratețea modului lui de a gândi sau importanța rolului pe care acesta l-a jucat în anii pre-revoluționari. Succesul bolșevismului în Revoluția din Octombrie i-a ispitit pe mulți autori să amplifice importanța lui Lenin printre revoluționarii ruși de dinainte de 1917. Troțki, de exemple, care a fost inițial menșevic și i s-a alăturat lui Lenin în 1917, a susținut în scrierile sale de mai târziu că, până în 1917, bolșevicii au pregătit sistematic terenul pentru revoluție. Adevărul este însă că cea mai mare parte a perioadei 1904-1917, Lenin a petrecut-o în străinătate; vizitele lui erau rare și scurte. Deși el trimitea din exil un flux constant de instrucțiuni adepților săi, până în 1914 bolșevicii au jucat un rol minor în evenimentele din Rusia. Revoluția din 1905 i-a luat prin surprindere.

Nu s-au implicat de la început, iar din tentativele lor ulterioare de a profita de situație n-au câștigat mare lucru. Autoritățile îi considerau unul dintre grupurile extremiste care se opuneau fără șanse prea mari sistemului țarist. Mai mult, s-a estimat că numărul de membri în perioada premergătoare anului 1914 a variat între 5 000 și 10 000, și că nici măcar în februarie 1917 nu a depășit 25 000. Până în 1917, menșevicii au fost în mod constant mai numeroși decât rivalii lor bolșevici.

Desigur, cifrele nu înseamnă totul. Fermitatea este uneori mai importantă. În ciuda aparenței lipse de influență a bolșevicilor lui Lenin până în 1917, atunci când, în 1917, au apărut condiții favorabile pentru revoluție, ei au fost cei care s-au dovedit cei mai bine pregătiți să profite de ocazie și să preia conducerea. Faptul în sine este o mărturie a adevăratei forțe pe care o reprezintă partidul revoluționar creat de Lenin.

5. Liberalii

Nu a existat niciodată un partid liberal în Rusia țaristă. Termenul de „liberalism" este de obicei aplicat acelor grupuri care doreau într-adevăr schimbări politice sau sociale, dar considerau că ele se pot realiza mai curând prin reformarea decât prin distrugerea sistemului țarist. Reformele agrare ale lui Alexandru al II-lea, care duseseră la răspândirea *zemstvelor*, contribuiseră totodată la crearea unei clase de mijloc progresiste în mediul rural. Acest lucru se întâmplase și în zonele urbane. Boom-ul economic din anii 1890 a dus la dezvoltarea rapidă a unei clase sociale mici dar ambițioase, formată din industriași, avocați și bancheri. În asemenea grupuri sociale au apărut ideile liberale de modernizare a Rusiei. Liberalismul rusesc îngloba de multe ori și un puternic element național. Minoritățile vedeau în mișcarea liberală o modalitate de a-și exprima dorința de independență față de controlul imperial. Până în 1914, au existat două partide liberale importante: octombriștii și cadeții.

a) Octombriștii

Acest grup s-a născut ca urmare a Manifestului emis de țar în octombrie 1905, prin care era instituită Duma. Octombriștii aveau vederi moderate și, în general, erau loiali țarului și guvernului. Ei credeau în păstrarea

Rusiei ca imperiu și considerau Proclamația și înființarea Dumei ca fiind suficiente în materie de reformă constituțională. Octombriștii proveneau mai ales din rândul marilor comercianți, al industriașilor și al moșierilor. Conducătorii lor erau Gușikov, patronul unei fabrici, și Rodzianko, un mare moșier; amândoi aveau să joace un rol de frunte în Guvernul Provizoriu din 1917 (vezi pagina 100). Modestia scopurilor pe care și le propuneau octombriștii poate fi apreciată din programul lor, conceput în noiembrie 1905.

Acesta cerea următoarele:

1 ... unitate între cei care doresc cu sinceritate înnoirea Rusiei și triumful legii și al ordinii în țară, care resping atât inerția cât și revoluția și care recunosc necesitatea instituirii unui regim puternic și autoritar, care, laolaltă cu reprezentanții poporului, ar putea aduce pace țării
5 prin eforturi legislative constructive.

Din cauza obiectivelor lor limitate, octombriștii au fost respinși de revoluționari ca fiind burghezi reacționari. Nu era întru totul adevărat. În cadrul dumelor, ei au adus de multe ori critici severe la adresa lipsei de prevedere sau a incompetenței guvernului țarist.

b) Cadeții (PCD)

Partidul cadeților a luat de asemenea ființă în timpul Revoluției din 1905. Numele de „cadeți" era o prescurtare de la „constituționali democrați"; partidul mai era numit și „Partidul Libertății Poporului". Acesta era grupul liberal cu cea mai largă audiență. Cadeții doreau ca Rusia să se dezvolte ca o monarhie constituțională, în care puterile țarului să fie limitate de existența unei adunări constituante naționale, aleasă în mod democratic. Crearea unui asemenea organism reprezentativ, împuternicit să rezolve toate problemele sociale, politice și economice nerezolvate din Rusia, a devenit obiectivul major al tuturor liberalilor ruși. Lenin a luat în derâdere acest ideal, considerându-l un exemplu tipic pentru naivitatea politică a burghezilor liberali, dar visul unei adunări constituante a rămas cu siguranță o sursă de emoție și inspirație pentru reformatorii ruși în perioada premergătoare Revoluției din 1917.

Printre reformele cu un caracter foarte general cerute de cadeți în 1905, s-au numărat: egalitate deplină și drepturi civile pentru toți cetățenii, desființarea cenzurii, anularea datoriilor pentru pământurile ipotecate, recunoașterea sindicatelor și a dreptului la grevă și introducerea educației universale și gratuite. Cadeții făceau parte din inteligheția liberală și erau moșieri progresiști, antreprenori industriali de mai mică anvergură sau aveau diferite profesiuni. Unele figuri marcante ale partidului proveneau din mediul universitar, ca de altfel însuși liderul lor, Pavel Miliukov, care era profesor de istorie. Cadeții au devenit principala forță a opoziției în prima Dumă și au avut o contribuție esențială la formarea Guvernului Provizoriu, după Revoluția din februarie 1917.

6. Revoluția din 1905

a) Cadrul general

Situația creată de represaliile politice exercitate de către guvern până în 1881 a fost descrisă foarte plastic de Lev Tolstoi, marele romancier și filozof rus, într-o scrisoare deschisă adresată lui Nicolae al II-lea în 1902:

Rusia trăiește cu o legislație de stare de necesitate, adică fără nici o garanție legală. Trupele poliției secrete își sporesc necontenit efectivul. Închisorile și coloniile penitenciare sunt umplute până la refuz cu mii de condamnați și de deținuți politici, printre care mai nou se găsesc și muncitori. Cenzura emite interdicțiile cele mai lipsite de sens. Niciodată n-au fost persecuțiile religioase mai frecvente și mai feroce ca acum. În toate orașele și centrele industriale sunt puși soldați echipați cu gloanțe adevărate cu care să tragă în oameni. Și totuși această activitate zeloasă și îngrozitoare a guvernului nu face decât să adâncească starea de sărăcie a populației rurale, a celor 100 de milioane de suflete pe care e clădită puterea Rusiei, și, care, în ciuda chiar a creșterii bugetului, se confruntă cu o foamete care a devenit starea lor normală. La fel de normală este nemulțumirea generală și ostilitatea fățișă a tuturor claselor sociale față de guvern. Autocrația

15 este o formă de guvernare desuetă și s-ar potrivi poate unui trib din Africa Centrală, dar nu poporului rus, care asimilează tot mai mult cultura din restul lumii. Iată de ce această formă de guvern nu se poate menține decât prin violență.

Tabloul mohorât înfățișat de Tolstoi nu însemna neapărat că o confruntare, și cu atât mai puțin o revoluție, ar fi fost iminente. În definitiv, dacă oprimarea este aplicată cu hotărâre, ea poate deveni un instrument eficient, care să împiedice forțele opoziției să se dezvolte într-atât încât să pună în pericol guvernul. Istoricii sunt din ce în ce mai convinși că ceaa ce a slăbit regimul țarist în perioada premergătoare anului 1917 n-a fost tirania, ci incompetența lui. Este cert că starea de criză pe care a traversat-o Rusia în 1905 s-a datorat în mare măsură stângăciei cu țarul și guvernul lui. Un exemplu este graba cu care guvernul și-a reinstaurat autoritatea o dată ce a recăpătat puterea.

Evenimentele din 1905 au reperezentat un pericol serios pentru țarism deoarece, pentru prima dată, acesta se confrunta cu toate cele trei clase sociale principale ale opoziției ruse: mincitorimea, țărănimea și clasa mijlocie reformistă. Era acea revoltă masivă pe care o așteptau cei mai mulți revoluționari, și totuși ea a fost mai mult rodul întâmplării decât al planurilor. În ciuda strădaniilor diferitelor partide revoluționare de a politiza evenimentele, grevele și demonstrațiile ce au precedat anul 1905 s-au datorat mai mult unor factori economici decât politici, fiind o reacție la recesiunea industrială și la recoltele slabe. Greșelile tactice ale guvernului țarist au fost cele care au transformat aceste tulburări într-o provocare fățișă la adresa propriei autorități.

b) Desfășurarea evenimentelor

Revoluția din 1905 a început prin ceea ce a rămas cunoscut în istorie sub numele de „Duminica sângeroasă". Pe data de 22 ianuarie, părintele Gapon, preot ortodox și totodată agent dublu al Ohranei, s-a aflat în fruntea unui marș pașnic al muncitorilor și al familiilor lor ce avea drept țintă Palatul de Iarnă din St. Petersburg. Scopul era înaintarea unei petiții smerite către țar, prin care acesta era implorat să facă uz de autoritatea sa pentru a îmblânzi condițiile disperate de viață ale demonstranților. Însă acest marș a creat panică în rândul autorităților polițienești din

capitală. Cavaleria a deschis focul şi i-a atacat pe manifestanți. Nu există cifre nici în privința numărului total al acestora din urmă şi nici în privința celor uciși, dar se pare că victimele au fost de ordinul sutelor. Deşi Nicolae al II-lea lipsea din St. Petersburg în acel moment, opozanții lui au calificat evenimentele drept un masacru premeditat îndreptat împotriva petiționarilor neînarmați. Duminica sângeroasă a adus prejudicii grave imaginii de „tătuc" şi apărător al poporului rus, atribuită în mod tradițional țarului.

Ca reacție imediată la evenimente, în tot cuprinsul țării au izbucnit tulburări, care s-au amplificat spre sfârşitul anului. În toate oraşele şi târgurile importante s-au declanşat greve. În mediul rural s-au înmulțit actele teroriste îndreptate împotriva funcționarilor guvernamentali şi a proprietarilor de pământ, acestea fiind organizate în multe cazuri de PSR. Umilința suferită de Rusia în războiul cu Japonia n-a făcut decât să înrăutățească lucrurile. Înfrângerea a fost pusă pe seama guvernului, ocazie pentru noi crime, printre care s-a numărat şi asasinarea lui Plehve de către teroriştii din PSR. Iată ce nota un ziar al vremii:

1 Au fost distruse sute de clădiri, valorând milioane de ruble. Pe zone uriaşe, toate construcțiile au fost rase la pământ. Multe case au fost arse fără să se țină seama de relațiile pe care proprietarii de pământ le avuseseră cu țăranii sau de vederile politice ale celor dintâi.

Un factor important al nemulțumirii țăranilor a fost teama acestora că guvernul ar fi intenționat să confişte proprietățile celor care nu reuşiseră să-şi răscumpere ipotecile, contractate în primii ani de după eliberare (vezi pagina 13). Frământările şi greutățile cu care se confrunta guvernul în încercarea de a stăpâni situația au încurajat lupta de afirmare a minorităților naționale. Georgia s-a declarat stat independent. Witte remarca:

1 (Neruşii), văzând această mare revoltă, au ridicat capul şi au hotărât că a sosit timpul să-şi realizeze visurile şi dorințele. Polonezii voiau autonomie, evreii voiau drepturi egale, şi aşa mai departe. Dar toți la un loc urmăreau distrugerea sistemului represiv care le otrăvea, încetul
5 cu încetul, viețile. Şi peste toate armata era într-o dispoziție proastă.

* În luna mai, cadeții conduși de Miliukov au reușit să convingă majoritatea grupărilor liberale să li se alăture pentru a forma împreună o „Uniune a uniunilor", care să organizeze alianța dintre ele și masele largi țărănești și muncitorești. A fost emisă o declarație a acestei „Uniuni a uniunilor":

1 Toate metodele sunt îngăduite în fața teribilei amenințări reprezentate de însuși faptul că guvernul actual continuă să existe: și toate metodele trebuie încercate. Facem apel la toate grupările, la toate partidele, toate organizațiile, toate grupările particulare, și o spunem cu toată
5 tăria, prin toate căile de care dispunem; trebuie să grăbiți îndepărtarea acelei clici de hoți care este acum la putere și să puneți în locul ei o Adunare Constituantă.

În timpul verii, autoritățile țariste au primit știri și mai îngrozitoare, care anunțau răzmerițe în rândul armatei și marinei. În iunie, echipajul navei de război „Prințul Potemkin" i-a ucis pe ofițeri și a dezertat din escadră, părăsind apele teritoriale ale Rusiei. Încheierea în august a războiului ruso-japonez nu a avut darul să îmbogățească situația. Witte se temea că trupele ce vor veni acasă se vor alătura revoluției „și atunci totul se va nărui". Prin toamnă, frământările muncitorilor din industrie s-au transformat într-o grevă generală. Aceasta era atmosfera când a apărut un fenomen deosebit de important. În unele orașe, și în special în St. Petersburg și Moscova, muncitorii s-au organizat într-un soviet („sfat" pe rușește), ales prin vot. Sovietele i-au reprezentat inițial pe muncitori, pentru care cereau condiții de viață mai bune, dar revoluționarii au văzut imediat în ele o bază potențială pentru agitația politică. Menșevicul Lev Trotki a devenit președintele sovietului din St. Petersburg și organizatorul grevei generale din capitală.

* Prin octombrie, țarul s-a confruntat cu cea mai unită opoziție din toată istoria Romanovilor. În acest moment de răscruce, regimul a început să dea dovadă de o fermitate care-i lipsise până atunci. Compromisurile erau inevitabile, dar guvernul le-a făcut cu intenția de a dezbina forțele opoziției. Mai întâi au fost împăcați liberalii, cărora li s-a acordat Duma. La sfatul lui Witte, țarul a emis Manifestul din Octombrie prin care accepta crearea unei Dume cu puteri legislative. Era un progres constituțional

considerabil; doar cu o lună mai devreme, el oferise doar o adunare consultativă. Cum proclamația conținea și promisiunea că se vor introduce o serie de drepturi civile, printre care libertatea cuvântului și a credinței religioase, precum și legalizarea sindicatelor, liberalii puteau pretinde că acțiunea lor a avut un succes remarcabil. Apetitul de reforme le fusese satisfăcut, cel puțin temporar. Țăranii au fost următorii cumpărați, în noiembrie, când s-a anunțat că datoriile ipotecare de care se temeau atât vor fi reduse progresiv și apoi anulate în bloc. Răspunsul lor n-a întârziat să vină: a scăzut imediat numărul cazurilor de terenuri confiscate de către țărani și anarhia generală din mediu rural a început să dispară.

Dată fiind victoria asupra liberalilor și țăranilor, guvernul se mai confrunta acum cu un singur grup important – muncitorimea. Aici politica nu a fost una de compromisuri, ci de represalii. Guvernul se simțea destul de puternic pentru a încerca zdrobirea sovietelor. În ciuda răzvrătirilor de la începutul aceluiași an, trupele care s-au întors din Orientul Îndepărtat la sfârșitul războiului s-au dovedit a fi suficient de loiale pentru a fi folosite împotriva greviștilor. După un asediu care a durat cinci zile, cartierele generale ale sovietului din St. Petersburg au fost luate cu asalt iar căpeteniile, printre care și Trotki, au fost arestate. Represaliile suferite de sovietul din Moscova au fost și mai violente. Lenin, care se mișcase prea încet pentru a profita de Revoluția din 1905, a sosit în decembrie la Moscova, de data asta la timp pentru a fi martor la flăcările ce mistuiau îndrăznețele sedii ale sovietelor.

c) Semnificații

Ceea ce este remarcabil pentru Revoluția din 1905 este rolul minor pe care l-au jucat revoluționarii. Când a început totul abia dacă se găsea vreunul în St. Petersburg sau în Moscova. Revoluția a apărut în ciuda, nu datorită lor. Cu excepția lui Trotki, nici un alt membru al PSD n-a avut vreun impact semnificativ în desfășurarea evenimentelor. De aceea, mulți istorici ezită să acorde titlul de revoluție evenimentelor din 1905. Ei scot în evidență faptul că în multe privințe, țarismul a ieșit mai puternic decât a intrat. În pofida eșecului dezastruos în războiul cu Japonia, care a generat proteste masive în toată Rusia și a reunit clasele sociale în

opoziție, regimul țarist a supraviețuit anului 1905 nevătămat. Răzvrătirile din rândul armatei, care fuseseră cel mai mare pericol, nu s-au extins și nici nu au continuat după război. Trupele loiale s-au întors pentru a distruge sovietele. Promptitudinea cu care liberalii și țăranii s-au lăsat corupți de schimbările politice și economice propuse de guvern arată că nici una dintre aceste două categorii nu era cu adevărat pregătită pentru revoluție. Țarul părea să acorde concesii semnificative prin Proclamația din Octombrie, dar acestea au fost mai degrabă expediente decât reforme reale. Duma nu fost creată pentru a fi, și nici nu a fost o limitare a puterilor autocratice ale țarului. Acest lucru este evident în Legile Fundamentale promulgate de Nicolae al II-lea în 1906:

1 Împăratul suveran are inițiativa în orice chestiune legislativă. Legile Fundamentale pot fi supuse revizuirii în Consiliul de Stat și în Duma de Stat numai la inițiativa lui. Împăratul suveran ratifică legile. Nici o lege nu poate fi adoptată fără aprobarea sa.

Evenimentele din 1905 arătaseră că, atâta timp cât guvernul țarist își păstra cumpătul iar armata rămânea loială, forțele opoziției nu puteau deveni suficient de puternice pentru a reprezenta un pericol real. De asemenea, ele au sădit neîncrederea în privința sincerității cu care liberalii doreau schimbarea în Rusia. Puțini liberali au fost încântați să se amestece cu muncitorii, în timpul Revoluției. Nu erau atrași de manierele grosolane ale proletarilor și se temeau de acele forțe primitive la a căror dezlănțuire contribuiseră. Un proprietar din clasa de mijloc, care și-a deschis casa grevi̧știlor, nota că îi este foarte greu să mai creadă în virtuțile unor oameni ce abuzaseră de ospitalitatea sa, maltratându-i fiicele și scuipând pe covoare. Piotr Struve fusese marxist înainte să se alăture cadeților, în 1905, dar cuvintele sale erau cele ale tuturor liberalilor înfricoșați: „Mulțumesc lui Dumnezeu pentru țar, căci ne-a salvat de popor".

Comentariile făcute de Trotki cu privire la caracterul Revoluției din 1905 oferă o imagine corectă a principalelor ei însușiri:

1 Evenimentele din 1905 au fost prologul celor două revoluții din 1917. Războiul ruso-japonez a șubrezit țarismul. Pe fondul existenței unor mișcări de masă, burghezia liberală a înspăimântat monarhia prin

opoziția sa. Muncitorii s-au organizat independent de burghezie în soviete. Însă pentru toate forțele revoluționare era prima dată că intrau în acțiune şi erau lipsite de experiență şi încredere. Liberalii s-au retras din revoluție exact în momentul în care a devenit evident faptul că sistemul țarist nu trebuia doar zdruncinat, ci eliminat cu totul. Prăpastia care s-a creat între burghezie şi popor, faptul că burghezia a antrenat cu ea cercuri importante ale inteligheției democratice, toate acestea au ajutat monarhia să discearnă în rândurile armatei, separând elementele fidele şi să încheie o înțelegere sângeroasă cu muncitorii şi tăranii. Țarismul a ieşit din experiența anuluui 1905 cu câteva coaste rupte, dar viu şi destul de putenic.

7. Dumele între 1906 şi 1914

În anii dintre Revoluția din 1905 şi cea din februarie 1917 s-au succedat patru dume. Alegerea deputaților pentru primele două s-a bazat pe un sistem complicat de colegii electorale, menite să reprezinte diferitele clase sociale proporțional cu mărimea fiecăreia. Guvernul a impus un sistem mult mai restrictiv de votare pentru cea de-a treia şi cea de-a patra Dumă. Iată rezultatele comparative ale celor patru votări:

Partidul sau gruparea	*Prima Dumă 1906*	*A doua Dumă 1907*	*A treia Dumă 1907-1912*	*A patria Dumă 1912-1917*
PSD(menşevici)	18	47	-	-
PSD(bolşevici	-	-	19	15
PSR	-	37	-	-
Trudovicii*	136	104	13	10
Cadeții	182	91	54	53
Octombrişti	17	42	154	95
Progresiştii**	427	28	28	41
Grupările de dreapta***	8	10	147	154
Partidele naționaliste	60	93	26	22

Altele	-	50	-	42
	448	518	441	432

* PSR ca partid a boicotat oficial alegerile pentru prima Dumă, dar a participat prin *Trudovici* (laburişti).
** Progresiştii erau un partid al oamenilor de afaceri care susțineau o reformă moderată.
*** Grupările de dreapta nu formau un singur partid, ci reprezentau o serie de opinii conservatoare, de la centru-dreapta la reacționarii extremişti.

a) Prima Dumă, aprilie-iunie 1906

Speranțele nobile pe care şi le făcuseră liberalii că înființarea Dumei marca un progres constituțional real s-au năruit înainte chiar de prima întrunire. Supraviețuind încercărilor anului 1905, regimul țarist şi-a recăpătat repede încrederea în forțele proprii.

La începutul lui 1906, a negociat cu succes obținerea unui împrumut substanțial din partea Franței. Scădea astfel posibilitatea ca Duma să poată exercita o autoritate de ordin financiar asupra guvernului. Influența acesteia a scăzut şi mai mult când țarul a promulgat Legile Fundamentale, planificate să coincidă cu inaugurarea Dumei. În afara faptului că declarau „Puterea autocratică supremă" aparține țarului, aceste legi anunțau structurarea Dumei în două camere, dintre care una electivă, iar cealaltă era un consiliu de stat, ai cărui membri urmau să fie în mare parte numiți de țar. Existența unei a doua camere cu drept de veto răpea dumei elective posibilitatea de a exercita un control legislativ real. Dacă ne gândim şi la declarația conform căreia nici o lege nu putea să apară fără aprobarea țarului, este clar că aceste restricții dovedeau că regimul nu intenționa să repete concesiile făcute în 1905 şi să-şi ştirbească puterea absolută.

Prin urmare, întrunirea Dumei a fost umbrită de amărăciune. În urma alegerilor, majoritatea membrilor proveneau din partide liberale şi reformiste, care s-au grăbit să-şi manifeste indignarea față de modul în care guvernul îşi încălca promisiunile. Ei cereau mai multe drepturi şi mai multă putere pentru Dumă.

Primul ministru Goremîhin le-a replicat că cererile lor erau „inadmisibile", iar Nicolae al II-lea a fost auzit spunând „Blestemată fie Duma. Aici este mâna lui Witte". După două luni de certuri aprinse, ţarul a ordonat dizolvarea Dumei. 200 de deputaţi cadeţi şi Trudovici s-au reunit la Vyborg, în Finlanda, unde au compus un „Apel" prin care îndemnau poporul rus să sfideze guvernul şi să refuze să plătească impozitele sau să se supună ordinelor de recrutare. Apelul de la Vyborg a fost o mutare greşită. Populaţia nu a răspuns printr-o nesupunere pasivă, la nivel naţional ci prin acte disparate de violenţă, oferind astfel guvernului o scuză convenabilă pentru a recurge la represalii. Ţarul l-a numit ca prim ministru pe Stolîpin, pentru a fi mâna lui de fier. Cei din grupul de la Vyborg au fost arestaţi şi li s-a interzis să mai candideze pentru Dumă. Era preludiul înscrierii lui Stolîpin pe linia unei politici represive cumplite, pe care avea s-o susţină până la asasinarea lui în 1911. A fost proclamată Legea marţială şi s-a înfiinţat o reţea de curţi marţiale cu puteri foarte largi, pentru a reprima tulburările. Au existat atât de multe execuţii prin spânzurare (peste 2500 între 1906 şi 1911), încât în Rusia ştreangul era poreclit „cravata lui Stolîpin".

b) A doua Dumă, februarie - iunie 1907

Eşecul cadeţilor, în 1906, a avut urmări importante pe termen lung. Deşi Partidul cadeţilor a continuat să existe sub conducerea lui Miliukov, nu s-a reabilitat niciodată cu adevărat. Cauza liberală s-a discreditat singură, şi atât formaţiunile de stânga cât şi cele de dreapta au profitat pentru a obţine capital politic, susţinând, fiecare de pe poziţia sa, că viitorul Rusiei aparţinea ba revoluţiei socialiste, ba reacţiunii extremiste.

Ca un rezultat imediat, după alegerile pentru cea de-a doua Dumă numărul locurilor ocupate de cadeţi s-a redus la jumătate. Cei care au avut de câştigat au fost PSD-iştii şi eserii, dintre care au fost aleşi peste 80 de deputaţi. Datorită acestei sporiri a elementelor radicale, a doua Dumă nu a fost mai puţin combativă decât fusese prima. Cum dreapta era, de asemenea, mult mai amplu reprezentată decât în adunarea anterioară, existau divergenţe serioase în interiorul Dumei, ca şi între aceasta şi guvern. În ciuda măsurilor represive severe pe care le luase împotriva tulburărilor sociale, Stolîpin era totuşi dornic să colaboreze cu Duma pentru a introduce reformele necesare; programul său agrar s-a

izbit însă de o opoziție înverșunată. Țarul a fost extrem de furios auzir despre criticile pe care le aduce Duma la adresa modului în care guvern administrează armata. În toiul tulburărilor ce au urmat acuzațiilor adus de guvern, care susținea că deputații din PSD și eserii erau implicați i mișcări subversive, a doua Dumă a fost dizolvată după numai trei lu de existență.

c) Cea de-a treia Dumă, noiembrie 1907 - iunie 1912

În ciuda opoziției demonstrate de primele două dume, țarul nu a încerc să renunțe la Dumă în sine, din două motive. Unul era că, în condițiil Manifestului din Octombrie 1905, existența Dumei era garantat constituțional. Faptul în sine nu l-ar fi împiedicat totuși s-o înlăture dacă nu ar fi existat și un al doilea motiv. Din considerații ce țineau d politica externă, dorea să promoveze imaginea Rusiei ca o națiun democratică. El acționa astfel la sfatul miniștrilor de externe, care l acea vreme negociau cu Franța și Marea Britanie (vezi pagina 63), ș care susțineau că noii aliați ai Rusiei sunt foarte impresionați de existenț unui corp legislativ aparent reprezentativ.

Al doilea motiv pentru care Duma nu merita să fie înlăturată era că, oricum, guvernul falsifica alegerile și deci aceasta devenea un instrument docil, o adunare prea puțin susceptibilă să înlăture țarismul. Era meritul lui Stolîpin, care introdusese legi electorale noi, ce răstrângeau mult dreptul de vot și excludeau în mare parte țăranii de la alegeri. Faptul că schimbările aduse de el erau în flagrantă contradicție cu Legile Funda-mentale demonstrează disprețul cu care el și întregul guvern tratau procedurile constituționale. Noile prevederi limitau alegătorii la cei din clasele avute. Astfel, doar unul din șase bărbați au avut dreptul să voteze în alegerile pentru a treia Dumă; țăranii și muncitorii au fost practic excluși. În consecință (după cum se vede și din tabelul de la pagina 59), a treia și a patra dumă au fost dominate de partidele de dreapta, în timp ce în primele două marea majoritate era constituită de cei din partidele radicale.

Redresând astfel balanța dintre partide, Stolîpin a reușit să stabilească relații relativ bune cu cea de-a treia Dmă, ceea ce i-a permis să-și continue reforma agrară fără ca deputații să i stea în cale (vezi pagina 38). M

trebuie să se înţeleagă însă că Duma era cu desăvârşire supusă; ea continua să uzeze de dreptul său de a-i trage la răspundere pe miniştri şi de a discuta finanţele statului. Prin sistemul comisiilor, a făcut propuneri importante pentru modernizarea serviciului militar. Duma a avut chiar iniţiativa de a dezvolta un program de asigurări sociale pentru muncitori, o idee foarte progresistă în Europa acelor vremi.

d) A patra Dumă noiembrie 1912 - august 1914

Drama lui Stolîpin a constat în faptul că n-a fost niciodată apreciat pe deplin de către regimul pe care s-a străduit să-l slujească şi care, revelator pentru mentalitate sa, vedea un potenţial pericol într-un ministru competent. După asasinarea lui în 1911, ţarul a numit la conducerea guvernului o serie de nulităţi şi de incompetenţi. Cum aceştia erau lipsiţi de orice imaginaţie politică, n-au făcut decât să încurajeze represaliile. O urmare a fost intensificarea pogromurilor antievreieşti. Tacticile teroriste urmate de regim între 1911 şi 1914 au fost în parte cauza, în parte efectul dramaticei dezordini publice care avea să ducă la evenimentele anului 1905. Numărul grevelor considerate „politice" de către Ministerul de Comerţ şi Industrie a crescut de la 24 în 1911 la 2401 în 1914. Iată în continuare raportul din 1912 al Ohranei, un exemplu tipic al genului de informaţii care ajungeau la guvern:

Niciodată n-a fost atâta încordare. Oamenii vorbesc despre guvern pe tonul cel mai aspru şi mai liber. Mulţi spun că „împuşcarea muncitorilor" din Lena aminteşte de „împuşcarea" muncitorilor la Palatul de Iarnă, pe 9 ianuarie 1905. Sub impresia interpelărilor din Dumă şi a discursurilor din afara ei, tensiunea populaţiei creşte şi mai mult. De multă vreme nici măcar extrema stângă nu mai vorbea astfel, căci în Dumă s-au făcut referiri la „necesitatea întrunirii unei Adunări Constituante şi a înlăturării sistemului actual de către forţele unite ale proletariatului".

* Aluzia la muncitorii din Lena se referă la un celebru incident petrecut în 1912 la minele de aur Lena din Siberia.

Revendicările minerilor vizând creşterea salariilor şi condiții mai bune de viață au fost respinse de patroni. Aceştia au făcut apel la poliție să-i aresteze pe liderii greviştilor, ca pe nişte criminali. S-a pus în discuție o chestiune mult mai generală, aceea a drepturilor sindicatelor în Rusia. Când poliția a intrat în Lena, greviştii au strâns rândurile şi situația s-a înrăutățit rapid; trupele au deschis focul, ucigând şi rănind un mare număr de mineri. Se pare că Ohrana s-a folosit de agenți provocatori pentru a-i identifica pe cei ce instigau la grevă. Raportul de mai sus este semnificativ şi prin faptul că face referire la interpelările din a patra Dumă, care, deşi avea să fie descrisă de revoluționarii post-1917 drept un organism timorat şi ineficient, s-a dovedit în stare de proteste însuflețite. Adevărul este că mulți dintre moderații din Dumă începuseră să-şi piardă nădejdea că guvernul ar putea reacționa corect sau realist la problemele cu care se confrunta Rusia. La conferința Partidului Octombrist din 1913, Gucikov spunea:

> Încercarea națiunii ruse, reprezentată de partidul nostru, de a realiza o tranziție paşnică şi nedureroasă de la un sistem învechit şi discreditat la o nouă orânduire a eşuat. Să nu le permitem celor de la putere să subaprecieze mânia poporului; să nu le permitem să ațipească în liniște sub pretextul unor pretinse semne ale prosperității. Niciodată n-a fost poporul Rusiei atât de profund atras de revoluție aşa cum este acum din cauza faptelor guvernului, căci cu fiecare zi ce trece îi scade încrederea în acesta, şi o dată cu ea speranța că s-ar mai putea găsi o rezolvare paşnică a crizei.

În anul ce a urmat, Duma a emis o rezoluție oficială ce exprima teama de o catastrofă iminentă:

> Ministerul de Interne batjocoreşte sistematic opinia publică şi ignoră cererile repetate ale noii legislaturi. Duma consideră că este inutil să-şi exprime vreo cerere nouă legată de politica internă. Activitățile Ministerului provoacă nemulțumire în rândul maselor largi care până acum au fost liniştite. O asemenea situație expune Rusia unor pericole nemăsurate.

După 1917, istoricii au preluat în general criticile bolşevice, minimalizând rolul ultimelor dume, până la a le categorisi drept „maşinile de pus ştampile" ale guvernului. Cercetătorii moderni sunt însă mai puţini severi. Ei fac referiri la criticile insistente şi pertinente pe care dumele le-au adresat guvernului, la munca eficientă dusă de acestea în domenii ca educaţia şi asigurările de stat, şi susţin că doar stupiditatea guvernului ţarist a împiedicat aceste adunări să facă mai multe pentru evoluţia politicii Rusiei.

8. Concluzii

Perioada 1881-1914 poate fi considerată o epocă a ocaziilor pierdute de către ţarism. Strategiile economice ale lui Witte şi Stolîpin şi înfiinţarea Dumei au constituit progrese importante în sine, dar nu suficiente pentru a schimba caracterul esenţialmente reacţionar al sistemului ţarist. Atitudinea guvernului faţă de reformă a rămas ostilă. Marea explozie industrială a anilor 1890 a oferit Rusiei o şansă de a se moderniza. Însă o politică viabilă de modernizare nu se putea baza doar pe progresul economic; era nevoie în egală măsură, de o dorinţă reală de schimbare a politicii, pe care ţarul n-a manifestat-o niciodată. Acest lucru ar fi contat mai puţin dacă sistemul ar fi funcţionat bine. Tirania ţaristă era însă totodată represivă şi ineficientă; ea a ajuns să-şi înstrăineze acele elemente progresive ale societăţii, care considerau că Rusia nu are nici o şansă să evolueze, atâta timp cât guvernul şi administraţia rămân în mâinile unor incompetenţi. Din această cauză, eforturile acelor puţini miniştri inteligenţi ca Witte sau Stolîpin au fost subminate chiar din interiorul guvernului. Aceştia erau reformatori dar rămâneau loiali sistemului. Din acest motiv, ei vedeau în reformă o metodă de a reduce opoziţia faţă de sistem. Ca o ironie a soartei, reprezentanţii sistemului pe care ei se străduiau să-l protejez nu aveau încredere în ei. Iată de ce istoricii au sugerat că, prin refuzul de a recunoaşte adevărata valoare a unor oameni ca Witte sau Stolîpin, regimul ţarist şi-a ratat fără să vrea ultima şansă de supravieţuire. Prin 1914 era evident că o confruntare majoră între ţarismul intransigent şi forţele reformatoare era inevitabilă în Rusia imperială. Războiul din 1914-1917 avea să determine însă forma acestui conflict.

***Să luăm notițe despre** „Opoziția față de țarism 1881-1914"*

În această perioadă, țarismul a ajuns să se confrunte cu grupări ce făceau parte ditr-un spectru politic larg. Unul dintre principalele obiective ale acestui capitol este să uşureze înțelegerea diferitelor curente de opinie. Altul este să dezvăluie modul în care regimul țarist a făcut față situației.

Subiectele şi întrebările de mai jos au scopul să vă ofere un punct de plecare în studiul dumneavoastră.

1. Studiu introductiv
1.1. Probleme generale, 1881 -1914.
2. Populiştii
2.1. Situația țăranilor
2.2. „Voința Poporului".
3. Eserii
3.1. Legătura dintre populişti şi eseri.
3.2. Evidențiați diferențele dintre anarhişti şi aripile revoluționare ale eserilor.
4. Social - democrații
4.1. Ideologia lui Karl Marx.
4.2. De ce erau revoluționarii ruşi atât de atraşi de marxism?
4.3. Evoluția lui Lenin ca revoluționar.
4.4. Diferențele de atitudine dintre Plehanov şi Lenin.
4.5. Evidențiați diferențele dintre menşevism şi bolşevism.
5. Liberalii
5.1. Strategia octombriştilor.
5.2. Strategia cadeților.
6. Revoluția din 1905
6.1. Identificați principalele cauze ale revoluției.
6.2. Arătați care a fost desfăşurarea revoluției.
6.3. Din câte ştiți, revoluția a slăbit sau a întărit instituția țaristă?
7. Dumele dintre 1906 şi 1914
7.1. Structura Dumelor.
7.2. Caracterul primei Dume.
7.3. Apelul de la Vyborg şi urmările eşecului său.
7.4. De ce a fost dizolvată cea de-a doua Dumă?
7.5. Diferențele dintre primele două Dume, pe de o parte, şi ultimele Dume, de cealaltă parte.

7.6. Relațiile lui Stolîpin cu cea de-a patra Dumă.
7.7. Atitudinea celei de-a patra Dume.
8. Concluzii
8.1. Şansa ratată a țarismului.

***Să răspundem la întrebări-eseu despre** „Opoziția față de țarism 1881 - 1914"*

Capitolele 3 şi 4 sunt complementare. Nu se poate înțelege natura opoziției fără a cunoaşte temele sociale, economice şi politice dezbătute în capitolul 3. Când vă redactați eseurile este prin urmare indispensabilă consultarea materialului din ambele capitole.

Este recomandabil să vă axați pe problemele majore legate de evoluția opoziției – este puțin probabil să primiți subiecte minore pe această temă. Acordați o importanță specială înțelegerii principalelor curente politice avansate de revoluționari. Lenin este o figură cheie în această privință, deci încercați să vă familiarizați cu modul lui de gândire. Atunci când veți studia perioada următoare din istoria Rusiei (până în 1924 şi după), este necesar să fi înțeles corect concepția revoluționară a lui Lenin.

Gândiți-vă la următoarele întrebări, ce acoperă principalele probleme legate de opoziția față de țarism:

1. „Importanța populismului în Rusia constă în metodele, nu în obiectivele sale". Comentați.
2. De ce în 1903 PSD s-a scindat în facțiunile bolşevică şi menşevică?
3. În ce măsură Revoluția din 1905 a pereclitat instituția țarismului?
4. Cum a modificat Lenin ideile marxiste pentru a le adapta contextului rusesc de dinainte de 1914?
5. În perioada premergătoare lui 1914, au constituit ideile liberalilor ruşi o alternativă reală la autocrația țaristă?'
6. „Spre deosebire de primele două dume, cea de-a treia şi cea de-a patra n-au fost decât niște şuete". Comentați.

Ca întotdeauna, trebuie să aveți grijă ca planul eseului dumneavoastră să răspundă exact termenilor din întrebare. Notițele ca atare nu pot constitui un răspuns, ci oferă doar materialul brut.

Citiți întrebarea nr.3. Vi se cere să analizați cât de mari erau șansele ca regimul țarist să fie înlăturat. Întocmiți o listă a forțelor din opoziție din anul 1905. Ordonați-le în funcție de putere și importanță. Apoi faceți o altă listă cu resursele de care dispunea regimul țarist. Acum puneți-vă următoarea întrebare: „Era opoziția destul de puternică pentru a constitui un pericol real în fața regimului țarist în 1905?". Dacă vă gândiți și la alte chestiuni suplimentare, răspunsul dumneavoastră va începe să capete contur. „Cât de importantă a fost reunirea celor trei categorii sociale – liberalii, țăranii și muncitorii?". „Această aliere a fost rezultatul unui plan, dau a constituit doar un fenomen accidental și superficial?". „Cât de repede s-a redresat regimul ?". „Nu cumva evenimentele au demonstrat că țarismul dispunea de o forță politică și militară suficientă pentru a mitui sau zdrobi opoziția? ".

Un alt mod de abordare a acestei probleme ar fi să vă puneți întrebarea dacă opoziția dorea într-adevăr înlăturarea sistemului, sau doar reformarea lui. Ar trebui să găsiți în notițele dvs. materialul necesar pentru a răspunde la toate aceste întrebări. Referiți-vă la comentariile lui Trotki din 1905. El sublinia lipsa de experiență și de încredere în forțele proprii a revoluționarilor, arăta faptul că liberalii se temeau de revoluție și acorda o deosebită importanță modului în care guvernul a știut să-și păstreze loialitatea serviciilor militare. Din moment ce aceste idei aparțin unui om care a fost un oponent al regimului cât și un participant de seamă la evenimentele din 1905, merită o atenție specială în eseul dvs.

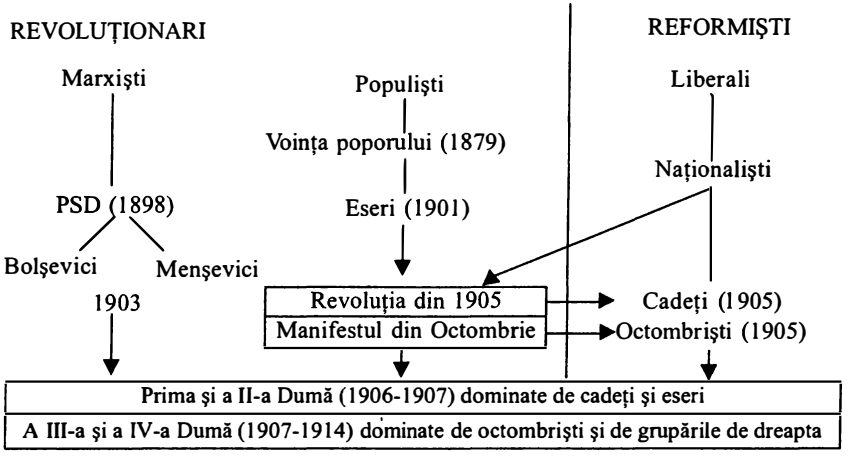

Rezumat – Opoziția față de țarism, 1881-1914

***Întrebări bazate pe izvoare despre** „Opoziția față de țarism 1881-1914"*

1. Ideile revoluționare ale lui Lenin

Studiați extrasul din scrierile lui Lenin prezentate la paginile 47-48 și apoi răspundeți:

a) Ce credeți că a dorit Lenin să spună prin „dacă muncitorimea se bazează doar pe forțele proprii, ea nu poate ajunge decât la o conștiință de sine de tip sindicalist"?

b) Comentați părerea lui Lenin conform căreia: „în Rusia principiile teoretice ale Social-Democrației s-au născut independent de zbaterile inconștiente ale clasei muncitoare".

c) După propria dvs. părere și folosindu-vă de dovezile furnizate de acest extras, examinați concepția lui Lenin asupra rolului intelighenției în revoluție.

2. Revoluția din 1905

Citiți extrasul din scrisoarea lui Tolstoi de la pagina 53 și comentariile lui Trotki de la paginile 58-59 și răspundeți:

a) Ce trăsături ale represiunii țariste se desprind din scrisoarea lui Tolstoi?

b) Examinați descrierea făcută de Tolstoi autocrației ruseşti ca fiind „o formă de guvernare desuetă".

c) Evaluați cât de corectă este explicația dată de Trotki retragerii liberalilor în finalul Revoluției din 1905.

d) În ce măsură descrierile făcute de Trotki și Tolstoi forțelor ce se opuneau țarismului coincid?

3. Dumele

Studiați tabelul de la pagina 59 și apoi răspundeți la următoarele întrebări:

a) Ce concluzii se pot trage privind reprezentarea diferitelor orientări politice în Duma dintre 1906 și 1912, conform tabelului înfățișând rezultatele alegerilor?

b) Potrivit raportului agentului din Ohrana de la pagina 63, ce rol a jucat Duma în crearea tensiunilor sociale din Rusia?

c) În ce măsurăm discursul lui Guşkov şi rezoluţia Dumei (pagina 64) prezintă asemănări în descrierea situaţiei politice din Rusia de dinainte de 1914?

d) Evaluaţi credibilitatea şi punctele slabe ale fiecărui dintre cele trei izvoare pentru demonstrarea rolului jucat de Dume între 1906 şi 1914.

CAPITOLUL 5

Război şi Revoluţie 1914-1917

1. Intrarea Rusiei în primul război mondial

În 1914 nu era clar dacă guvernul ţarist dorea să intre în război. Experienţa căpătată cu zece ani în urmă din confruntarea cu Japonia a determinat Rusia să acţioneze cu multă prudenţă; politica ei externă de după 1905 a fost în general defensivă. Dacă s-a alăturat Franţei şi Angliei în Antanta a fost ca să se pună la adăpost de Puterile Centrale, Germania şi Austro-Ungaria. Însă după asasinarea în iunie 1914 a lui Franz Ferdinand, moştenitorul tronului austro-ungar, ucis de un grup de naţionalişti sârbi, Rusia nu a mai putut evita implicarea în conflictul european.

În mod tradiţional, Rusia era protectoarea popoarelor slave din Balcani. În secolul al XIX-lea, o dată cu declinul Turciei, vechiul său inamic, Austro-Ungaria a devenit noul subiect de teamă. Iată cum descria Sazonov, ministrul de externe din 1914, legătura dintre misiunea de a apăra naţionalismul slav din Balcani şi interesele strategice pe termen lung ale Rusiei:

Misiunea istorică a Rusiei – eliberarea popoarelor creştine din Peninsula Balcanică de sub jugul Turciei – era aproape împlinită pe la începutul secolului XX. Deşi aceste ţări tinere nu mai aveau nevoie să fie păzite de Rusia, nu erau totuşi destul de puternice ca să renunţe la ajutorul ei în eventualitatea că belicosul terorism [expansionismul germanic] ar fi atentat la existenţa lor naţională. Serbia, mai cu seamă, era expusă la acest pericol, fiindcă devenise obiectul lăcomiei bine ascunse a diplomaţiei austriece. Unicul şi statornicul obiectiv al Rusiei a fost să se asigure că popoarele din Balcani nu vor cădea sub influenţa puterilor duşmane ei. Ţelul final al politicii ruseşti era obţinerea accesului liber către Mediterana şi întărirea poziţiei la Marea Neagră, pentru a putea să-i apere malurile de atacul oricărei forţe navale inamice care ar fi pătruns prin Bosfor.

La o lună după asasinarea lui Franz Ferdinand, Austro-Ungaria, cu sprijinul Germaniei, declara război Serbiei. Rusia conta pe faptul că-şi va putea impune autoritatea şi-i va putea obliga pe austrieci să se retragă fără să fie nevoită să intre în război. Spera că simpla mobilizare a armatelor ei va împiedica Austria să meargă mai departe. Era un punct de vedere destul de realist. Chiar dacă Rusia fusese înfrântă de Japonia, armatele ei erau considerate totuşi extraordinare. Germanii obişnuiau să vorbească despre „tăvălugul rusesc", o aluzie la rezervele imense de forţă umană de care se calculase că dispunea Rusia.

*În acel moment, uriaşa întindere a graniţelor ei apusene a devenit o problemă. Rusia avea două variante principale de mobilizare a trupelor, parţială şi totală. Cea „parţială" era destinată unor situaţii neprevăzute, dacă ar fi fost nevoie de o campanie în Sud-Vest pentru a-şi apăra interesele panslaviste în Balcani; cea „totală" era rezervată pentru cazul unui război total în Europa. Ambele forme de mobilizare se bazau pe o planificare riguroasă a orarelor pentru trenuri, ce urmau să asigure transportul unui număr uriaş de oameni şi a mari cantităţi de materiale. Din cauza complexităţii acestor planuri, adoptarea unui anume tip de mobilizare îl excludea de la bun început pe celălalt. În iulie 1914, Rusia se temea că opţiunea pentru varianta parţială ar fi lăsat-o fără apărare dacă aliatul Austriei, Germania, ar fi atacat la graniţa ei cu estul Prusiei şi cu Polonia. Pe de altă parte, Germania putea interpreta o mobilizare completă drept o provocare făţişă. Guvernul german l-a avertizat, într-adevăr, pe Sazonov că în cazul mobilizării Rusiei ţara sa va face la fel. Fapt este că, după cum arătau planurile strategice nemţeşti, dacă acest lucru s-ar fi produs, războiul devenea inevitabil. „Planul Schlieffen" se baza pe ideea că pentru a elimina pericolul unui război pe două fronturi, francez şi rusesc, Germania trebuia să elimine Franţa din competiţie printr-un război-fulger. Viteza de acţiune era esenţială. Germania nu se putea juca prin cacialmale diplomatice – trebuia să lovească mai întâi.

Ambasadorul francez la St. Petersburg comenta decizia hotărâtoare luată de Rusia:

1 29 iulie... La ora unsprezece noaptea, Basily (director adjunct la Ministerul de Externe al Rusiei) a venit să-mi spună că limbajul arogant folosit de ambasadorul german azi după - amiază a determinat

guvernul rus (1) să comande mobilizarea chiar în această noapte a celor 13 corpuri expediționare prevăzute pentru operațiunile împotrivă Austro-Ungariei, (2) și să înceapă în secret mobilizarea generală. Aceste ultime cuvinte m-au făcut să sar de pe loc. „Nu se pot limita – măcar provizoriu – la o mobilizare parțială?"

Nu. Această chestiune a fost analizată în detaliu de un consiliu format din cadre superioare ale armatei. Au ajuns la concluzia că, în circumstanțele actuale, Guvernul Rusiei nu are de ales, căci din punct de vedere tehnic o mobilizare parțială poate fi realizată doar cu prețul demontării întregii mașinării a mobilizării generale. Deci dacă astăzi ne-am fi limitat la mobilizarea celor 13 corpuri expediționare destinat operațiunilor împotriva Austriei și mâine Germania s-ar fi decis să-i acorde aliatei sale ajutor militar, nu ne-am fi putut apăra granițele cu Polonia și Prusia de răsărit".

Ordinul de mobilizare a Rusiei, semnat în cele din urmă de un țar șovăielnic, trebuia să fie o mișcare defensivă, o manevră diplomatică ce ar fi lăsat totuși Rusiei libertatea de a nu intra în război. În realitate a fost tocmai gestul care a împins Puterile Centrale la acțiune. La 1 august Germania a declarat război Rusiei. Patru zile mai târziu Austro-Ungaria a făcut același lucru.

2. Rusia în război

Țarul Nicolae al II-lea avusese rezerve în privința războiului cu Germania. În iulie avusese un schimb de telegrame neoficiale cu vărul său, Kaiserul Wilhelm al II-lea, prin care-și exprima regretul pentru criza înregistrată de relațiile ruso-germane. Însă odată războiul declarat, țarul i s-a dedicat cu totul. În 1917 războiul avea să ducă la nimicirea țarismului, dar izbucnirea ostilităților în 1914 a întărit puternic poziția țarului. Nicolae a devenit simbolul rezistenței națiunii aflate în ceasuri de restriște. Urmărind mulțimile uriașe venite să-l aclame pe țar când acesta a anunțat oficial intrarea Rusiei în război, ambasadorul francez remarca: „Pentru miile de oameni țarul este cu adevărat un autocrat, stăpânul absolut al trupurilor și sufletelor lor." La sesiunea Dumei, special întrunită cu acest prilej,

toţi deputaţii, cu excepţia celor cinci reprezentanţi ai bolşevicilor, şi-au exprimat cu fervoare adeziunea la luptă naţională.

Acelaşi lucru se întâmpla în toate ţările beligerante.

Partidele socialiste au abandonat politica lor obişnuită şi s-au angajat în eforturile de război ale naţiunii. Lenin îl condamna cu amărăciune pe aceşti „trădători ai clasei". El a făcut apel la adevăraţii revoluţionari pentru a „transforma războiul imperialist de pretutindeni în război civil". Dar opinia generală din Rusia şi din Europa era cu totul împotriva lui. În primele faze ale războiului bolşevicii lui Lenin au cunoscut vremuri grele. Categorisiţi drept trădători şi agenţi ai Germaniei din cauză că se opuneau războiului, ei au fost siliţi să fugă sau să se ascundă. Lenin, aflat deja în exil în Polonia, a reuşit să se strecoare cu ajutorul austriecilor în Elveţia neutră. Dacă Rusia ar fi ieşit cu bine din război, avem toate motivele să credem că Partidul Bolşevic ar fi sucombat.

* Însă Rusia nu a ieşit cu bine din război, din pricini doar în parte militare. Explicaţia principală a declinului ei şi a faptului că s-a ajuns la revoluţia din 1917 a fost de ordin economic. Trei ani de război general s-au dovedit mai mult decât putea să îndure economia Rusiei. Războiul pune la încercare caracterul şi structura unei societăţi într-un mod foarte dramatic. Cu cât durează mai mult, cu atât încercarea este mai mare. Între anii 1914-1917, instituţiile politice, sociale şi economice ale Rusiei au făcut faţă tot mai greu necesităţilor impuse de război. Nu înseamnă că doar Rusia ar fi dat dovadă de incompetenţă. Presiunea evenimentelor a fost uriaşă pentru toate ţările şi nu trebuie să uităm că din cele cinci imperii angajate în primul război mondial n-a supravieţuit decât unul. Oricât de mare se evaluează că era potenţialul de dezvoltare a Rusiei în 1914, războiul în care a intrat în acel an s-a dovedit prea greu pentru ca structurile ei să-l poată susţine. Impactul acestuia asupra Rusiei va fi studiat din patru puncte de vedere:

a) Inflaţia

Stabilitatea financiară la care ajunsese Rusia înainte de 1914 a fost năruită de război. Între 1914 şi 1917 s-au cheltuit peste 17 miliarde de ruble. Bugetul naţional a fost mărit de aproape opt ori în această perioadă, de la patru milioane de ruble în 1913 la 30 milioane în 1916. Pentru a face

rost de capitalul necesar s-au folosit şi alte surse: creşterea impozitelor, credite de la băncile ruseşti şi împrumuturi cu dobânzi mari de la cele din străinătate - dar ele au acoperit doar o parte din sume. S-a renunţat la titlul aurului (sistemul prin care se evaluează cursul unei monezi în funcţie de echivalentul său în aur), măsură care i-a permis guvernului să pună în circulaţie mai multe bancnote.

Pe termen scurt, s-au putut astfel plăti salariile şi comerţul a mers mai departe, dar cu timpul banii şi-au pierdut valoarea. A urmat o inflaţie gravă, situaţie care a devenit critică în 1916.

Preţuri *		*Bancnote în circulaţie* *	
iulie 1914	100	iulie 1914	100
ianuarie1915	130	ianuarie1915	146
ianuarie 1916	141	ianuarie1916	199
ianuarie 1917	398	ianuarie 1917	336

* în funcţie de o unitate de bază de 100.

Vorbind în general, între 1914 şi 1916 venitul mediu s-a dublat, în timp ce preţurile pentru mâncare şi combustibili au crescut de patru ori.

b) Aprovizionarea cu alimente

La problema creşterii preţului la alimente se adăugau dificultăţi legate de producere şi de distribuţie. Mobilizarea totală a dislocat peste 15 milioane de bărbaţi de la ţară, pentru toată perioada războiului.

Numărul de bărbaţi mobilizaţi în armata rusă

1915	*1915*	*1916*	*la jumătatea anului 1917*	
6,5	11,2	14,2	36,7	(milioane)

Necesităţile armatei au condus la rechiziţionarea cailor de fermă şi la o scădere drastică a aprovizionării cu îngrăşăminte chimice. În aceste condiţii, era dificil să se menţină nivelul producţiei agricole. Scăderea cantităţii de alimente nu trebuie totuşi supraestimată. În timpul primilor ani de război, producţia de cereale a înregistrat chiar o uşoară creştere

față de media ultimilor cinci ani de dinainte de 1915. Abia în 1916 a început să scadă. În parte, această scădere s-a datorat inflației care a făcut comerțul neprofitabil și i-a determinat pe țărani să înceteze să-și mai vândă produsele, stocându-le. Pentru rusul de rând, aprovizionarea regulată a devenit cu atât mai dificilă cu cât armata avea prioritate în obținerea cantității și așa tot mai reduse de hrană produsă. Serviciile militare erau de asemenea favorizate de transport. Armata a rechiziționat căile ferate și șoselele și rezultatul a fost că distribuția hranei în zonele civile era nesigură și inadecvată.

Foametea, mergând până la subnutriție, a devenit o realitate constantă pentru o mare parte a Rusiei în timpul anilor de război. Cele mai mari lipsuri erau în orașe. Petrogradul (numele rusesc al St. Petersburgului, adoptat din rațiuni patriotice la scurtă vreme după începerea războiului) suferea în mod deosebit din cauza distanțelor mari față de regiunile producătoare de hrană și din cauza numărului mare de refugiați nevoiași care s-au adăugat populației locale, crescând necesitățile în condițiile unor resurse sărace. Dar în ciuda priorității armatei la aprovizionare, scăderea generală a producției alimentare a făcut imposibilă menținerea rațiilor pentru soldați. În primii doi ani de război armata a reușit să-și asigure necesarul de cereale, dar din 1916 au început să apară iar lipsuri.

Rația zilnică de pâine (în livre)
ianuarie 1916 2,7 *decembrie 1916* *2,3 martie 1917* 1,8

c) Transportul

Dezorganizarea transporturilor a fost, într-o măsură mai mare chiar decât scăderea producției de alimente, o cauză importantă a privațiunilor suferite de Rusia în timpul războiului. Extinderea sistemului de căi ferate, de la 21 000 km în 1881 la 70 000 în 1914, fusese un aspect impresionant al dezvoltării economiei ruse, dar s-a dovedit insuficientă în condiții de război. Funcționarea complexă a unei rețele de căi ferate face ca un blocaj minor apărut undeva să afecteze grav întregul sistem. Încercarea de a transporta milioane de soldați și cantități uriașe de provizii pentru front a creat presiuni insuportabile. Liniile blicate și trenurile împotmolite din

* 1 livră = 0,500 kg [n. trad.]

cauza defectării locomotivei sau lipsei de cărbuni au devenit aspecte din ce în ce mai comune.

La mai puțin de doi ani de la începutul războiului, sistemul de căi ferate al Rusiei a clacat. Prin 1916, 575 de gări nu mai făceau față. Un exemplu sugestiv al stării generale de confuzie era Arhanghelsk, portul cel mai nordic prin care intrau majoritatea ajutoarelor trimise Rusiei de aliații săi. Se spune că bunurile nedistribuite s-au îngrămădit într-o asemenea cantitate încât s-au scufundat în pământ sub povara noilor mărfuri. Prin acele părți se raporta frecvent alterarea mărfurilor în garniturile de tren care nu se mai puteau mișca. Unul dintre prim miniștrii țarului din timpul războiului avea să admită: „Așa de multe vagoane blocau liniile încât am fost nevoiți să le doborâm pe unele de pe taluz pentru a le mișca pe cele sosite ulterior". Până să înceapă războiul Moscova primea în medie 2 200 de vagoane cu cereale pe lună; prin februarie 1917 cifra scăzuse sub 700. Datele despre Petrograd sunt similare; în februarie 1917 în capitale au ajuns doar 300 de vagoane de cereale.

d) Armata

Suferințele cauzate de lipsa hranei și de dezorganizarea transporturilor ar fi fost suportabile dacă veștile de pe front ar fi fost încurajatoare sau dacă ar fi existat o guvernare înțeleaptă. Dar în ciuda unor victorii ocazionale de genul celor obținute în 1916 sub conducerea generalului Brusilov, nu au existat suficiente cuceriri pentru a justifica îngrozitoarele liste ale victimelor. Peste patru milioane de soldați ruși au fost răniți sau uciși în primul an de război. Entuziasmul și optimismul din august 1914 se transformaseră prin 1916 în pesimism și defetism. Prost echipați și subnutriți, tot mai mulți dintre „țăranii în uniformă" care compuneau armata Rusiei au dezertat. Faptul că armata avea prioritate în utilizarea sistemului de transporturi și-a pierdut valoarea în momentul în care acest sistem a început că cedeze. Iată în ce ton sumbru și-a redactat raportul către Dumă Rodzianko, președintele acesteia, care întreprinsese un studiu special în 1916 pentru a constata condițiile existente în armată și se lovise de o lipsă generală de organizare:

1 Generalul Ruzsky mi s-a plâns de lipsa de muniţie şi de proasta echipare a trupelor. Exista o mare criză de bocanci. Soldaţii luptau în picioarele goale.

În spitalele şi posturile de Cruce Roşie pe care le-am inspectat 5 condiţiile erau excelente; însă spitalele de pe front erau dezorganizate. Le lipseau bandajele şi multe altele. Desigur, cel mai mare rău era lipsa de cooperare dintre cele două organizaţii. Pe front, trebuie să mergi cam zece verste sau chiar mai mult de la spitalele de campanie la cele ale Crucii roşii.

10 Marele Duce a declarat că a fost nevoit să oprească temporar lupta din cauza lipsei de muniţie şi a bocancilor. În Rusia existau materiale şi forţă de muncă din belşug. Dar după cum s-a văzut, o regiune avea piele, alta ţinte, alta tălpi şi alta forţa de muncă ieftină. Cel mai bun lucru ar fi să se întrunească un congres al conducătorilor de zemstve 15 şi să li se ceară să coopereze.

După cum reieşea cu claritate din relatarea lui Rodzianko, nu exista aceea conducere centralizată puternică de care era cu disperare nevoie pentru continuarea războiului. Punctul său de vedere era de altfel împărtăşit de tot mai multă lume. În 1915, Nicolae luase hotărârea spectaculoasă de a-şi asuma comanda directă a serviciilor militare ruseşti. Prin acest gest ţarul intenţiona să-şi ralieze întreaga naţiune, dar de fapt s-a făcut responsabil personal de comportarea Rusiei în război. Nu mai putea arunca vina eşecului pe umerii inferiorilor săi.

Trebuie să avem grijă să nu subestimăm capacităţile militare ale Rusiei. Cercetările moderne au demonstrat că în 1917 armata rusă nu era nicidecum în pragul prăbuşirii. Norman Stone, de pildă, a denunţat ideea unei armate în destrămare ca fiind o „născocire" bolşevică. El a subliniat de asemenea rolul vital jucat de Rusia ca aliată a Angliei şi Franţei prin faptul că vreme de trei ani a ţinut blocată armata Germaniei pe frontul răsăritean. Un detaliu interesant, ce arată cât de departe era Rusia în 1916 de un eşec total, este că în acel an ea a reuşit să producă mai multe obuze decât Germania. Menţionarea acestor descoperiri nu are scopul de a nega importanţa crizei militare prin care trecea Rusia, ci de a recunoaşte că multă vreme istoricii au tins să exagereze slăbiciunea armatei ruse în 1917.

3. Creşterea opoziţiei politice

Imaginea ţarului incompetent, incapabil să dea dovadă de aceea inteligenţă de care avea nevoie naţiunea, a ajuns să fie în ochii păturilor sociale importante o reflectare a inutilităţii sistemului ţarist în sine. Merită să fie ştiut că primele mişcări ale revoluţiei din februarie 1917, evenimentul ce a dus la căderea ţarismului, nu s-au datorat revoluţionarilor politici. De fapt, revoluţia a fost pusă în mişcare de acele elemente ale societăţii ruse care se raliaseră ţarului cu cel mai mare entuziasm în 1914, dar care, prin iarna lui1916, erau prea plictisite sau jignite de incapacitatea lui pentru a mai dori să-l salveze.

Într-un gest de patriotică solidaritate cu guvernul ţarist, Duma a acceptat să fie prorogată în august 1914, dar slaba comportare a Rusiei în război din timpul anului următor a dus la cereri de rechemare a acesteia. Nicolae a cedat în faţa presiunilor şi a permis Dumei să se reîntrunească în august 1915. Ţarul şi miniştrii săi au comis însă o condamnabilă eroare politică refuzând să coopereze deschis cu organizaţii neguvernamentale ca Uniunea Zemstvelor sau Uniunea Consiliilor Orăşeneşti, care la începutul războiului fuseseră foarte dornice să colaboreze cu guvernul în eforturile de război. Aceste organisme alese au format o organizaţie comună, Zemgor, care se angaja în principal să vină în ajutorul milioanelor de răniţi în război. Succesele înregistrate de Zemgor în acest domeniu au evidenţiat eşecurile guvernului şi au sugerat faptul că putea exista o alternativă funcţională şi democratică la ţarism.

Ţarul a dat dovadă de aceeaşi lipsă de fler politic şi atunci când a respins propunerea Dumei de a înlocui cabinetul, în mod evident incompetent, cu „un minister al încrederii naţionale". Nicolae şi-a distrus astfel ultima şansă de a mai păstra sprijinul partidelor progresiste. Miliukov, liderul cadeţilor, comenta: „Au respins mâna care li s-a întins. Reprezentanţii poporului, pe de o parte, şi societatea, pe cealaltă parte, au ajuns să se înfrunte faţă în faţă". Fără să se implice direct în politica naţională, 236 din cei 422 de deputaţi ai dumei s-au constituit într-un „Bloc Progresist" compus din cadeţi, octombrişti, naţionalişti şi membrii Partidului Industriaşilor Progresişti. Eserii nu s-au alăturat oficial Blocului dar au votat de partea lui în toate ocaziile. Iniţial, Blocul nu a înfruntat în mod direct autoritatea ţarului, ci a încercat să-l convingă să facă unele

concesii. Însă atunci când el şi guvernul său s-au arătat tot mai incapabili, Blocul a devenit punctul focal al rezistenţei politice.

* Guvernul a continuat să-şi schimbe miniştrii în speranţa că va obţine astfel stabilitate politică şi eficienţă administrativă. În numai doi ani (1915 şi 1916) s-au succedat patru prim miniştri, trei miniştri de externe, trei ai apărării şi şase de interne. Totul a fost în zadar. Nici unul dintre ei nu a fost la înălţimea misiunii sale. Descrierea pe care ambasadorul britanic din Petrograd o făcea unuia dintre premieri, Sturmer, se potrivea tuturor miniştrilor numiţi de ţar în timpul războiului:

1 Posedând o inteligenţă îndoielnică, fără experienţă ca om de stat, preocupat exclusiv de interesele lui personale şi remarcându-se doar prin talentul său de liguşitor şi prin ambiţia sa nemăsurată, el îşi datora funcţia faptului că era prieten cu Rasputin şi se bucura de
5 sprijinul gloatei de intriganţi care roiesc în jurul împărătesei.

Se remarcă aluzia la Rasputin, persoana ce avea să devină ţinta urii împotriva sistemului ţarist. El s-a hirotonisit singur ca preot şi era de altfel celebru pentru excesele lui sexuale. Încă din 1907 a reuşit să pătrundă la curtea imperială, datorită reputaţiei sale de vindecător prin puterea credinţei. Ţarina, care încerca cu disperare să-şi vindece fiul hemofilic, pe Alexei, a căzut pradă farmecului lui Rasputin şi şi l-a făcut confident. După cum era de aşteptat, a izbucnit scandalul. Din cauza sângelui ei german, Alexandra devenise o figură suspectată şi nepopulară încă de la izbucnirea războiului, dar a încercat să facă faţă furtunilor. Refuza să asculte bârfele privitoare la „dragul nostru prieten" şi şi-a obligat soţul să-l păstreze pe Rasputin la curte. Cum după 1915 Nicolae a fost mai mult plecat din cauza vizitelor la cartierele generale ale armatei, nu exagerăm cu nimic spunând că Alexandra şi Rasputin au ţinut în realitate cârmele Rusiei. Ascensiunea lui Rasputin este o poveste extraordinară, dar adevărata sa semnificaţie constă în lumina în care a pus însăşi natura guvernării ţariste. Chiar şi cei mai fideli susţinători ai ţarismului găseau cu greu argumente pentru a apăra un sistem ce lăsa naţiunea, aflată la ora unor încercări cumplite, pradă acestui călugăr dezmăţat. În decembrie 1916 el a fost asasinat de un grup de aristocraţi ce încercau astfel să salveze monarhia.

Caricatură reprezentându-i pe ţar şi ţarină sub controlul lui Rasputin

Indiferent cât de mult s-au bucurat curtenii şi elementele de dreapta la moartea acestui parvenit, pe la începutul lui 1917 era deja prea târziu pentru a salva ţarismul. Scandalul Rasputin a fost mai curând un simptom ciudat al îmbolnăvirii politice ruse decât cauza acesteia.

4. Revoluţia din Februarie

Revolta din februarie 1917 nu a fost primul atac deschis la adresa ţarului şi a guvernului său. În anii din urmă mai existaseră câteva lovituri de palat. Asasinarea lui Rasputin a fost una dintre ele. De la tribuna Dumei, Octombriştii au cerut înlăturarea miniştrilor şi a generalilor nedoriţi. Februarie 1917 s-a deosebit însă prin amploarea fără precedent a opoziţiei faţă de guvernare şi prin viteza cu care o simplă revoltă s-a transformat în revoluţie. Încă de la începutul războiului se răspândiseră zvonuri despre iminenţa izbucnirii unor dezordini publice grave la Petrograd. În ianuarie, un raport al Ohranei declara:

1 La ţărani se înregistrează o creştere marcată a sentimentelor ostile, îndreptate nu doar împotriva guvernului ci şi împotriva tuturor celorlalte categorii sociale. Proletariatul din capitală este la marginea disperării. Masele de muncitori sunt gata să se dedea celor mai
5 sălbatice excese într-o răzmeriţă a foametei. Interzicerea tuturor adunărilor muncitoreşti, desfiinţarea sindicatelor, persecuţiile la care au fost supuşi oameni ce au jucat u rol activ în stângerea de fonduri în beneficiul bolnavilor, desfiinţarea ziarelor muncitoreşti, şi aşa mai departe, sunt lucruri care au determinat masele muncitoreşti, conduse
10 de elemente mai cultivate şi educate deja în spiritul revoluţiei, să-şi asume o ostilitate făţişă faţă de guvern şi să protesteze prin toate mijloacele de care dispun la adresa continuării războiului.

Cam acesta era momentul când Rodzianko, preşedintele Dumei, l-a avertizat pe ţar că sunt iminente „manifestări foarte grave ale tensiunilor". După cum adăuga ameninţător, „nu a mai rămas nici un om cinstit în anturajul vostru; toţi oamenii cumsecade au fost demişi sau au plecat singuri". Cu toate acestea, până în februarie 1917 nu s-a întâmplat nimic special, care să facă revoluţia inevitabilă. Această dată a marcat pur şi simplu punctul în care suferinţele acumulate de poporul Rusiei şi-au atins culmea.

Revoluţia a durat din 18 februarie până pe 4 martie. Pe 18 februarie muncitorii de la oţelăriile Putilov, fabrica cea mai mare şi mai activă din punct de vedere politic din Petrograd, au dat semnalul grevei generale. În

următoarele cinci zile, greviștilor de la Putilov ce manifestau pe străzi li s-au alăturat tot mai mulți muncitori în șomaj, speriați de zvonul că urma să li se taie rația de pâine. Cercetările ulterioare au ajuns la concluzia că aceste zvonuri erau neîntemeiate și că rezerva de pâine a capitalei era suficientă pentru necesitățile generale. Însă în timpul mișcărilor sociale, zvonurile au de multe ori același efect ca și faptele.

Pe 23 februarie se serba Ziua Internațională a Femeii. Acest eveniment a scos în stradă mii de femei care s-au alăturat protestatarilor, cerând hrană și încheierea războiului. Prin 25 februarie greva se generalizase și Petrogradul era practic paralizat. Fabricile au fost ocupate iar poliția și cazacii călare au făcut unele încercări de a dispersa grupurile de muncitori- fără prea multă tragere de inimă însă, căci cei responsabili cu legea și ordinea erau tot mai binevoitori cu demonstranții. Era multă confuzie și prea puțină organizare sau orientare generală. Aceste evenimente, considerate ulterior de o semnificație politică majoră, s-au desfășurat într-o atmosferă în care protestele politice se pierdeau în protestele mulțimii față de lipsa de hrană și privațiunile războiului.

Cea mai mare parte a informațiilor care ajungeau la țar, aflat la 400 de mile de Petrograd, la cartierele generale ale armatei din Moghilev, proveneau din scrisorile țarinei, ce continua să rămână în capitală. De la ea a aflat despre izbucnirea tulburărilor, și cum ea le minimaliza gravitatea, Nicolae i-a ordonat generalului Khabalov, comandantul garnizoanei din Petrograd, să restabilească ordinea. Khabalov fusese numit în funcție doar de o săptămână. El i-a răspuns telegrafic țarului, informându-l că diferitele contingente ale poliției și miliției se luptau între ele sau se alăturau pe stradă demonstranților și că soldații din propria sa garnizoană refuzau fățiș să execute ordinele; în aceste condiții, se îndoia că mai putea ține situația sub control. Khabalov ar fi fost dispus să ia măsuri drastice: ar fi dorit ca guvernul să declare legea marțială în Petrograd, ceea ce i-ar fi permis să-și folosească toate forțele împotriva demonstranților. Însă viața obișnuită a capitalei fusese atât de bulversată încât o asemenea proclamație nu putea fi nici măcar tipărită, nicidecum ditribuită sau pusă în practică. Mai grav era că pe 26 februarie garnizoana mai număra doar câteva mii de soldați. restul până la 15 000 dezertaseră sau se răzvrătiseră. În plus, batalionul trimis în ajutor de pe front de

către generalul Ivanov a dezertat aproape în întregime de îndată ce a ajuns la porțile Petrogradului.

În fața acestei situații aproape fără ieșire, Rodzianko i-a telegrafiat țarului, pentru a-i comunica în numele Dumei că doar acordarea unor concesii politice majore din partea guvernului ar mai oferi o speranță pentru menținerea puterii imperiale. Nicolae, stăpânit de acea încăpățânare ocazională pe care o considera fermitate, a ordonat dizolvarea Dumei. Aceasta s-a dizolvat în mod oficial ca instituție, dar un „Comitet Provizoriu", format din 12 membri, a refuzat să dea ascultare ordinului și a rămas în sesiune. Era primul act declarat de sfidare a constituției țarului. A fost urmat imediat de un altul, de o îndrăzneală fără precedent:

Aleksandr Kerenski, avocat și membru al conducerii eserilor din Dumă, l-a chemat pe țar să dea socoteală ca șef al statului sau va fi demis.

În aceeași zi, pe 27 februarie, s-a întâmplat un eveniment ce avea să se dovedească la fel de important ca refuzul comitetului din duma de a se dispersa. Este vorba despre prima întrunire a „Sovietului Soldaților, Marinarilor și Muncitorilor din Petrograd", reuniți la Palatul Taurida, aceeași clădire ce adăpostea comitetul Dumei. În spatele acestei manifestări stăteau menșevicii care, fiind conduși de liderul local Șliapnikov, își lărgiseră mult influența în Petrograd în anii de război.

Cele două organisme autoproclamate – comitetul Dumei, ce reprezenta elementele progresiste și reformatoare din vechea Dumă, și Sovietul, ce vorbea în numele muncitorilor greviști și a soldaților și marinarilor răzvrătiți – au constituit guvernul *de facto* al Rusiei. Această alianță dificilă a durat până în octombrie și a rămas cunoscută sub numele de Autoritatea Duală. Pe 28 februarie, sovietul a publicat primul număr din ziarul *Izvestia* (Știrea), în care se declara hotărât să „distrugă în întregime vechiul sistem" și să convoace o adunare constituantă, aleasă pe principiile votului universal.

Miniștrii rămași în cabinetul țarului nu erau pregătiți să facă față furtunii. Sub pretextul unei pene de curent ce survenise în birourile lor din sediul guvernului, și-au abandonat responsabilitățile și au părăsit pe furiș capitala. Rodzianko, s-a străduit până la sfârșit să rămână fidel guvernării oficiale, l-a sfătuit în acel moment pe țar să abdice pentru a salva monarhia rusă. Pe 28 februarie însă, Nicolae, care după cum se pare pierduse contactul cu realitatea, s-a hotărât să se întoarcă la Petrograd, convins că prezența sa personală va avea un efect liniștitor

aupra capitalei. Trenul regal a fost interceptat în timpul călătoriei de soldați răzvrătiți care l-au silit să-și schimbe traseul și să se oprească în Pskov, o gară situată la 100 de mile de Petrograd. Un grup de generali din înaltul comandament al armatei, laolaltă cu reprezentanți ai vechii Dume, au sosit acolo pentru a-l informa pe țar că situația din Petrograd era atât de gravă încât întoarcerea sa era inutilă și periculoasă. Ei l-au sfătuit, la rândul lor, să abdice. De data aceasta Nicolae a acceptat cu blândețe sfatul. Singura lui preocupare era dacă să renunțe la tron și din partea fiului său Alexei. În cele din urmă a decis că da. Prin decretul de abdicare semnat la data de 2 martie, Nicolae îl numea țar pe fratele său, Marele Duce Mihail. Mihail a refuzxat însă titlul pe motiv că nu îi fusese oferit de o adunare constituantă reprezentativă pentru Rusia. În acest mod lipsit de dramatism lua sfârșit dinastia veche de 300 de ani a Romanovilor.

Comitetul Dumei, care se redefinise drept Guvern Provizoriu, și-a asumat astfel responsabilitatea guvernării Rusiei, alături de Sovietul din Petrograd. În ziua următoare, pe 3 martie, noul guvern a informat oficial restul lumii că avusese loc revoluția.

Este greu să consideri evenimentele dintre 18 februarie și 3 martie drept o mișcare menită să răstoarne monarhia rusă. Din tot ce s-a întâmplat se reliefează mai ales lipsa de direcție și lipsa unor conducători, dar și faptul că generalii și politicienii țarului n-au avut nici un chef să lupte să-și salveze sistemul. Țarismul s-a prăbușit din interior. Revoluția rusă a fost pusă în umbră de multe ori de tentativele ulterioare de a o face să se potrivească cu un model al schimbării prerevoluționare. Istoricii marxiști au văzut în evenimentele din 1917 triumful inevitabil al proletariatului rus condus de bolșevici asupra dușmanilor săi de clasă. Este un punct de vedere controversat. Deși în linii mari recunosc semnificația faptului că bolșevicii au preluat puterea în octombrie 1917, ne-marxiștii subliniază că revoluția în sine n-a datorat mai nimic influenței bolșevice. Liderii bolșevici nici nu se aflau de altfel în Petrograd, sau măcar undeva în Rusia, în acel moment. Stalin și Sverdlov erau exilați în îndepărtata Siberie, Buharin și Trotki se aflau în SUA, în timp ce Lenin și un grup de personalități ale partidului, inclusiv Radek și Zinoviev, erau în Elveția. Într-adevăr, Lenin lipsise din Rusia mai bine de un deceniu. Cum atâția bolșevici din conducere nu erau în țară cu mult înainte de 1917 și date fiind dificultățile de comunicație create de război, aceștia

cunoşteau situaţia din Rusia anului 1917 doar din auzite şi fragmentar. Nu e de mirare că evenimentele din februarie i-au luat prin surprindere. O dovadă în acest sens este şi declaraţia făcută de Lenin unui grup de studenţi din Zürich în decembrie 1916, cu numai două luni înainte de revoluţia din februarie. El a mărturisit auditoriului său, format din tineri simpatizanţi bolşevici, că deşi ei ar putea trăi să vadă revoluţia proletară, el unul nu mai spera una ca asta.

O trăsătură remarcabilă a revoluţiei a fost faptul că ea a constituit realizarea exclusivă a unui singur oraş, Petrogradul. O alta a fost docilitatea cu care a fost acceptată de restul Rusiei. Troţki remarca:

1 Nu este exagerat să spunem că Petrogradul a înfăptuit Revoluţia din Februarie. Restul ţării nu a făcut decât să adere la ea. Nu au existat lupte în altă parte cu excepţia Petrogradului. Nicăieri în ţară nu se mai găseau asemenea grupuri de populaţie, partide, instituţii sau
5 unităţi militare, gata să se ridice la luptă pentru vechiul regim. Nici pe front şi nici în spatele frontului nu mai exista brigadă sau regiment care să dorească să lupte pentru Nicolae al II-lea.

* Revoluţia din Februarie nu a fost chiar fără pic de sânge, cum au susţinut unele ziare liberale. După estimările moderne, între 1 500 şi 2 000 de persoane au fost ucise sau rănite în luptele din Petrograd. Dar în raport cu pierderile suferite în mod obişnuit de armatele ruse în război această cifră era mică, susţinând teoria lui Troţki conform căreia naţiunea nu dorea să lupte pentru a salva vechiul regim.

5. De ce a reuşit Revoluţia din Februarie?

Trebuie subliniat faptul că prima reacţie de respingere faţă de ţar a apărut la cei care fuseseră până atunci cei mai fideli susţinători ai ţarismului. Ofiţerii de cei mai înalt rang au fost cei care i-au sugerat primii lui Nicolae să se retragă. Membrii aristocraţi ai Dumei au fost în fruntea celor care au refuzat dizolvarea la ordinul ţarului. Poziţia lui Nicolae a devenit fără scăpare în momentul în care armata şi poliţia i-au comunicat că nu mai erau în stare să-i execute comanda de a păstra disciplina populaţiei.

Grevele şi demonstraţiile din Petrograd din februarie 1917 au fost nu atât cauza revoluţiei cât simptomul ei. Faptul că susţinătorii tradiţionali ai ţarului l-au abandonat în momente de criză, împreună cu lipsa de entuziasm cu care a rezistat acesta, au fost motivele izbucnirii revoluţiei şi prăbuşirii dinastiei Romanov. Lenin observa odată că o veritabilă revoluţie socială nu poate avea loc decât dacă preexistă anumite condiţii: una dintre cele mai importante este când puterea conducătoare îşi pierde dorinţa de a mai supravieţui. Nicolae renunţase la luptă cu mult timp înainte să abdice oficial. Nu faptul în sine, ci viteza şi modul total în care a căzut ţarismul în februarie 1917 i-au luat prin surprindere pe revoluţionarii ruşi.

În măsura în care o revoluţie poate fi spontană, cea din februarie a fost. Ea nu a fost organizată dinainte şi a întâmpinat prea puţină rezistenţă, fiindcă o dată ce ţarul s-a decis de bună voie să plece, nu mai rămăsese nimic de apărat. Revoluţionarii care s-au grăbit să se întoarcă la Petrograd îndată ce ţarismul a luat sfârşit nu au fost cu nimic responsabili.

* O analiză a Revoluţiei din Februarie nu trebuie să uite ce fel de om era ţarul Nicolae. Dovezile sugerează că mentalitatea sa limitată l-a împiedicat să priccapă vreodată natura evenimentelor în care era implicat. Poetul rus Blok îşi amintea astfel despre impresia pe care i-a produs-o Nicolae în 1916:

> Încăpăţânat dar fără voinţă; nervos dar insensibil; neîncrezător în oameni, preţios şi grijuliu în exprimare, el nu mai stăpânea situaţia şi nu a făcut nici măcar un gest perfect conştient, ci s-a lăsat cu totul în mâinile celor pe care el însuşi îi adusese la putere.

La rândul său, Kerenski îl descrie pe Nicolae ca pe un personaj însingurat:

> Mentalitatea sa şi mediul în care trăia l-au izolat cu totul de poporul său. El a luat cunoştinţă de sângele şi lacrimile miilor de oameni din documentele oficiale, în care aceştia erau pomeniţi în legătură cu „măsurile" ce urmau să fie luate de autorităţi „în interesul păcii şi securităţii Statului". Asemenea rapoarte nu-i spuneau nimic despre durerea şi suferinţele victimelor, ci doar despre „eroismul" soldaţilor îndeplinindu-şi cu credinţă datoria faţă de ţar şi de patrie. Fusese

educat încă din tinereţe să creadă că bunătatea lui şi bunăstarea Rusiei erau unul şi acelaşi lucru, aşa încât muncitorii, ţăranii şi studenţii " trădători" ce fuseseră împuşcaţi, executaţi sau exilaţi îi păreau adevăraţi monştri, ce trebuiau distruşi de dragul ţării şi chiar al „supuşilor credincioşi".

Ţarul a comis o serie de greşeli cruciale prin modul în care a acţionat în război, cea mai semnificativă fiind decizia de a prelua comanda directă a forţelor armate ale Rusiei, în 1915. El a legat astfel soarta dinastiei Romanov de succesul sau eşecul armatei ruse. Există argumente suficiente pentru a spune că războiul a oferit ţarismului ultima mare ocazie de a se identifica cu cerinţele Rusiei moderne şi de a-şi consolida poziţia ca guvernare legitimă. Această ocazie a fost risipită. În 1914 ţarul ca reprezentant al naţiunii era sprijinit cu mult entuziasm. Într-un interval de trei ani entuziasmul s-a evaporat în întregime, chiar şi în rândul celor mai fideli ţarişti. Căderea lui Nicolae a fost rezultatul unei guvernări slabe, nu al represaliilor sălbatice. Naţionalitatea germană a soţiei sale şi scandalurile de la curte, dintre care cel mai celebru a rămas Rasputin, n-au fost de natură să-l ajute. Acestea erau însă chestiuni minore, care singure n-ar fi fost suficiente pentru a doborî o dinastie.

Ceea ce a distrus ţarismul a fost faptul că războiul a durat atât de mult. Un război scurt ar fi fost suportabil, chiar dacă Rusia pierdea, aşa cum demonstrase de altfel cu 12 ani înainte înfrângerea suferită în faţa japonezilor.

Dar efectul cumulativ al prelungirii luptei s-a dovedit prea distructiv pentru a putea fi îndurat. Milioanele de victime şi de răniţi, inflaţia galopantă, dezorganizarea sistemului de comunicaţii, foametea şi lipsurile de tot felul, toate aflate sub patronajul unor miniştri, care mai de care mai aiuriţi şi mai ineficienţi, şi al unui ţar incompetent: iată ce a hărăzit soarta poporului rus între 1914 şi 1917, făcându-l să-şi piardă simţul moralei şi să ajungă la aceea disperare care a distrus vechiul mit al ţarului investit de Dumnezeu. Prin 1917 sistemul ţarist pierduse loialitatea poporului rus.

***Să luăm notițe despre** „Război și Revoluție 1914-1917”*

Scopul acestui capitol este să vă facă să înțelegeți cauzele Revoluției din februarie 1917. El a fost astfel alcătuit încât să arate desfășurarea principalelor evenimente, de la izbucnirea războiului în 1914 până la abdicarea țarului, în 1917. Ar fi bine să urmați aceeași cronologie dacă doriți să înțelegeți legătura dintre război și revoluția rusă.

Titlurile și întrebările de mai jos ar trebui să vă ajute să vă ordonați ideile:

1. Intrarea Rusiei în Primul Război Mondial
1.1. De ce s-a implicat Rusia implicat Rusia într-un război împotriva Germaniei și Austriei?
2. Rusia în război
2.1. Valul inițial de sprijin pentru țar.
2.2. Care au fost mecanismele prin care războiul a adâncit problemele economice ale Rusiei?
2.3. Inflația; lipsa de hrană; transportul.
2.4. Ce efecte politice au avut înfrângerile suferite de armata rusă?
3. Creșterea opoziției politice
3.1. Reîntrunirea Dumei
3.2. Care erau obiectivele „Blocului Progresist”?
3.3. Asasinarea lui Rasputin.
4. Revoluția din Februarie
4.1. Semnele creșterii tensiunilor sociale.
4.2. Opoziția fățișă față de țar din Dumă.
4.3. De ce este atât de semnificativ faptul că țarul a fost abandonat de către clasa conducătoare?
4.4. Care au fost circumstanțele în care s-a constituit sovietul din Petrograd?
4.5. Care au fost împrejurările abdicării lui Nicolae al II-lea ?
5. De ce a reușit Revoluția din Februarie?
5.1. Sprijinitorii tradiționali ai țarului dezertează.
5.2. În ce măsură a fost Nicolae al II-lea responsabil de prăbușirea țarismului?
5.3. Ce rol a jucat războiul în căderea țarului?

***Să răspundem la întrebări-eseu despre** „Război și Revoluție 1914-1917"*

Este o axiomă a istoriei moderne că marile războaie produc tensiuni uriașe în națiunile implicate. Cel în care a intrat Rusia în 1914 a avut ca efect amplificarea tuturor vechilor ei probleme. El a determinat o serie de crize care au relevat falimentul politic și economic la care ajunsese sistemul țarist. În acest context merită să amintim despre controversele ce continuă să existe, legate de întrebarea dacă războiul din 1914-1917 a fost cel care a stopat progresul Rusiei către o societate modernă sau dacă n-a făcut decât să grăbească intrarea unei țări iremediabil reacționare într-o revoluție inevitabilă. Este bine să știți de existența acestei controverse, căci poate fi un punct de plecare util în analiza principalelor aspecte ale Revoluției din februarie. Nu contează de care parte vă situați atât timp cât vă puteți susține opiniile printr-o argumentație convingătoare.

Pornind de la cele cinci secțiuni principale ale acestui capitol, așa cum pot fi regăsite în lista de mai sus, se pot ridica o serie de probleme care au aceeași temă centrală:

1. a) Gândiți-vă la opinia potrivit căreia scopul cu care a intrat Rusia în primul război mondial a fost unul esențialmente defensiv.
   b) „Rusia imperială a fost târâtă în război din cauza propriilor ei planuri de mobilizare". Comentați.
2) c) În ce măsură războiul dus de Rusia împotriva Germaniei și Austriei a pregătit calea Revoluției din Februarie?
   d) În ce măsură dezorganizarea transporturilor din Rusia a fost responsabilă de situația grea creată în orașe și sate după 1914?
3) e) Examinați contribuția Dumei la eforturile de război între 1914 și 1917.
   f) Cât de adevărată vi se pare descrierea Blocului Progresist drept „ultima speranță a instituției țariste"?
4) g) „Nu o lovitură din exterior, ci o prăbușire din interior". Comentați acest verdict aplicat Revoluției din Februarie.
   h) De ce s-au făcut eforturi atât de mici de salvare a țarismului în februarie 1917?

5) i) „Din toate gafele făcute de Nicolae al II-lea după 1914, decizia de a deveni comandant suprem al armatei imperiale s-a dovedit a fi cea mai dramatică". Motivați.
j) Cât de importante sunt caracterul și personalitatea lui Nicolae al II-lea pentru a înțelege motivele Revoluției din Februarie?

4 g este o întrebare esențială; dacă trebuie să întocmiți un plan al răspunsului, vă va pune la încercare modul în care ați înțeles materialul prezentat în întregul capitol.

Nu vă apropiați de întrebările care vă solicită părerea într-o chestiune controversată, cum sunt cele citate aici. Considerați că în fond vi se face o favoare, căci examinatorii vă oferă un ghid foarte concret al răspunsului pe care-l doresc. Gândiți-vă cum se poate interpreta cel mai bine citatul respectiv. Acordați acestei chestiuni timp suficient – va fi un timp petrecut cu folos. În exemplul nostru, citatul poate fi interpretat mai simplu prin „Țarismul a căzut singur sau a fost împins să cadă?". Deci întrebarea care se pune este dacă Nicolae a fost răsturnat de la putere de forțele antițariste sau dacă propria sa slăbiciune l-a obligat să abdice. Folosindu-vă de notițe alcătuiți două liste, una cu elementele din opoziție, cealaltă cu defectele și slăbiciunile țarului. Răspunsul dumneavoastră va consta în principal din aceste detalii, prezentate într-o ordine care să permită compararea influenței pe care au avut-o în declanșarea Revoluției din Februarie. Este important să faceți distincția dintre slăbiciunea țarului ca individ și slăbiciunea țarismului ca sistem de guvernare. Se poate presupune că dacă pe un tron s-ar fi aflat o persoană mai puternică decât Nicolae al II-lea situația nu s-ar fi deteriorat într-o asemenea măsură. Un alt aspect important este faptul că sprijinitorii tradiționali ai țarismului, clasa conducătoare și Duma au inițiat rezistența deschisă în fața țarului. Trădarea lor și nu mulțimile de pe străzile Petrogradului l-a făcut pe Nicolae să-și piardă speranța.

O chestiune pe care examinatorii se așteaptă s-o remarcați este că comentariile din jurul acestui subiect au fost puternic influențate de istoricii bolșevici, care au prezentat evenimentele anului 1917 ca pe o revoluție proletară alcătuită din două faze, prima desfășurându-se în februarie. După părerea lor, demolarea țarismului a făcut parte din procesul revoluționar. Nu trebuie să acceptați sau să respingeți această

idec, dar arătați examinatorului că sunteți la curent cu ea și amintiți că, fiind absenți, bolșevicii nu au jucat un rol direct în evenimentele din februarie.

***Întrebări bazate pe izvoare despre** „Război și Revoluție, 1914-1917"*

1. Rusia intră în război în 1914

Studiați fragmentul din Sazonov de la pagina 71 și relatarea făcută de ambasadorul francez de la paginile 72-73.
Răspundeți la următoarele întrebări:

a) Potrivit lui Sazonov, care erau scopurile tradiționale ale politicii externe a Rusiei în legătură cu Turcia și cu Balcanii?
b) După cunoștințele dvs. și folosindu-vă de mărturia ambasadorului francez, explicați de ce alegerea pe care a trebuit s-o facă Rusia în 1914 între mobilizarea totală și cea parțială a avut implicații atât de importante.
c) După cunoștințele dvs. și după ce ați citit aceste documente, sunteți de părere că a existat o diferență majoră între obiectivele de termen lung și motivele imediate pentru care Rusia a intrat în război în 1914?

2. Cauzele Revoluției din Februarie

Studiați raportul lui Rodzianko de la pagina 78, descrierea făcută de ambasadorul britanic de la pagina 80 și raportul agentului Ohranei, la pagina 82.î
Răspundeți la următoarele întrebări:

a) În ce lumină descrie raportul lui Rodzianko starea de organizare a armatei ruse în 1916?
b) După cunoștințele dvs., cât de mult se potrivește portretul făcut de ambasador lui Sturmer celorlați miniștri numiți de țar în timpul războiului?
c) Câtă valoare are pentru un istoric raportul agentului Ohranei, ca analiză a tensiunilor sociale create de modul în care guvernarea țaristă a făcut față războiului?

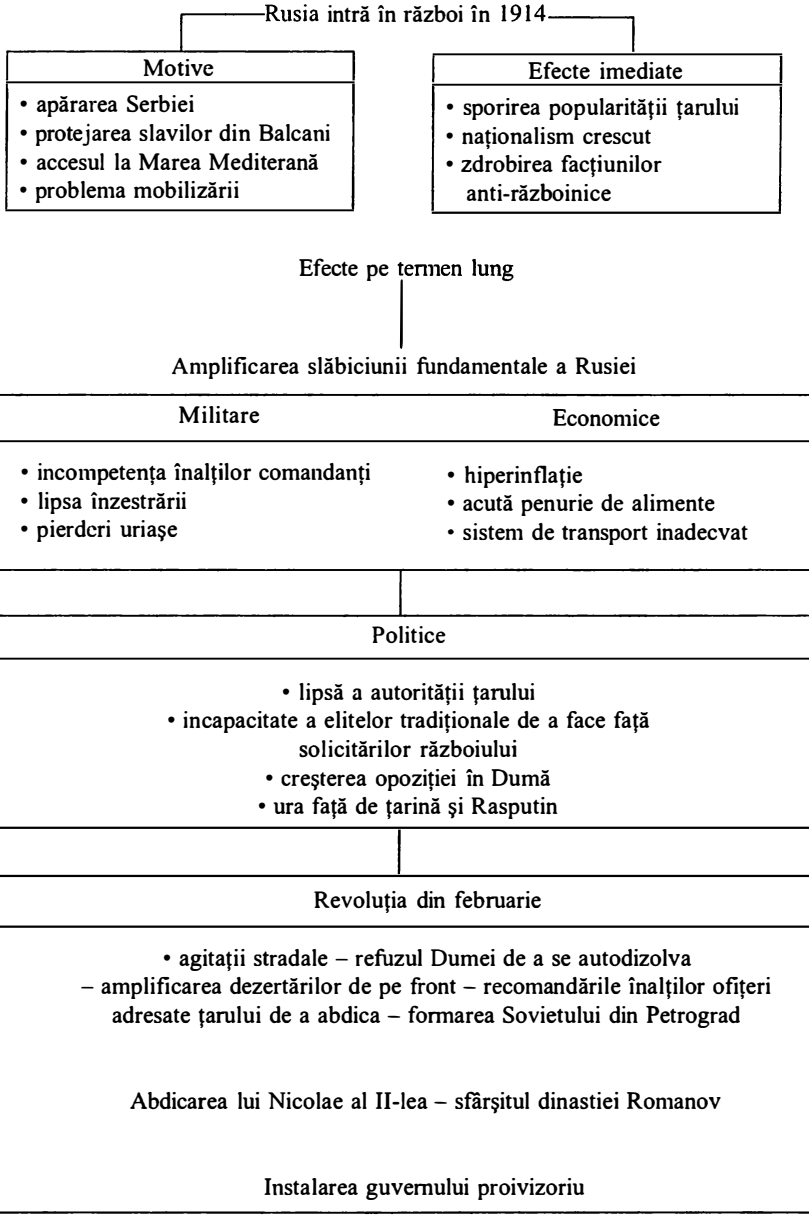
Rusia intră în război în 1914
Motive
• apărarea Serbiei
• protejarea slavilor din Balcani
• accesul la Marea Mediterană
• problema mobilizării
Efecte imediate
• sporirea popularității țarului
• naționalism crescut
• zdrobirea facțiunilor anti-războinice
Efecte pe termen lung
Amplificarea slăbiciunii fundamentale a Rusiei
Militare
• incompetența înalților comandanți
• lipsa înzestrării
• pierderi uriașe
Economice
• hiperinflație
• acută penurie de alimente
• sistem de transport inadecvat
Politice
• lipsă a autorității țarului
• incapacitate a elitelor tradiționale de a face față solicitărilor războiului
• creșterea opoziției în Dumă
• ura față de țarină și Rasputin
Revoluția din februarie
• agitații stradale – refuzul Dumei de a se autodizolva – amplificarea dezertărilor de pe front – recomandările înalților ofițeri adresate țarului de a abdica – formarea Sovietului din Petrograd
Abdicarea lui Nicolae al II-lea – sfârșitul dinastiei Romanov
Instalarea guvernului proivizoriu

Rezumat – Război și Revoluție 1914-1917

3. Rolul jucat de Nicolae al II-lea

Studiați descrierile făcute de Blok și de Kerenski lui Nicolae al II-lea, de la pagina 87. Răspundeți la următoarele întrebări:

a) În ce măsură Blok și Kerenski au surprins aceleași trăsături de caracter și de personalitate în descrierea țarului?

b) Folosindu-vă de cunoștințele dvs., evaluați câtă încredere se poate acorda acestor documente.

c) Folosindu-vă de cunoștințele acumulate și de detaliile conținute de aceste două surse, estimați în ce măsură Nicolae al II-lea a fost personal responsabil de izbucnirea Revoluției din Februarie

CAPITOLUL 6

1917: Revoluția din Octombrie

Primul lucru care trebuie subliniat când ne referim la Revoluția Bolșevică din Octombrie 1917 este că s-a deosebit radical, prin caracter și obiective, de revoluția ce o precedasc cu opt luni înainte. Revoluția din Februarie a însemnat în principal dărâmarea țarismului din interior. Revoluția din Octombrie a reprezentat momentul în care Partidul Bolșevic a acaparat puterea deținută de Guvernul Provizoriu, ce înlocuise autoritatea țarului dar nu reușise să conducă Rusia aflată în război cu mai multă competență decât acesta. Pentru a înțelege cum s-a produs această a doua revoluție este necesar să trasăm principalele evenimente prin care a trecut Rusia între februarie și octombrie 1917.

1. Conducerea dualã

Guvernul Provizoriu, condus de prințul Lvov, era de fapt vechea Dumă sub o altă înfățișare. Când Miliukov, ministrul de externe, a dat citire listei cu membrii noului guvern, cineva din mulțimea care-l asculta a strigat: „Cine v-a dat funcțiile?" Miliukov i-a răspuns: „Însăși Revoluția ne-a dat funcțiile". Acest scurt schimb de replici exprimă cele două slăbiciuni ale Guvernului Provizoriu ca instituție, ce aveau să-l însoțească pe tot parcursul celor opt luni de existență. În primul rând nu era un organism ales. Luase ființă ca un comitet rebel în vechea Dumă, refuzând să se dizolve la ordinul țarului. În consecință, era lipsit de autoritate legitimă. Era un guvern format din întâmplare. Nu avea nici un drept constituțional la loialitatea poporului rus și nu se putea baza pe bunăvoința nimănui. Urma să fie judecat exclusiv după abilitatea cu care făcea față problemelor națiunii.

Al doilea punct slab al Guvernului Provizoriu era că dispunea de o putere limitată din cauza asocierii sale neoficiale cu Sovietul din Petrograd. La început, acesta nu i-a fost ostil – mai mult, exista o puternică simpatie reciprocă. Existau persoane ce făceau parte din ambele organisme. De

pildă Aleksandr Kerenski, liderul eserilor, era la un moment dat și președintele Sovietului și ministru în Guvernul Provizoriu . Sovietul nu fusese creat ca un guvern alternativ. Rolul său era acela de observator, de a verifica dacă interesele soldaților și muncitorilor sunt înțelese pe deplin de către noul guvern. Încă în perioada tulburc carc a urmat după Revoluția din Februarie, Guvernul Provizoriu s-a simțit de multe ori nesigur cu privirc la propriile sale forțe. Această lipsă de încredere în sine n-a făcut decât să mărească omnipotența Sovietului. Un alt factor era viteza impresionantă cu care modelul sovietic s-a răspândit în toată țara, după Revoluția din Februarie. În scurtă vreme se formaseră soviete în toate orașele și târgurile Rusiei. Acestea aveau să joace un rol din ce în ce mai important în nașterea revoluției, dar la început nu erau dominate de bolșevici și prin urmare nu erau neapărat ostile Guvernului Provizoriu. Totuși, chiar înainte ca ele să devină predominant bolșevice, a devenit evidentă abilitatea cu care Sovietul din Petrograd limita autoritatea Guvernului Provizoriu. Unul din primele acte alc Sovietului ca organizație a fost promulgarea „Hotărârii cu numărul unu a Sovietului," al cărei articol-cheie prevedea:

> Ordinele comisiei militare din Duma de stat vor fi îndeplinite, cu condiția să nu contravină ordinelor sau decretelor emise de Soviet.

De fapt, acest document, promulgat pe 2 martie și tipărit în *Pravda* și *Izvestia*, declara că ordinele Guvernului Provizoriu legate de chestiuni militare erau obligatorii doar dacă aveau aprobarea Sovietului din Petrograd. Istoria ne învață că orice guvern care nu-și poate controla armata în mod direct nu poate deține o putere reală. Din Hotărârea cu numărul 1 se desprindea tocmai faptul că, în Rusia post-țaristă, Guvernul Provizoriu nu avea această putere. Lipsit de factorul esențial de control, guvernul a fost nevoit să ajungă la un compromis cu Sovietul. Între februarie și aprilie, a funcționat o formă de consens relativ eficientă, care a permis realizarea unor importante schimbări și reforme. Au existat mai mulți factori care au contribuit la menținerea consensului: unul dintre ei, starea de euforie post revoluționară trăită de Petrograd în săptămânile ce au urmat prăbușirii țarismului. Toate grupările politice simțeau că

pentru Rusia începe era adevăratei libertăți. Partide în general contradictorii cooperau cu mai multă bunăvoință.

Roadele acestei abordări comune au fost importante: amnestierea deținuților politici, recunoașterea sindicatelor, introducerea zilei de muncă de opt ore în industrie, înlocuirea forțelor polițienești țariste cu o „miliție a poporului", acordarea libertăților civile și religioase și angajamentul că se va convoca o adunare constituantă. Aceste schimbări nu atingeau totuși anumite domenii critice, ca războiul sau pământul. De aici a început distrugerea fragilei colaborări a Conducerii Duale și Lenin a fost cel care a aruncat primul piatra.

2. Întoarcerea lui Lenin în aprilie

Îndată ce au aflat despre abdicarea lui Nicolae, exilații și emigranții bolșevici s-au grăbit să se întoarcă la Petrograd. Primii care s-au întors în martie au fost exilații din Siberia, printre care și Stalin. Un alt grup, sub conducerea lui Lenin, a sosit în aprilie din Elveția. Către sfârșitul acelei luni aproape toți bolșevicii erau înapoi. Sosirea lui Lenin a fost remacabilă, atât prin stil cât și prin consecințe. În speranța că după căderea țarului armata Rusiei îi va urma exemplul, guvernul german i-a asigurat lui Lenin un tren special, închis, cu care să călătorească de-a lungul teritoriilor ocupate din Europa până acasă. În permisul oficial scria:

1 Vagonul va beneficia de drepturi extra-teritoriale. Nu se va efectua nici un control sau cercetare a pașapoartelor sau călătorilor, nici la intrarea, nici la ieșirea din Germania. Persoanele din acest vagon au dreptul să călătorească indiferent de opiniile lor politice sau de
5 atitudinea lor față de chestiunea oportunității războiului sau a păcii. Pe cât posibil, călătoria se va desfășura fără opriri, într-un tren direct. Emigranților nu li se va ordona să părăsească vagonul și nu o pot face nici din propria inițiativă. Călătoria nu va fi întreruptă decât în caz de necesitate tehnică.

Iată cum își amintea Krupskaia acest eveniment:

În momentul în care am primit ştiri despre Revoluția din Februarie, Ilici (Lenin) a devenit nerăbdător să se întoarcă în Rusia. Cum nu aveam posibilitatea să călătorim legal, trebuia să găsim o metodă ilegală. Dar care? De când venise vestea Revoluției, Ilici nu mai avea somn. Își petrecea nopțile născocind cele mai neverosimile planuri. Nemții ne-au dat permisiunea să călătorim prin Germania fiind convinşi că Revoluția însemna dezastrul țării şi că dacă îngăduiau internaționaliştilor emigranți să se întoarcă acasă aceştia urmau să răspândească Revoluția în toată Rusia. Bolşevicii, pe de altă parte, considerau că e de datoria lor să participe la victoria revoluției proletariatului şi nu se sinchiseau de părerile burghezului guvern german.

* Din cauza acestei coincidențe dintre obiectivele Germaniei şi ale bolşevicilor, inamicii lui Lenin au avut un motiv în plus să-l acuze că ar fi agent german, învinuire pe care i-o aduseseră încă de la izbucnirea războiului în 1914. Împrejurările păreau să aducă dovezi în sprijinul acuzației. Între 1914 şi 1917, Ministerul de Externe al Germaniei a oferit regulat ajutoare financiare pentru Lenin şi bolşevici, în speranța că dacă aceştia îşi vor îndeplini țelurile revoluționare vor scoate Rusia din război (vezi pagina 128). După cum observa Krupskaia, lui Lenin nu-i păsa care era atitudinea germanilor. Întâmplarea făcea ca, din motive foarte diferite, ei să dorească retragerea trupelor ruseşti din război, adică exact ceea ce urmărea şi el. Pentru antibolşevici nu conta însă că motivele nemților erau de ordin militar, iar cele ale lui Lenin de ordin politic. Ei considerau că guvernul german şi Partidul Bolşevic cooperau pentru o cauză comună, înfrângerea armatei ruseşti.

Întoarcerea lui Lenin la Petrograd în aprilie 1917a fost, în acest context, extrem de semnificativă. O oficialitate germană o asemăna cu transportarea unui virus mortal într-o eprubetă. Ajunsă cu bine în Rusia, eprubeta s-a spart şi a eliberat germenele fatal care a infectat organismul politic al Rusiei. Era o comparație foarte potrivită. Până în aprilie 1917, bolşevicii din Petrograd consideraseră evenimentele din februarie şi instaurarea Conducerii Duale ca o etapă a revoluției adevărate. Ei fuseseră dispuşi să conlucreze cu ceilalți revoluționari şi cu partidele reformiste. Lenin a schimbat totul. Pe 3 aprilie, în discursul pe care l-a ținut la sosirea în

Gara Finlandeză din Petrograd, el a declarat că Revoluția din Februarie, departe de a aduce Rusiei libertatea politică, crease o „republică parlamentar- burgheză". El a condamnat Guvernul Provizoriu și a cerut înlăturarea lui printr-o a doua revoluție. În ziua următoare a emis „tezele din Aprilie", în care formula noua politică bolșevică. A definit evenimentele din februarie ca fiind nu o adevărată revoluție de clasă ci o lovitură de palat prin care ajunseseră la putere aristocrații ex-țariști și burghezia. A respins ideea unei conduceri duble. Sovietul era singurul organism îndreptățit să guverneze. A respins Guvernul Provizoriu, pe temei că nu era decât vechea, corupta și asupritoarea Dumă dar cu alte haine. Pentru adevărații revoluționari, a-l accepta sau a colabora cu el însemna trădare.

1 Momentul actual este caracterizat prin tranziția de la etapa de început a Revoluției, care a permis burgheziei să ia puterea din cauza insuficientei conștientizări și organizări a proletariatului, către a doua etapă, care trebuie să aducă puterea în mâinile proletariatului. Re-
5 publica parlamentar-burgheză de acum pune restricții vieții politice independente a maselor și stă în calea participării lor directe la construirea statului de jos în sus. Sovietul, format din reprezentanții muncitorilor și soldaților, face exact contrariul. Nu este nevoie de o republică parlamentară – ar însemna să facem un pas înapoi – ci de
10 o republică a sovietelor răspândite în toată țara, dezvoltându-se de jos în sus.

Lenin insista ca bolșevicii să renunțe la orice compromis cu alte partide și să se bazeze doar pe propriile eforturi pentru a crea adevărata revoluție. Rolul lor nu era acela de a acorda libertăți revoluționare tuturor claselor sociale, ci de a transfera puterea către muncitori. Lenin își reafirma astfel convingerea că numai Partidul Bolșevic reprezenta forțele revoluției proletare. El avea însă și alte motive pentru a cere puterea pentru societate. Nu urmărea să le susțină cu componența și atitudinea din acel moment – disprețuia o mare parte din ceea ce făcuseră. Dar sovietele reprezentau un centru al puterii. Ele deveniseră practic o parte esențială a structurii guvernării post-țariste. Lenin a ajuns la concluzia că sovietele – și în special cel din Petrograd - puteau oferi micului său partid bolșevic calea

Lenin vorbind la Petrograd în 1917. Trotki este în stânga, rezemat de tribună.

prin care să ajungă la conducere în numele proletariatului. Acapararea sovietelor de către bolşevici ar fi fost preludiul acaparării statului.

Esența argumentației lui Lenin se regăsea într-o serie de sloganuri provocatoare: „Pace, pâine şi pământ" sau „Toată puterea Sovietelor". S-au dovedit a fi mai mult decât nişte simple sloganuri, pentru că ele cuprindeau problemele fundamentale cu care se confrunta Rusia. Incapacitatea Guvernului Provizoriu în fața acestor dificultăți a fost cea care avea să-l distrugă.

3. Guvernul Provizoriu

Încă de la început poziția Guvernului Provizoriu a fost precară. La inconvenientele structurale şi constituționale se adăugau problemele grave

remarcate de Lenin în Tezele din Aprile: războiul cu Germania, lipsa cronică de alimente şi dezastrul din mediul rural.

Problema dominantă era războiul. După februarie 1917, Guvernul provizoriu n-a avut altă alternativă decât să continue lupta. Era singura şansă pentru a primi în continuare ajutoare şi credite de război de la aliaţii din vest. Ţarismul lăsase Rusia în stare de faliment.

Nici un guvern nu s-ar fi putut descurca fără o infuzie masivă de capital de peste graniţă, iar bancherii străini au fost primii care au vizitat Rusia după abdicarea lui Nicolae, ca să se asigure că noul regim va continua războiul. Constrângerile impuse Guvernului Provizoriu de această obligaţie militară s-au dovedit în cele din urmă de nesuportat. Fiind în întregime preocupat de problema războiului, guvernul n-a mai reuşit să facă faţă problemelor sociale şi economice ale Rusiei. Iată de ce s-a aflat, încă de la început, într-o situaţie imposibilă şi paradoxală: trebuia să continue războiul pentru a supravieţui, dar continuarea războiului îi distrugea şansele de supravieţuire.

Prin 1917, majoritatea acelora care luptau efectiv – soldaţii – au pierdut orice dorinţă de a mai continua. Tratativele guvernului de a surprinde flacăra patriotismului din 1914 au avut un ecou foarte mic. În schimb agitatorii bolşevici, care încurajau răzvrătirea şi dezertarea din serviciile militare vorbind despre inutilitatea războiului, şi-au găsit iute ascultători, atât din rândul trupelor aflate pe front cât şi din cel al rezerviştilor care urmau să fie trimişi acolo.

* Chestiunea războiului a creat prima neînţelegere gravă între Sovietul din Petrograd şi Guvernul Provizoriu. Pe 14 martie, Sovietul a publicat „Apelul către toate popoarele lumii, pentru o pace fără anexări sau despăgubiri de război". Faptul că guvernul s-a declarat de acord cu „Apelul" a devenit o absurditate, din cauza repetatelor asigurări date de Miliukov, ministrul de Externe, că Rusia va continua să joace un rol militar esenţial faţă de aliaţii săi. Spre sfârşitul lui aprilie, în Petrograd au avut loc o serie de demonstraţii violente împotriva lui Miliukov. A urmat o criză în interiorul guvernului. Miliukov şi Guşkov, ministrul de război, au demisionat la începutul lui mai. Demisiile lor ilustrau atât dezbinarea dintre membrii guvernului cât şi presiunile exterioare la care era supus acesta. Cu ocazia remanierii, Kerenski a devenit noul ministru de război şi s-au găsit locuri şi pentru liderii menşevici şi eseri. Se spera

că prin această aparentă orientare stângistă, Guvernul Provizoriu își va întări legăturile cu Sovictul. În realitate s-a întâmplat contrariul. Socialiștii din guvern au început să fie excluși din Soviet; cauza era că, intrând în guvern, intraseră în același timp în coaliție cu cadeții. Au fost deci învinuiți de compromisuri cu burghezia. Lenin scria despre „acei socialiști vrednici de dispreț care au trădat guvernul".

Poate că unii dintre membrii Guvernului Provizoriu aveau îndoieli în legătură cu continuarea războiului, dar în nici un moment guvernul ca instituție n-a intenționat să-și abandoneze angajamentele militare. Acest lucru n-ar fi contat dacă armata Rusiei ar fi avut numai victorii, dar situația militară a continuat să se deterioreze, erodând sprijinul de care se bucurase inițial guvernul. Lvov a rămas conducător cu numele, dar Kerenski a căpătat cu timpul cea mai mare influență. Ca ministru de război, el a adoptat ideea că Rusia trebuie să vadă în conflictul cu Germania o luptă de salvare a Revoluției, cerând totala abnegație a națiunii. A întreprins personal o serie de vizite pe front și a ținut discursuri înflăcărate soldaților. Iată cum își descria eforturile, ulterior:

1 De dragul supraviețuirii națiunii, era necesar să readuc armatei voința de a muri. „Înainte, la lupta pentru libertate. Nu vă cer să chefuiți, ci să muriți". Acestea sunt cuvintele pe care le-am spus soldaților din prima linie a frontului.

Această tentativă de a transforma războiul într-o cruciadă revoluționară nu corespundea cu situația reală. Fapt este că Rusia mersese prea departe pentru a mai putea spera în biruință. Însă Kerenski nu a renunțat. În iunie a fost lansată o ofensivă majoră împotriva armatelor austro-germane de pe frontul de sud-vest. A fost un eșec total. Având deja moralul scăzut din cauza subversiunii bolșevice, trupele rusești nu se puteau compara cu cele germane, care le-au respins cu ușurință și le-au cauzat pierderi grele. Regimente întregi s-au răzvrătit sau au dezertat. Generalul Kornilov, comandantul frontului de sud-vest, a cerut Guvernului Provizoriu să oprească ofensiva și să-și îndrepte energiile spre zdrobirea, prin cele mai aspre mijloace, a subversioniștilor politici. Îndemnul său la o politică mai dură a fost ascultat de guvern. Lvov s-a retras din funcția de prim-ministru, fiind înlocuit de Kerenski. Kornilov a devenit comandant suprem al armatei.

La necazurile guvernului s-au adăugat evenimentele din insula Kronstadt, o bază navală situată 15 mile la vest de Petrograd, în Golful Finlandei. Marinarii şi muncitorii de acolo au sfidat autorităţile centrale, înfiinţându-şi propriul guvern. Asemenea întâmplări i-au făcut pe unii revoluţionari din Petrograd să creadă că veniseră timpul şi ocazia de a răsturna Guvernul Provizoriu. Tentativa lor şi întâmplările care au însoţit-o au rămas sub numele de „Evenimentele din Iulie".

a) Evenimentele din Iulie

Prin vara lui 1917 se părea că autoritatea guvernului slăbise ireversibil. Răspândirea sovietelor, dezvoltarea sindicatelor, controlul muncitoresc al fabricilor, confiscarea majorităţii pământurilor de către ţărani şi crearea unor guverne independente ale minorităţilor naţionale – cel mai imprtant fiind cel din Ucraina – toate acestea duceau la concluzia că Guvernul Provizoriu nu mai controla situaţia. Chestiunea ucraineană a fost cea care a declanşat Evenimentele din Iulie. Când miniştrii cadeţi din coaliţie au aflat, la sfârşitul lui iunie, că o delegaţie a Guvernului Provizoriu la Kiev oferise autonomie Ucrainei, au demisionat, protestând că doar o adunare constituantă ar fi avut dreptul să ia o asemenea hotărâre. Criza ministerială a coincis cu marile demonstraţii de stradă din Petrograd. Acestea nu erau deloc neobişnuit; din februarie, apăreau aproape zilnic. Dar atmosfera creată de vestea că ofensiva din sud-vest eşuase şi de problemele din ce în ce mai mari ale guvernului, protestele de la începutul lunii iulie s-au transformat într-o înfruntare directă cu Guvernul Provizoriu.

Exista multă confuzie şi nici până astăzi nu ştim exact cine a iniţiat revolta din 3-6 iulie. Cu o lună înainte, la primul Congres Sovietic al Tuturor Ruşilor, Lenin declarase că Partidul Bolşevic era pregătit să ia puterea, dar delegaţii au considerat afirmaţia lui fiind mai mult retorică decât concretă. Este de asemenea adevărat că unii eseri şi revoluţionari ne-bolşevici din Soviet cereau de câtva timp ca Sovietul din Petrograd să preia funcţiile Guvernului Provizoriu. Troţki avea să se refere ulterior la Evenimentele din Iulie ca la o „semi-insurecţie", susţinând că ele au fost declanşate de menşevici şi eseri. El încerca astfel să absolve bolşevicii de vina de a fi iniţiat o revoltă care a eşuat. Explicaţia pe care bolşevicii au

oferit-o mai târziu a fost că au venit eroic în ajutorul muncitorilor din Petrograd şi al camarazilor lor de arme, marinarii din Kronstadt, care se ridicaseră spontan împotriva guvernului. Un punct de vedere opus a fost enunțat la acea vreme de Cikeidze, președintele menşevic al Sovietului. El a spus că bolşevicii, care s-au aflat de la început în spatele acestei revolte, au încercat ulterior să-şi nege responsabilitatea.

* Revolta însăşi a fost un fenomen confuz şi dezordonat. În cursul celor trei zile demonstranții s-au certat între ei şi în multe cazuri i-au atacat fizic pe acei membri ai Sovietului care păreau că ezită să preia puterea. În aceste condiții, Guvernul Provizoriu a înfrânt mişcarea cu destulă uşurință. Trupele loiale guvernului au fost aduse repede de pe front. Ei au dispersat demonstranții în timp util şi au restabilit ordinea.

Dacă originile Evenimentelor din Iulie sunt nesigure, nu acelaşi lucru se întâmplă cu rezultatele lor. Eşecul revoltei a arătat clar o serie de aspecte impotante: faptul că forțele opoziției erau despărțite prin țeluri şi metode, că bolşevicii erau încă departe de a fi partidul revoluționar dominant, şi că Guvernul Provizoriu mai avea încă destulă autoritate pentru a putea răpune o insurecție armată. Această din urmă concluzie a îmbunătățit mult starea de spirit din interiorul Guvernului Provizoriu şi i-a crescut mult credibilitaea lui Kerenski ca ministru de război. La două zile după ce revolta fusese înăbuşită a devenit prim-ministru.

Oricare ar fi fost responsabilitatea bolşevicilor pentru Evenimentele din Iulie, Kerenski a profitat de ocazia eşecului lor pentru a încerca din nou să reprime sau să distrugă Partidul, Bolşevic. *Pravda* a fost desființată; mulți dintre liderii bolşevici, inclusiv Troțki şi Kamenev, au fost arestați; Lenin a fost silit să fugă în Finlanda. Kerenski a lansat de asemenea o campanie de propagandă în care Lenin şi partidul său au fost desemnați ca trădători şi agenți plătiți din înaltul ordin al Germaniei. La două săptămâni după Evenimentele din Iulie, Partidul Bolşevic era aproape terminat ca forță politică.

b) Chestiunea pământului

Dacă bolşevicii au supraviețuit, a fost în bună parte din cauza erorilor pe care Guvernul Provizoriu le-a comis în anumite momente critice. Aşa cum interpretase greşit atitudinea populației față de război, tot aşa a

Un Lenin fără barbă şi mustaţă, dar cu perucă, aflat în ilegalitate în 1917

subevaluat importanţa chestiunii pământului. Puţinătatea acestuia era o problemă socială cronică în Rusia; fusese cauza principală a mişcărilor ţărăneşti încă de la eliberarea iobagilor, în 1861. Revoluţia din Februarie îi făcuse pe ţărani să creadă că vor fi beneficiarii unei redistribuiri masive a terenurilor agricole. Ei se aşteptau ca proprietăţile moşierilor şi ale Bisericii să fie confiscate şi să le fie oferite lor. Când acest lucru nu s-a întâmplat, ţăranii din multe părţi ale Rusiei şi-au făcut dreptate singuri şi au pus mâna pe pământurile şi bunurile boierilor locali. În tot cursul anului 1917, zilnic apăreau noi tulburări la sate. A fost, fără exagerare, o revoltă a ţăranilor la scară naţională.

Nici Guvernul Provizoriu și nici Partidul Bolșevic nu aveau un răspuns pentru problema pământului sau o strategie politică reală în privința țărănimii. Guvernul Provizoriu instituise o Comisie a Pământului, cu misiunea declarată de a redistribui terenurile agricole, dar aceasta a avansat prea puțin din cauza uriașelor dificultăți administrative. Mai mult, este puțin probabil că guvernul s-ar fi implicat vreodată cu tot sufletul în reforma agrară. Majoritatea membrilor săi proveneau din rândul oamenilor bogați și posedând pământ. Este greu de crezut că aceștia ar fi manifestat prea mult entuziasm pentru o politică ce le punea în pericol propria poziție socială. Ei sprijiniseră Revoluția din Februarie ca schimbare politică, nu ca răsturnare a ordinii sociale. Erau destul de încântați să vadă cum proprietățile fostei monarhii erau folosite pentru a satisface dorința de pământ a țăranilor, dar nu aveau nici cea mai mică intenție să-și piardă propriile posesiuni într-o reîmpărțire generală a proprietății. Lenin ripostase în „Tezele din Aprile", spunând că țarismul n-a fost înlocuit de revoluționari ci de un regim burghez.

* Exista totuși un motiv pentru care problema pământului era la fel de spinoasă și pentru bolșevici. Ca partid marxist, ei respinseseră țărănimea ca fiind (după expresia lui Troțki) „animalul de povară" al istoriei, lipsit de o adevărată inițiativă revoluționară. Prin definiție, revoluția proletară era apanajul clasei muncitoare. La întoarcerea sa în aprilie. Lenin declarase: „Într-un moment ca acesta, un partid proletar nu-și poate pune speranțele într-o comuniune de interese cu țărănimea". Văzând că țăranii continuau confiscările de pământ pe tot întinsul Rusiei, Lenin a reușit totuși să facă o corecție tactică. Apreciind că este imposibil să ignori comportamentul distructiv a patru cincimi din populația țării, el a susținut că circumstanțele speciale din Rusia post-țaristă făcuseră ca, pentru prima oară în istorie, țăranii să se comporte ca o adevărată forță revoluționară. Această modificare adusă teoriei marxiste i-a permis lui Lenin să adauge țărănimea rusă la cauza proletariatului.

El s-a gândit că din moment ce marea majoritate a soldaților ruși erau țărani în uniformă, obosiți de război și tânjind să se întoarcă acasă, i-ar fi putut atrage prin politica lui anti-războinică.

La început, Lenin nu a putut oferi o strategie clară în problema pământului. Dată fiind desconsiderarea pe care o avea inițial pentru țărănime, Partidul Bolșevic nu se ostenise să creeze una. Așa că Lenin a

făcut cea mai bună mişcare. A preluat pur şi simplu politica agrară a eserilor, partid ţărănesc, şi a folosit sloganurile lor, uneori copiindu-le declaraţiile cuvânt cu cuvânt. „Pământ pentru ţărani" a devenit noua lozincă a bolşevicilor. Cum asta se întâmpla pe la mijlocul lui 1917, era un semn că bolşevicii recunoşteau confiscările de pământ făcute de ţărani ca pe un *fait accompli.* Lenin a declarat că ceea ce făcuseră ei era în spiritul „legalităţii revoluţionare" şi era deci ireversibil. Ca urmare, în zonele rurale s-a înregistrat un aflux considerabil către bolşevici. În plus, eserii au fost dezbinaţi şi mulţi dintre ei au trecut de partea bolşevicilor. Numiţi „eseri de stânga", ei au stat alături de Partidul Bolşevic în toate prilejurile importante.

c) Afacerea Kornilov

În august, Guvernul Provizoriu a fost implicat în afacerea Kornilov, o criză care i-a anulat poziţia privilegiată la care ajunsese în urma Evenimentelor din Iulie şi le-a permis bolşevicilor să-şi spele ruşinea. Anumite părţi ale poveştii sunt neclare din cauza mărturiilor contradictorii pe care personajele principale le-au făcut ulterior, dar nu încape îndoială în privinţa intenţiilor celui care a fost figura centrală a acestui episod, generalul Kornilov, noul comandant suprem al armatei. Kornilov era simbolul ofiţerului de armată cu vederi de dreapta, care nu accepta niciodată Revoluţia din Februarie. El credea că, pentru ca Rusia să-şi poată îndeplini datoria patriotică de a înfrânge Germania, trebuia în primul rând să-şi asigure stabilitatea internă, distrugându-şi duşmanii socialişti din ţară. „Este vremea să-i spânzurăm pe susţinătorii şi pe spionii Germaniei, cu Lenin în frunte, şi să desfiinţăm Sovietul".

Către sfârşitul lui august trupele germane au înaintat adânc în Rusia, până la a pune în pericol însuşi Petrogradul. Un mare număr de refugiaţi şi dezertori s-au îngrămădit în oraş, ceea ce a dus la amplificarea tensiunilor şi la naşterea unor tulburări grave. Kornilov a declarat că Rusia e pe punctul să cadă în anarhie şi că guvernul era serios ameninţat de posibilitatea unei insurecţii de inspiraţie socialistă. El l-a informat pe Kerenski că intenţionează să-şi aducă trupele fidele în Petrograd, pentru a salva Guvernul Provizoriu.

Relatările diferă în ceea ce privește răspunsul lui Kerenski. Unii cred că el complota cu Kornilov pentru a distruge Sovietul și a instaura dictatura, așa că l-a sprijinit pe deplin la început și, doar ulterior, când și-a dat seama că intenția lui Kornilov era să elimine și Guvernul Provizoriu instituind conducerea militară, s-a întors împotriva lui. Alți comentatori, mai binevoitori cu Kerenski, susțin că acesta nu a avut nimic de-a face cu Kornilov și că acțiunile lui au fost perfect consecvente. Ei subliniază faptul că o comisie specială de anchetă, întrunită în 1917 pentru a cerceta această afacere, l-a dezvinovățit pe Kerenski de orice implicare în complot. Însă indiferent dacă a existat o înțelegere secretă între ei, Kerenski a condamnat în mod public demersul lui Kornilov. El i-a ordonat să demisioneze și a proclamat legea marțială în Petrograd. Kornilov a reacționat trimițându-i o telegramă deschisă, în care spunea:

1 Popor al Rusiei! Marea noastră patrie este pe moarte. Eu, generalul Kornilov, declar că sub presiunea majorității bolșevice din soviete, Guvernul Provizoriu acționează într-un total acord cu planurile Marelui Stat Major german. El distruge armata și subminează înseși
5 temeliile acestei țări.

Temându-se de eventualitate unui atac din partea lui Kornilov, Kerenski a chemat la arme toți cetățenii loiali, pentru a apăra orașul. Bolșevicii au fost eliberați din închisori sau și-au părăsit ascunzătorile pentru a pune mâna pe armamentul pe care Guvernul Provizoriu îl punea la dispoziția celor dornici să lupte. Printr-o ciudată întorsătură, în 1917 bolșevicii au ajuns să primească arme chiar de la guvernul pe care făgăduiseră să-l răstoarne. Întâmplarea a făcut să nu fie nevoie să se tragă nici un foc împotriva lui Kornilov. Muncitorii de la Căile Ferate au refuzat să manipuleze trenurile care aduceau armata acestuia la Petrograd. Confruntat cu un asemenea obstacol și îngrozit la auzul veștii că o miliție a muncitorilor îl aștepta, gata să-l înfrunte, Kornilov a renunțat să mai înainteze și s-a lăsat arestat.

Deși populația Petrogradului se arătase foarte hotărâtă să opună rezistență unei lovituri militare, episodul Kornilov nu a întărit nici poziția Guvernului Provizoriu, nici pe cea a lui Kerenski. Plin de regrete, acesta din urmă avea să recunoască mai târziu că întraga afacere a însemnat de

fapt „preludiul Revoluției din Octombrie". El a demonstrat slăbiciunea politică a Guvernului Provizoriu și a arătat cât de vulnerabil era în fața unui pericol militar. Lenin era acum convins că guvernul era „copt și ajungea să întinzi mâna să-l culegi". Cu siguranță, bolșevicii au fost cei care au avut cel mai mult de câștigat de pe urma tentativei de *coup d'État* a lui Kornilov. Ei au reușit să pozeze în apărători ai Petrogradului și ai Revoluției, ștergând astfel amintirea dezastruoasă a Evenimentelor din iule.

4. Revoluția din Octombrie

Spectaculoasa revenire a bolșevicilor a început curând să-și arate roadele. Pe la mijlocul lui septembrie, ei dețineau deja majoritatea, atât în Sovietul din Petrograd, cât și în cel moscovit. Acest fapt nu trebuie interpretat ca semnul vreunei întoarcere masive a opiniei publice în favoarea lor; el reflectă, mai degrabă, caracterul instabil al sovietelor. În primele câteva luni care s-au scurs după Revoluția din Februarie, întrunirile sovietelor se remarcareseră printr-o participare copleșitoare. Peste 3000 de deputați se strânseseră la ședințele Sovietului din Petrograd, care se țineau în Palatul Taurida. Dar după alte câteva luni, entuziasmul s-a risipit. Prin toamna lui 1917, în sală erau în medie doar câteva sute – fapt care a constituit un nou avantaj pentru bolșevici. Datorită politicii lor angajate, ei au continuat să se manifeste în forță în timp ce membrii altor partide nu veneau cu regularitate. Partidul Bolșevic exercita prin urmare o influență disproporționată față de numărul de membrii. Aceasta era situația mai ales în ceea ce privea componența diferitelor sub-comisii.

După afacerea Kornilov, Sovietul din Petrograd s-a deplasat spre stânga iar Guvernul Provizoriu spre dreapta, ceea ce a dus la creșterea tensiunilor dintre cele două organisme. Lenin s-a exprimat de o manieră foarte categorică: „Ori un guvern sovietic, ori Kornilovismul. Nu există cale de mijloc". Aflat în exil în Finlanda, el cerea stăruitor partidului său să se pregătească să răstoarne fără întârziere guvernul lui Kerenski. Pretindea că previziunile lui se adeveniseră întru totul : că Guvernul Provizoriu, incapabil să rezolve problemele războiului și cele legate de pământ, ar fi devenit tot mai contra revoluționar și că Sovietul era ultima speranță a adevăraților revoluționari. Bolșevicii, susținea el, nu mai puteau aștepta; trebuiau să pândească momentul în care guvernul ar fi fost cel

mai vulnerabil. Pe 12 septembrie, Lenin scria: „Istoria nu ne va ierta dacă nu ne asumăm puterea", propoziţie care avea să intre în folclorul bolşevic.

Motivul pentru care Lenin era atât de grăbit era că se temea de două evenimente, programate să aibă loc în toamnă, şi care pe viitor puteau limita mult libertatea de acţiune a bolşevicilor. Primul era întrunirea Congresului Sovietelor din Toată Rusia, la sfârşitul lui Octombrie, iar al doilea erau alegerile pentru Adunarea Constituantă, preconizate să aibă loc în noiembrie. Convingerea lui Lenin era că bolşevicii ar fi trebuit să preia puterea înainte de aceste evenimente.

Dacă bolşevicii, reuniţi sub stindardul „Toată puterea Sovietelor", ar fi reuşit să înlăture Guvernul Provizoriu înainte de întrunirea congresului, şi-ar fi putut prezenta noua autoritate ca pe un *„fait accompli"*, la care congresul n-ar mai fi avut nici un motiv să obiecteze. Cât despre alegerile pentru Adunarea Constituantă, ele puneau o problemă oarecum diferită. Era vorba de un organism în care toţi progresiştii şi reformiştii îşi puseseră speranţele. Odată înfiinţat, ar fi avut o autoritate morală greu de zdruncinat. Lenin spunea colegilor săi de partid că, din moment ce era greu de estimat cât de bine se vor descurca bolşevicii în alegeri, ar fi trebuit să ia puterea înainte de anunţarea rezultatelor; dacă acestea urmau să fie nefavorabile, ei ar fi avut autoritatea necesară pentru a le submina.

* În timp ce Lenin lupta să-şi impună punctul de vedere politic asupra bolşevicilor, Kerenski, încercând să consolideze poziţia guvernului condus de el, a remaniat din nou cabinetul şi şi-a anunţat intenţia de a crea un „Pre-Parlament", un organism ce urma să asigure interimatul până la formarea Adunării Constituante. Lenin a înfierat Pre-Parlamentul ca pe o manieră menită să întărească influenţa burgheză asupra guvernului. Acţionând la ordinele lui, acei membri bolşevici din Soviet care fuseseră numiţi în Pre-Parlament au participat doar la început, luând totul în bătaie de joc, apoi au plecat.

În pofida insistenţei cu care Lenin încerca să-şi convingă colegii, în Comitetul Central al partidului existau şi bolşevici care se îndoiau că a lovi în Guvernul Provizoriu în acel moment ar fi fost o măsură înţeleaptă. Pentru a-i face să se supună, Lenin s-a întors la Petrograd pe 7 octombrie. Prezenţa lui personală a crescut motivaţia bolşevicilor, dar nu a adus o unitate deplină. În următoarele două săptămâni el avea să petreacă ceasuri

lungi și epuizante în întrunirile Comitetului Central, încercând să-i convingă pe toți cei nehotărâți că nu trebuie să-și facă griji. Pe 10 octombrie, Comitetul Central s-a declarat de acord, în principiu, cu o insurecție armată, dar nu s-a putut stabili o dată precisă. Ca o altă ironie a sorții, nu bolșevicii, ci Kerenski și guvernul său aveau să inițieze până la urmă ridicarea la luptă.

Deși zvonuri despre o iminentă *coup d'État* bolșevică circulau deja de câteva săptămâni, autoritățile nu au avut nici o dovadă palpabilă în acest sens până la publicarea, într-o gazetă revoluționară, a unui articol semnat de doi dintre membrii Comitetului Central Bolșevic. Aceștia se numeau Zinoviev și Kamenev; în articolul cu pricina, ei susțineau cu tărie că, dată fiind conjunctura politică, o încercare de înlătutare a guvernului ar fi fost o greșeală. În interpretarea lui Kerenski, acest articol demonstrase însă că fusese stabilită o dată. Pentru a preîntâmpina un atac prin surprindere, el a ordonat declanșarea ostilităților împotriva bolșevicilor. Pe 23 octombrie trupele guvernamentale au interzis activitatea ziarelor bolșevice *Pravda* și *Izvestia* și au început chiar razii îndreptate împotriva liderilor bolșevici. Aceștia n-au mai avut de ales: Lenin a ordonat declanșarea insurecției conform planurilor.

Faptul că aceste planuri existau se datora nu lui Lenin, ci lui Troțki. Deși Lenin a avut, fără îndoială, cea mai mare influență în desfășurarea Revoltei din Octombrie, Troțki a fost cel care s-a ocupat de organizarea propriu-zisă. Cheia succesului său era că deținea prezidența Sovietului din Petrograd, funcție în care fusese ales în septembrie. Fiind cel mai important dintre cei trei membri ai Comitetului Militar Revoluționar (CMR), Troțki a întocmit personal strategia de înlăturare a Guvernului Provizoriu. Când Lenin a decis ridicarea la luptă, Troțki a fost cel care a îndrumat Gărzile Roșii să ocupe instituțiile-cheie și pozițiile strategice din Petrograd.

* În cele trei zile în care orașul a ajuns să fie controlat cu totul de bolșevici (între 25 și 27 octombrie) s-au dus surprinzător de puține lupte. Se pare că n-au existat mai mult de cinci incidente pe durata întregii acțiuni. Explicația este simplă: Guvernul Provizoriu nu avea nici un sprijin militar la care să apeleze. În urma dezertărilor, garnizoana din Petrograd nu mai cuprindea decât o mână de ofițeri - cadeți care rămăseseră loiali, un mic grup de cazaci, și un batalion de femei-soldat (numite „Amazoanele'), pe care Kerenski le recrutase în același an, ca o pildă a

spiritului luptător al poporului rus. În fața Gărzilor Roșii cazacii au dezertat, iar cadeții și Amazoanele s-au lăsat convinși că orice încercare de a rezista ar fi fost inutilă. Când Gărzile Roșii s-au apropiat de Palatul de Iarnă (cartierul general al Guvernului Provizoriu), au avut de întâmpinat o rezistență minimă. Auzind tunurile de pe crucișătorul *Aurora* ce era ancorat pe râul Neva și al cărui echipaj se declarase de partea Sovietului, și ultimii membri ai guvernului s-au convins că nu mai aveau nici o șansă. Unii au reușit să fugă neobservați din clădire. Kerenski însuși, ce părăsise deja orașul într-o încercare zadarnică de a aduna trupe loiale, s-a adăpostit în Ambasada americană și a plecat ulterior în Statele Unite.

În noaptea de 27 octombrie, spre uluirea delegaților la Congresul Sovietelor, ce-și deschisese prima sesiune în acea seară, Lenin a anunțat că, sub conducerea bolșevicilor, Sovietul din Petrograd preluase puterea în numele lor. El a dat citire unei liste cu comisarii (miniștrii) noului guvern revoluționar (*Sovnarkom*). În capul listei era chiar numele lui, în calitate de președinte. Eserii de dreapta și menșevicii au părăsit sala, protestând că era vorba de o lovitură de stat bolșevică, nu de preluarea puterii de către soviete. Troțki le-a strigat în bătaie de joc că ei și alții ca ei s-au „așezat singuri în lada de gunoi a istoriei". Lenin le-a adus la cunoștință bolșevicilor și eserilor care mai rămăseseră că împreună vor proceda la „construirea edificiului falnic al societății socialiste".

Eșecul Guvernului Provizoriu de a-și ralia un sprijin militar eficient în momentul de criză era simptomatic pentru eșecul politic mult mai profund ce caracterizase ultimele sale opt luni de existență. Poporul rus nu i se împotrivise; dar guvernul dăduse dovadă de o incapacitate fundamentală de a stârni cel mai mic entuziasm. El nu reușise niciodată să ofere soluții pentru problemele Rusiei sau să-i satisfacă nevoile. De aceea nu mai avea sprijin nicăieri. Incapabil din punct de vedere politic, incompetent din punct de vedere economic și dezastruos în chestiuni militare, Guvernul Provizoriu era considerat o instituție pentru a cărei salvare nu merita să te lupți. În Octombrie 1917, bolșevicii împingeau o ușă deja deschisă.

„Amazoanele" lui Kerenski

5. Motivele succesului bolşevic

Troțki avea să pună succesul repurtat de bolşevici pe seama a trei factori: „refuzul garnizoanei din Petrograd de a se alătura guvernului, creării CMR şi infiltrării comisarilor bolşevici în diviziile-cheie ale armatei". Toate acestea, nota el, „au izolat complet nu doar statul major din regiunea Petrograd, ci şi guvernul însuşi".

Întrebarea este de ce nici un alt partid nu a fost în stare să creeze o concurență serioasă bolşevicilor la conducerea Revoluției, între februarie şi octombrie. O explicație ar putea fi aceea că toți văzuseră în evenimentele din februarie o revoluție adevărată; prin urmare, li se părea normal să colaboreze cu Guvernul Provizoriu, care pretindea că reprezintă toate forțele progresiste din Rusia. Partidele considerate a fi revoluționare erau deci dispuse să intre în coaliție cu cadeții, ce constituiau partidul majoritar în guvern, şi să aştepte întrunirea Adunării Constituante. Bolşevicii s-au folosit de această situație în scopuri propagandistice. Lenin făcea mare caz pe seama socialiştilor care se vânduseră burgheziei.

O altă explicație ar fi că celelalte partide pierduseră teren prin faptul că sprijiniseră războiul. Nici unul dintre ele nu s-a opus continuării luptelor cu Germania cu consecvența cu care bolşevicii lui Lenin au făcut-o după aprile 1917. Partidele ne-bolşevice considerau că este datoria Rusiei să înfrângă dușmanul. Eserii, menşevicii şi chiar unii bolşevici credeau din tot sufletul într-un război revoluționar împotriva Germaniei burgheze. Membrii de extremă stângă din partidul menşevic, revoluționarii internaționaliști, constituiau o grupare gălăgioasă ce vedea în război ocazia ideală pentru a declanşa lupta de clasă dusă în toată lumea. Mai mult, ca marxişti înfocați, aveau toate motivele să coopereze cu Guvernul provizoriu, nu să i se opună. Din punctul lor de vedere, Revoluția din Februarie marcase un stadiu critic în lupta de clasă, în care burghezia înlăturase vechile structuri feudale reprezentate de țar. Acest stadiu, aşa cum arătase şi Marx, era preludiul inevitabil al revoluției proletariatului. Cu toate acestea, menşevicii considerau că în Rusia nu exista încă un proletariat destul de dezvoltat pentru a constitui o forță revoluționară veritabilă şi că era de datoria lor să se alăture celorlalte partide într-un front comun, să contribuie la consolidarea revoluției burgheze înainte de a se dedica obiectivului final, ridicarea la luptă proletară. Un paradox dintre cele mai interesante în Revoluția Rusă este acela că, în termeni

strict teoretici, menşevicii au fost întotdeauna mai consecvenţi în marxismul lor decât Lenin şi bolşevicii lui.

* În acest context nu trebuie uitată lipsa unei tradiţii a partidelor politice în Rusia ţaristă. O dată cu căderea ţarismului, diferitele partide au traversat o scurtă perioadă agitată, în care erau libere să-şi exprime punctul de vedere, dar în care nu existau reguli acceptate de conduită politică, pe care să le poată urma. Arta compromisului, a concesiilor, a negocierilor care se dezvoltase în Europa de vest era necunoscută în Rusia. În absenţa ei, toată politica se reducea la a lua puterea şi a o impune apoi celorlalţi. Lenin a exprimat această idee extrem de simplu: „cine, cui?" Democraţia nu intra la socoteală. Puterea aparţinea partidului cel mai flexibil şi mai lipsit de scrupule. Bolşevicii conduşi de Lenin erau oameni potriviţi pentru a exploata această situaţie.

Indiferent ce modificări adoptau în diferite circumstanţe, nu-şi pierdeau niciodată din vedere scopul fundamental, acapararea puterii. Poziţia lor devenea astfel invulnerabilă, şi dezastruoasele evenimente din iulie dovediseră acest lucru; iar faptul că au confiscat puterea în octombrie nu a fost o inevitabilitate istorică, ci a depins în egală măsură de slăbiciunile şi greşelile oponenţilor lor ca şi de fermitatea cu care au acţionat ei. Însă nici unul dintre partidele rivale nu s-a dovedit atât de bine pregătit ca bolşevicii să exploateze situaţiile de criză din Rusia anului 1917.

După cum recunoştea şi menşevicul Ţeretelli, unul dintre conducătorii Sovietului din Petrograd înainte ca acesta să fie preluat de bolşevici, „Tot ce am produs în acele momente au fost nişte strădanii zadarnice de a stăpâni o dezlănţuire distrugătoare a elementelor naturii cu o mână de surcele neînsemnate". Struve, un liberal aflat în exil, remarca: „Doar bolşevismul a abordat revoluţia în mod raţional şi a fost credincios esenţei acesteia şi de aceea a ieşit învingător din Revoluţie". Miliukov, unul dintre liderii cadeţilor, împărtăşea părerile lui Struve despre bolşevici „Ştiau încotro se îndreaptă şi au mers în direcţia pe care o aleseseră odată pentru totdeauna, către un ţel ce devenea mai apropiat pe măsură ce toate încercările de a ajunge la un compromis dădeau greş".

* Atunci când se evaluează motivele pentru care Guvernul Provizoriu nu a supravieţuit, trebuie subliniat faptul că nici nu fusese creat cu intenţia să dureze. După cum arată însăşi denumirea lui, trebuia să fie doar un guvern interimar. Împreună cu partenerul său din Autoritatea Duală,

Sovietul din Petrograd, avea rolul să asigura temporar conducerea, până la alegerile pentru Adunarea Constituantă a întregii Rusii din toamnă. Adunarea Constituantă era visul suprem al tuturor liberalilor și democraților; urma să fie primul parlament ales, național și democratic din Rusia. Toate partidele, inclusiv bolșevicii, erau adeptele Adunării. În consecință, Guvernul Provizoriu a fost de la început ținta acuzațiilor celor care considerau că un organism care nu fusese ales, ci se autonumise, nu avea nici un drept să exercite o autoritate ce nu putea să aparțină decât Adunării Constituante. Fărâma de forță a Guvernului Provizoriu venea doar din aceea că se pretindea reprezentantul Revoluției din Februarie. Lenin și-a făcut o ambiție personală din a submina această pretenție.

Una dintre ironiile situației era că atât Guvernul Provizoriu, cât și bolșevicii își supraestimau reciproc forțele, și își temporizau fiecare acțiunile împotriva celorlalți din teama de a nu supralicita. Istoricii s-au întrebat adesea de ce Guvernul Provizoriu n-a făcut eforturi mai susținute pentru a-i distruge în plan politic pe bolșevici. Este adevărat că s-au întreprins unele arestări, dar încercările guvernului de a înfrânge opoziția au fost șovăielnice și nesistematice. Suhanov, un martor ocular menșevic al evenimentelor din 1917, considera că forța militară a bolșevicilor în momentul Revoluției din Octombrie era atât de modestă încât „un detașament bun de 500 de oameni ar fi fost suficient pentru a lichida Smolensk (statul major bolșevic) și pe toți cei dinăuntru". Trotki s-a declarat de acord, dar a pus întrebarea ironică dacă Guvernul Provizoriu putea obține 500 de oameni buni ca să-l sprijine. La rândul lor, bolșevicii au evaluat greșit puterea și eficiența Guvernului Provizoriu. Lenin se aștepta să fie împușcat imediat, dacă ar fi fost găsit de agenții guvernamentali;, considerându-se ținta numărul unu, și-a petrecut cea mai mare parte a timpului între aprilie și octombrie schimbându-și deghizările și ascunzătorile. Faptul că în aceste luni critice el a continuat să exercite o influență decisivă asupra tuturor acțiunilor Partidului Bolșevic, deși era fie incognito fie lipsea cu totul din Petrograd, spune mult despre forța personalității și reputației de care se bucura Lenin.

Capacitatea lui Lenin de a comanda evenimentele din 1917 nu trebuie însă supraestimată. Conform versiunii bolșevice oficiale, Lenin era înfățișat ca îndeplinindu-și planurile în conformitate cu scrierile lui

anterioare, de pildă pamfletul „Ce-i de făcut?" apărut în 1902. În acesta se prevestea că revoluţia va fi îndeplinită de un Partid Bolşevic strâns unit şi disciplinat, care să preia puterea în numele maselor, la momentul oportun. Cercetătorii moderni, deşi acceptă importanţa rolului jucat de Lenin în revoluţie, subliniază totuşi că structura şi autoritatea pe care partidul său le avea în 1917 difereau semnificativ de modelul din 1902. Dovezile despre existenţa a numeroase dispute politice, în cercurile bolşevice, între februarie şi octombrie, sugerează că acestea nu erau câtuşi de puţin atât de disciplinate şi de centralizate pe cât le dorise Lenin. O explicaţie ar fi că însăşi componenţa partidului se schimbase, într-un sens pe care nici Lenin şi nici Comitetul Central nu-l prevăzuseră. După Revoluţia din Februarie, numărul de membri a crescut enorm; era o situaţie pe care Comitetul Central nu o dorise, dar care, dată fiind atmosfera de entuziasm postrevoluţionar şi de confuzie politică, nu a reuşit s-o prevină. Următoarele cifre au fost calculate de analiştii occidentali şi sunt desigur aproximative, dar ele reflectă totuşi transformările remarcabile suferite de Partidul Bolşevic în 1917.

Numărul membrilor în 1917

Februarie: 25 000 Aprilie: 100 000 (dintre care 60 000 în Petrograd) Octombrie: 340 000

Istoricii moderni consideră că acest influx de membri de partid era un aspect al radicalizării generale pe care o înregistra politica în Rusia, în condiţiile în care Guvernul Provizoriu se dovedea tot mai incapabil să facă faţă problemelor cu care se confrunta ţara. Succesul loviturii de stat bolşevice din Octombrie a fost pregătit în parte de înmulţirea, în fabricile din Petrograd,a comitetelor muncitoreşti; acestea nu erau neapărat probolşevice, dar cu siguranţă nu erau nici proguvernamentale. O urmare a agitaţiei antiguvernamentale ce se desfăşura în aceste comitete a fost că, atunci când în octombrie Guvernul Provizoriu a fost atacat făţiş, apelul disperat la ajutor lansat de Kerenski către locuitorii din Petrograd n-a fost băgat în seamă.

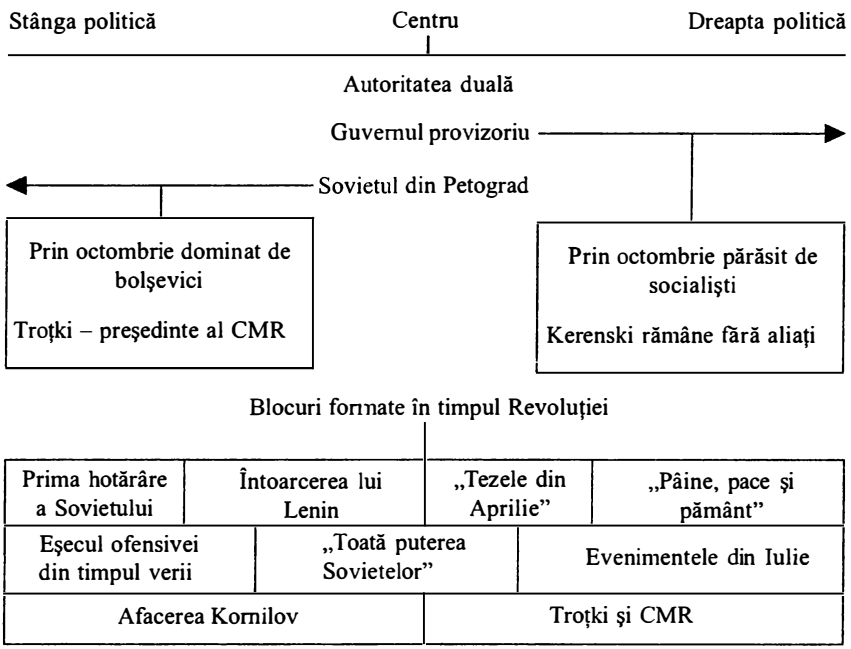

Schimbarea politică din 1917

***Să luăm notiţe despre** „1917: Revoluţia din Octombrie"*

Capitolul de faţă încearcă să explice Revoluţia din Octombrie în raport cu principalele evenimente petrecute între februarie şi octombrie 1917. Între aceste luni s-a derulat o perioadă de schimbări rapide, adesea dramatice. Dat fiind că eficienţa unei analize depinde de o cronologie corect întocmită, pentru a studia anul 1917 este important să căpătăm o înţelegere a ordinii în care s-au petrecut evenimentele. Următoarele titluri vă vor fi utile în acest sens.

1. Autoritatea dublă
1.1. Originile şi componenţa Guvernului Provizoriu şi a Sovietului din Petrograd.
2. Aprilie – întoarcerea lui Lenin
2.1. Modul în care s-a desfăşurat această întoarcere.

2.2. Lenin – „Tezele din Aprilie".
3. Guvernul Provizoriu
3.1. Explicați de ce politica dusă de Guvernul Provizoriu în problema războiului i-a slăbit poziția.
3.2. Cauzele și efectele Evenimentelor din Iulie.
3.3. De ce nici Guvernul Provizoriu, nici bolșevicii nu aveau o politică agrară veritabilă?
3.4. Impactul Afacerii Kornilov
4. Revoluția din Octombrie
4.1. Care a fost motivul prntru care Guvernul Provizoriu și sovietul s-au îndepărtat din ce în ce mai mult?
4.2. Motivul grabei lui Lenin.
4.3. „Pre - parlamentul".
4.4. Ce a determinat atacul anticipat al lui Kerenski?
4.5. Care a fost rolul lui Trotki în pregătirea ridicării la luptă a bolșevicilor?
4.6. Lovitura de stat din octombrie.
5. Motivele succesului bolșevicilor
5.1. Poziția slabă a partidelor ne-bolșevice.
5.2. Contribuția lui Lenin.
5.3. Care erau principalele puncte slabe ale Guvernului Provizoriu?
5.4. Trăsăturile bolșevismului.

***Să răspundem la întrebări-eseu despre** „1917: Revoluția din Octombrie"*

Așa cum puteți judeca, dată fiind importanța subiectului, Revoluția din Octombrie 1917 este un film bogat, din care se pot extrage multe întrebări. Iată una dintre ele, care acoperă toate aspectele importante: „De ce a căzut Guvernul Provizoriu și de ce a izbândit Partidul Bolșevic, în 1917?" Însă tocmai fiindcă acoperă practic întregul subiect, este puțin probabil că va fi formulată ca o singură întrebare. Vom contura deci o serie de întrebări; fiecare în parte va contribui la constituirea unui răspuns eficient la cea globală. Se pot lua în considerare trei direcții principale de abordare (cu subpuncte, alcătuite în concordanță cu lista de mai jos). Chiar dacă nu ating toate problemele posibile, aceste direcții surprind totuși esențialul.

A. *Guvernul Provizoriu şi problemele sale* – statutul său nesigur – relaţiile sale cu sovietul din Petrograd în cadrul Autorităţii Duale – chestiunea războiului – problema pământului şi a aprovizionării cu hrană – Evenimentele din Iulie – afacerea Kornilov.
B. *Lenin şi bolşevicii* – „Tezele din Aprilie" – „Pace, Pâine şi Pământ" – „Toată puterea Sovietelor" – Evenimentele din Iulie – Revolta din Octombrie.
C. *Revoluţia din Octombrie* – pregătirile bolşevicilor – slăbiciunea Guvernului Provizoriu – ridicarea la luptă – motivele prăbuşirii guvernului şi succesului bolşevicilor.

Este evident că există numeroase interferenţe şi puncte comune între aceste teme şi subsecţiunile lor. Autoritatea Dualã constitue un subiect de importanţă vitală, deoarece face legătura dintre statutul şi forţa guvernului şi cea a Sovietului din Petrograd, „Tezele din Aprilie", politica bolşevică ce enunţa „Toată puterea Sovietelor" şi prăbuşirea guvernării Kerenski.

Iată câteva întrebări ce se pot ridica aici:

A.1. „Guvernul Provizoriu era condamnat încă de la început, pentru că autoritatea sa era mai curând teoretică decât reală". Comentaţi.
2. Consideraţi că sloganul bolşevic „Pace, Pâine şi Pământ" constituia o definire corectă a principalelor probleme cu care se confrunta Guvernul Provizoriu?
B 3. Evaluaţi semnificaţia întoarcerii lui Lenin în Rusia, în luna aprilie.
4. Cum se explică faptul că, la numai trei luni după eşecul suferit în cursul Evenimentelor din Iulie, bolşevicii aveau suficientă forţă pentru a prelua puterea ?
4.1. Care au fost cauzele care au dus la ruperea treptată a relaţiilor dintre Guvernul Provizoriu şi Soviet?
4.2. Graba lui Lenin
4.3. „Pre-Parlamentul".
4.4. Ce l-a îndemnat pe Kerenski să atace primul?
C.5. Cum explicaţi faptul că bolşevicii au întâmpinat o rezistenţă atât de slabă atunci când au confiscat puterea, în octombrie 1917?

6. „O revoluție ca la carte" : analizați această apreciere asupra revoltei din Octombrie.

Iată un posibil mod de abordare a întrebării 4:

(1) Pentru început, alcătuiți o listă a principalelor evenimente care au avut loc între lunile iulie și octombrie. Aici ar trebui să includeți Evenimentele din Iulie, afacerea Kornilov, dezertările masive de pe front, creșterea sentimentului de nemulțumire în interiorul și în afara Guvernului Provizoriu, care nu reușeau să rezolve problemele grave ale Rusiei și creșterea influenței bolșevicilor în Sovietul din Petrograd. *(2)* Pe baza acestei liste, schițați principalele puncte ale eseului. Puteți începe prin a explica faptul că bolșevicii s-au reabilitat după dezastrul Evenimentelor din Iulie în mare parte fiindcă Guvernul Provizoriu a evitat să se folosească de avantajele pe care le câștigase asupra lor. Mai mult, aceste avantaje s-au pierdut atunci când bolșevicii au reușit să pozeze în apărători ai Petrogradului și ai Revoluției împotriva lui Kornilov.*(3)* În partea de bază a eseului dvs. trebuie să arătați modul în care autoritatea Guvernului Provizoriu, care fusese întotdeauna prea puțin eficient în rezolvarea problemelor cu care se confrunta Rusia, a fost erodată treptat de Sovietul din Petrograd, în care bolșevicii dețineau o influență din ce în ce mai mare. *(4)* Este bine să scoateți în evidență faptul că refacerea bolșevicilor nu poate fi analizată ca un fenomen izolat. Se poate considera că declinul Guvernului Provizoriu a fost mai semnificativ decât creșterea puterii bolșevicilor. *(5)* În acest context, atrageți atenția asupra modului greșit în care guvernul lui Kerenski a evaluat forța partidului lui Lenin. De fapt, fiecare dintre părți supraestima puterea celeilalte și tindea să stea în expectativă, de teama să nu-și expună propriile slăbiciuni. Deși trecuse ceva vreme de când Trotki elaborase planurile pentru o lovitură de stat împotriva guvernului, aceasta a fost până la urmă declanșată de faptul că Kerenski i-a atacat primul pe bolșevici. *(6)* Poziția cheie deținută de Trotki în calitate de președinte al CMR din Soviet s-a dovedit de o importanță vitală, deoarece a permis realizarea vechilor țeluri ale lui Lenin și le-a dat posibilitatea bolșevicilor să-și ascundă intențiile sub mantia sovietului. *(7)* În concluzie, subliniați incapacitatea Guvernului Provizoriu de a câștiga un război sau de a se retrage din el. Aceasta, împreună cu performanțele sale slabe în problema „Pâinii și pământului",

au încurajat tendințele de stânga din politica rusă. Când a fost atacat în octombrie, Guvernul Provizoriu a descoperit că nu are aliați. Bolșevicii nu au câștigat puterea; au cules-o doar, după ce fusese pierdută. Iată un citat intereesant, cu care puteți încheia: „bolșevicii nu au moștenit un vapor în bună stare, ci au preluat o epavă abandonată".

***Întrebări bazate pe izvoare despre** „1917 : Revoluția din Octombrie"*

1 Întoarcerea lui Lenin în aprilie

Citiți extrasele din permisul de trecere german și din relatarea făcută de Krupskaia de la pagina 98. Răspundeți la următoarele întrebări:

a) Explicați următoarele sintagme:
„drepturi extrateritoriale"
„internaționaliști emigranți"

b) În ce măsură considerați că permisul oficial de liberă trecere și relatarea lui Krupskaia concordă, în modul în care descriu atitudinea Germaniei față de Lenin, în aprilie 1917?

c) Folosindu-vă de propriile dvs. cunoștințe și de doveziile furnizate de aceste două documente, analizați în ce măsură Lenin și-a îndeplinit obiectivele pe care lc avea la întoarcerea sa în Rusia, în aprilie 1917.

2. Guvernul Provizoriu

Citiți extractele din „Hotărârea nr.1 a Sovietului " (pagina 96) din apelul lui Kerenski (pagina 102) și din telegrama lui Kornilov (pagina 108). Răspundeți la următoarele întrebări:

a) Arătați implicațiile pe care „Hotărârea nr. 1 a Sovietului " le-a avut pentru Guvernul Provizoriu.

b) În ce privințe considerați că declarația lui Kerenski să mărturie despre poziția dificilă a Guvernului Provizoriu față de continuarea războiului împotriva Germaniei?

c) Bazându-vă și pe alte informații, evaluați cât de corectă este afirmația lui Kornilov că „sub presiunea majorității bolșevice din soviete, Guvernul Provizoriu acționează într-un total acord cu planurile Marelui Stat Major German".

d) În ce sens considerați că aceste trei documente sunt ilustrative pentru presiunile sub care Guvernul Provizoriu a fost nevoit să lucreze? Argumentați-vă punctul de vedere cu scurte citate.

3. Revoluția din Octombrie

Citiți analiza lui Lenin de la pagina 99 și pe cea a lui Troțki, la pagina 114.Răspundeți la următoarele întrebări:

a) Folosindu-vă numai de informațiile furnizate de documentul de la pagina 99, explicați de ce, în 1917, Lenin considera că este nevoie de o a doua revoluție.

b) Conform celor două extrase, în ce măsură Lenin și Troțki erau de acord în analiza pe care o fac situației revoluționare din Rusia anului 1917?

c) Bazându-vă pe cunoștiințele dvs., evaluați în ce măsură preluarea puterii de către bolșevici în octombrie se potrivea cu ideile revoluționare, așa cum sunt ele definite de Lenin, în extrasul de la pagina 99.

CAPITOLUL 7

1918-1921: Consolidarea puterii bolşevice

Aşa cum au subliniat mulţi dintre istorici, succesul loviturii de stat bolşevice din octombrie 1917 a însemnat mai curând începutul decât sfârşitul Revoluţiei Ruse. Bolşevicii conduşi de Lenin s-au confruntat cu imens de multe probleme, în încercarea de a-şi consolida autoritatea asupra fostului imperiu ţarist. La începutul anului 1918, noul regim avea de rezolvat trei chestiuni extrem de urgente. Prima: cum puteau bolşevicii, dată fiind sărăcia resurselor lor militare, să-şi extindă sfera de control asupra întregii naţiuni? A doua: cum să pună capăt războiului cât de mai rapid şi cum să asigure retragerea grabnică a trupelor germane care ocupau în acel moment cea mai mare parte a Rusiei occidentale? şi în fine, cum să realizeze stabilitatea economică într-o Rusie devastată de patru ani de război şi de frământări interne, şi cum să izbutească acest lucru într-un timp cât mai scurt?

Aceste probleme erau atât de arzătoare, încât guvernul lui Lenin nu prea avea şanse să prezideze o tranziţie politică paşnică. Asaltaţi de inamicii din ţară şi din străinătate, bolşevicii duceau o luptă disperată pentru supravieţuire. Un alt aspect ce trebuie avut în vedere este că, în timpul cât şi-au extins supremaţia asupra Rusiei, bolşevicii au luat hotărâri de pe-o zi pe alta . Aveau prea puţine planuri pregătite dinainte. Înainte de 1917, îşi petrecuseră vremea cu pregătirile pentru revoluţie; în schimb, au dat prea prea puţină atenţie detaliilor practice privind organizarea treburilor o dată revoluţia înfăptuită. Conform unei vechi convingeri marxiste, după triumful final al proletariatului, statul urma să „fie spulberat". Troţki exprimase această credinţă naivă în momentul numirii sale în funcţia de comisar al afacerilor externe, în 1917; el spusese atunci că tot ce trebuia făcut era „să fie promulgate câteva decrete, pe urmă închidem prăvălia şi plecăm acasă". Însă evenimentele n-au permis guvernului o asemenea comportare relaxată.

Două au fost evenimentele care au obligat guvernul lui Lenin să adopte o atitudine dictatorială după 1917. Unul s-a petrecut în interiorul şi celălalt în afara graniţelor ţării – dar le-au interpretat ca făcând parte dintr-un unic, mare complot. Pericolul intern a luat forma războiului civil rus, care s-a desfăşurat între 1918 şi 1920 şi în care bolşevicii (Roşii) s-au confruntat cu o amestecătură eteroclită de trupe antibolşevice (Albii). Ameninţarea externă a survenit în 1918-1919, când unele puteri străine, printre care Anglia, Franţa, SUA şi Japonia au întreprins o serie de intervenţii militare în Rusia.

1. Dizolvarea Adunării Constituante

Ideile lui Lenin despre democraţie nu s-au rezumat niciodată la principiul „un om, un vot", – pe care de altfel l-a respins ca reprezentând „o democraţie burgheză". Din punctul lui de vedere, adevărata democraţie se putea realiza doar sub conducerea Partidului Bolşevic, purtătorul de cuvânt al maselor revoluţionare. Înţelesul mai profund al acestei concepţii era că muncitorii aveau nevoie de conducerea luminată a bolşevicilor, care să-i călăuzească spre împlinirea potenţialului lor revoluţionar. Rezultă că Partidul Bolşevic avea atât datoria de a-i îndruma pe muncitori, cât şi dreptul de a le comanda acestora. Această ciudată interpretare a democraţiei, numită deseori „centralism democratic", îi permitea lui Lenin să nesocotească rezultatele alegerilor, în cazul în care n-ar fi concordat cu părerile lui despre revoluţie şi partid. Lenin n-a avut niciodată încredere în cifre: obiectivul lui nu fusese să câştige sprijinul maselor, ci să creeze un partid capabil să preia puterea de îndată ce circumstanţele politice ar fi permis-o. Iată de ce refuzase să se alăture unei alianţe largi a opoziţiei înainte de 1917, şi de ce, după Revoluţia din Februarie, s-a opus constant oricărei forme de cooperare cu Guvernul Provizoriu. După reuşita loviturii din octombrie 1917, a devenit şi mai hotărât să protejeze proaspăt-câştigata putere a bolşevicilor de nişte alegeri ce ar fi putut dicta soarta procesului revoluţionar. Iată de ce rezultatele alegerilor din noiembrie 1917 pentru Adunarea Constituantă l-au pus în faţa unei noi probleme. Bolşevicii au câştigat doar un sfert din numărul de locuri.

Rezultatele alegerilor pentru Adunarea Constituantă, noiembrie 1917

	Voturi	Număr de mandate
Eseri	17 490 000	370
Bolşevici	9 844 000	175
Grupările minorităţilor naţionale	8 257 000	99
Aripa stângă (pro-bolşevică) a eserilor	2 861 000	40
cadeţi (constituţional-democraţii)	1 986 000	17
Menşevici	1 248 000	16
Total	41 686 000	717

* Deşi susţinuse iniţial ideea înfiinţării unei Adunări Constituante, Lenin a ajuns la concluzia că partidul său nu putea guverna eficient o instituţie majoritar ne-bolşevică. Reacţia sa a fost simplă şi lipsită de scrupule. În ianuarie 1918, după numai o zi de activitate, Adunarea Constituantă a fost dizolvată sub ameninţarea armelor de către Gărzile Roşii. Acest act de violenţă trebuie judecat în contextul său. Poziţia bolşevicilor la putere era precară. Mai mult, chiar şansele ca partidul să supravieţuiască păreau mici. Acesta se confrunta cu o opoziţie puternică, pe tot cuprinsul ţării; Rusia se afla încă în război cu Germania şi toţi aliaţii erau gata să intervină dacă noul guvern rus ar fi încercat să încheie o pace separată. În aceste condiţii, bolşevicii nu erau dispuşi să împartă puterea cu nimeni. Iată în ce termeni justifica Lenin acţiunea lor:

A ceda puterea Adunării Constituante ar însemna să facem încă un compromis cu perfida burghezie. Sovietele ruseşti pun interesele maselor muncitoreşti mult deasupra intereselor acestui compromis trădător deghizat în haine noi. Un iz de mucegai se degajă din discursurile unor politicieni perimaţi ca Cernov (liderul eserilor) şi Ţeretelli (unul dintre fruntaşii menşevici), care nu încetează să se văicărească şi să ceară sfârşirea războiului civil. Dar atâta timp cât în spatele sloganului „Toată puterea în mâinile Adunării Constituante"

se ascunde de fapt sloganul „Jos cu sovietele", războiul civil este inevitabil. Nimic în lume nu ne va convinge să renunțăm la puterea sovietică. Iar când Adunarea Constituantă s-a dovedit gata să amâne rezolvarea tuturor acelor probleme acute și urgente și tuturor acelor sarcini pe care le stabiliseră Sovietele, am spus Adunării Constituante că ele nu puteau suferi nici o amânare. Și prin voința puterii sovietice, Adunarea Constituantă, ce refuzase să recunoască autoritatea poporului, a fost dizolvată. Republica Sovietică Revoluționară va triumfa cu orice preț.

Comentând atitudinea lui Lenin, Trotki observa că „considerațiile lui teoretice mergeau mână în mână cu folosirea trăgătorilor de elită". El cita o remarcă pe care Lenin i-o adusese într-o convorbire particulară: „Dizolvarea Adunării Constituante de către guvernul sovietic reprezintă în fapt lichidarea completă și fățișă a ideii de democrație și înlocuirea ei prin ideea de dictatură".

În controversele istoricilor cu privire la atitudinea lui Lenin ca revoluționar, simpatizanții lui au susținut adesea că pentru acțiunile represive ale comunismului sovietic nu el trebuie învinuit, ci Iosif Stalin, care a corupt caracterul fundamental democratic al Revoluției începute în 1917. Însă dizolvarea violentă a Adunării Constituante este doar unul dintre incidentele care contrazic această teorie. Lenin s-a dovedit atunci lipsit de orice scrupule în hotărârea sa de a zdrobi opoziția față de conducerea bolșevică. Iată ce nota în acele zile intelectualul bolșevic Maxim Gorki:

Cei mai buni dintre ruși au nutrit timp de aproape 100 de ani ideea unei Adunări Constituante ca organ politic în stare să asigure întregii democrații ruse posibilitatea să-și exercite liber voința. Pe altarul acestui ideal sacru s-au vărsat râuri de sânge pentru ca acum „comisarii poporului" să ordone sacrificarea acestei democrații.

Mulți comuniști din alte țări au fost îngroziți de comportarea lui Lenin. Socialista germană Rosa Luxemburg comenta cu amărăciune:

Desigur, orice instituție democratică are limitele ei. Dar acest remediu pe care l-au găsit Lenin şi Troţki, de a elimina însăşi democraţia, este mai grav decât boala pe care ar fi trebuit să o vindece; căci el pune stavilă chiar acelui izvor viu, din care ar fi putut veni soluţia pentru toate lipsurile instituţiilor sociale. Izvorul de care vorbesc este viaţa politică activă, neîngrădită şi energică a maselor largi populare.

2. Tratatul de la Brest-Litovsk

Lenin şi Troţki aveau atitudini sensibil diferite în privinţa modului în care ar fi trebuit să se pună capăt războiului din Germania. Lenin dorea o pace imediată; Troţki prefera o amânare. Se pare că Lenin judeca în modul următor: epuizarea resurselor militare ale Rusiei făcea ca lupta să fie inutilă. Dacă în final, Germania câştiga războiul pe ambele fronturi, ar fi păstrat teritoriile ruseşti pe care le deţinea. Dar dacă Germania pierdea lupta cu aliaţii occidentali, Rusia îşi putea recăpăta teritoriile ocupate. În primul caz, Rusia nu mai avea nimic de pierdut; în al doilea avea chiar de câştigat, aşa că la ce bun să mai pretindă că putea continua războiul ?

Este foarte posibil însă ca Lenin să nu fi avut doar motive de ordin ideologic în dorinţa sa de a încheia pacea cu Germania. Între anii 1914 şi 1917, Ministerul de Externe german le-a acordat cu regularitate lui Lenin şi bolşevicilor săi ajutoare băneşti substanţiale, în speranţa că, o dată ce aceştia şi-ar fi îndeplinit ţelurile revoluţionare, ar fi scos Rusia din război. Era un fapt de notorietate publică. Dar nu se ştia un detaliu, ce avea să fie demonstrat pe deplin doar după ce, în 1945, analiştii occidentali au analizat documentele de politică din perioada primului război mondial: şi anume, că Germania a continuat să-l finanţeze pe Lenin chiar şi după Revoluţia din Octombrie şi după armistiţiul din decembrie 1917. Este foarte probabil deci ca Lenin să fi judecat că Rusia este incapabilă să continue lupta şi din dorinţa lesne de înţeles de a nu seca această sursă considerabilă de venituri pentru bolşevici, jignindu-şi patronii.

Troţki accepta la rândul său că Rusia bolşevică nu avea nici o şansă reală să continue lupta armată împotriva Germaniei. Dar în speranţa că trupele germane vor fi înfrânte repede pe frontul de vest şi că în Germania

va avea loc o revoluție, el era hotărât să tergiverseze pe cât posibil tratativele de pace. Această atitudine, pe care a exprimat-o prin lozinca „nici pace nici război", avea menirea să deruteze și să înfurie delegația germană și să acorde un răgaz agitatorilor bolșevici pentru a exploata tendințele de răzvrătire existente în rândul trupelor austro-germane. Într-adevăr, Troțki a adoptat o poziție de mijloc între Lenin, care dorea o pace imediată, și acei bolșevici și revoluționari de stânga care făceau presiuni pentru continuarea războiului, pe care îl considerau o cruciadă revoluționară împotriva Germaniei imperialiste. La Brest-Litovsk, orașul polonez în care s-au reunit reprezentanții Germaniei și Rusiei pentru a discuta condițiile păcii, Troțki a încurcat și a plictisit în mod intenționat delegația germană. El și-a arătat disprețul față de ceea ce numea „maniere burgheze", nesocotind sistematic uzanțele diplomației europene. Șeful delegației de negociatori germani, feldmareșalul Hindenburg, s-a plâns că „Troțki a degradat masa tratativelor până la nivelul unui pălăvragiu de la colțul străzii". El a reclamat faptul că „Lenin și Troțki s-au comportat mai degrabă ca niște învingători decât ca niște învânși, în timp ce pe de altă parte încercau să semene dezbinarea politică în rândurile armatei noastre".

* Însă ceea ce Hindenburg și ceilalți germani nu au înțeles a fost faptul că Troțki și Lenin chiar se considerau victorioși-dacă nu în fapt, în orice caz potențiali. Ei erau tulburați de ideea înfrângerii naționale. Spiritele le erau exaltate de credința că au timpul și istoria de partea lor; erau convinși de iminența unei grandioase victorii politice internaționale. Să nu uităm că Lenin și Troțki, în calitate de revoluționari, aveau o loialitate limitată față de Rusia ca națiune. Preocuparea lor fundamentală era să răspândească pretutindeni ideea mult așteptatei revoluții proletare.

Faptul că puneau interesele naționale ale Rusiei pe plan secund explică de ce, spre nemulțumirea celor mai mulți dintre ruși, chiar a numeroși bolșevici, delegația sovietică de la Brest-Litonsk a acceptat să semneze un tratat de pace devastator pentru Rusia, de îndată ce a devenit evident că germanii ajunseseră la exasperare și se pregăteau să reînceapă ostilitățile. Cu toate acestea, grija pentru imaginea sa de revoluționar internaționalist nu l-a împiedicat pe Troțki să marcheze un punct în propaganda naționalistă. Înainte de a semna tratatul din 3 martie 1918, Sokolnikov, reprezentantul sovietic, a declarat (la instrucțiunile lui Troțki)

că nu era vorba de un acord încheiat de bună voie, ci de un dictat pe care Germania îl impunea unei Rusii lipsite de apărare. Această afirmaţie părea să fie susţinută de condiţiile tratatului, care erau cât se poate de umilitoare pentru Rusia.Un teritoriu enorm, ce se întindea de la Marea Baltică până la Marea Neagră şi cuprindea Ucraina (principalul grânar al Rusiei), adică aproximativ o treime din Rusia occidentală, a fost cedat Germaniei şi aliaţilor ei. Pe pământul pierdut – cam un milion de kilometri pătraţi – trăia o populaţie de 45 de milioane de suflete. În plus, Rusiei i s-a cerut să plătească trei miliarde de ruble ca despăgubiri de război. Deşi era conştient că prin semnarea acestui tratat îşi va atrage nemulţumirea multor bolşevici, dintre cei care cereau cu insistenţă continuarea luptei revoluţionare împotriva Germaniei, Lenin a ţinut să sublinieze că politica lui era singura realistă.

1 Inima ne spune să ne răzvrătim, să refuzăm să semnăm această pace jignitoare. După ce vor trece aceste vremuri tulburi, raţiunea ne va arăta adevărul gol – că Rusia nu poate opune rezistenţă fiindcă este epuizată din punct de vedere material de cei trei ani de război.
5 Este adevărat că s-ar putea să fie mulţi oameni dornici să lupte şi să moară pentru o cauză nobilă. Dar aceştia sunt romanticii, care s-ar sacrifica fără să existe perspectiva vreunui avantaj real. În ziua de azi, războaiele nu se câştigă doar prin entuziasm, ci prin măiestrie tehnică, căi ferate, abundenţă de provizii. Are oare Revo-
10 luţia rusă vreunul din aceste avantaje în faţa unui duşman înzestrat cu toată tehnica „civilizaţiei" burgheze? Revoluţia Rusă trebuie să încheie pacea pentru a obţine timp să respire şi să-şi refacă forţele pentru luptă. Principala chestiune pentru care întreaga lume se războieşte acum este rivalitatea dintre capitalul financiar englez şi
15 cel german. Revoluţia trebuie să se folosească de acest război pentru a-şi îndeplini propriile scopuri.

*În ciuda energiei cu care-şi susţinea argumentaţia, Lenin avea încă mari dificultăţi în a-şi convinge colegii. Problema a fost dezbătută cu aprindere în Comitetul Central. În cele din urmă, Lenin şi-a impus într-o şedinţă istorică a Comitetului punctul de vedere doar bătând cu pumnul în masă şi ameninţând că-şi dă demisia, dar chiar şi atunci cu majoritate

de numai jumătate plus unu dintre voturi. Printre cei care au votat alături de el pentru acceptarea tratatului se numărau Troţki, Stalin şi Zinoviev; printre cei care s-au opus erau Buharin, Kamenev şi Djerjinski. La baza dezacordurilor dintre bolşevici se afla încă o problemă mai profundă. Pentru a o explica, trebuie să sublinieze din nou că Lenin şi Troţki erau în primul rând revoluţionari internaţionalişti. Pentru ei, Rusia reprezenta doar o cale pentru a-şi atinge scopul final – revoluţia proletariatului din întreaga lume. Ei se aşteptau ca revoltele muncitoreşti, bazate pe modelul rusesc, să mătură toată Europa. Conflictele naţionale urmau să fie înlocuite curând de lupta de clasă internaţională a muncitorimii. În opinia lui Lenin şi Troţki, condiţiile mutilante ale Tratatului de la Brest-Litonsk contau prea puţin în comparaţie cu marele şuvoi al iminentei revoluţii mondiale.

Nu toţi bolşevicii împărtăşeau acest punct de vedere. Unii membri ai partidului (numiţi „comunişti de stânga") considerau că prima lor datorie era să consolideze Revoluţia din Octombrie prin izgonirea imperialiştilor germani. Dar insistenţele lui Lenin, care sublinia necesitatea absolută a loialităţii faţă de partid în acele momente de criză, i-au convins în fine pe aceşti bolşevici să-şi subordoneze simţămintele patriotice ideologiei politice. Însă dacă turnura pe care au luat-o evenimentele militare din Europa Occidentală n-ar fi salvat situaţia, autoritatea de conducător al lui Lenin ar fi avut în continuare de suferit. Înfrângerea Germaniei pe frontul de vest în august 1918 şi retragerea aproape totală a trupelor germane de pe teritoriul Rusiei a spulberat însă argumentaţia comuniştilor de stânga şi a eserilor de stânga şi a demonstrat abilitatea politică a lui Lenin. El pariase că, în curând, Tratatul de la Brest-Litovk îşi va pierde orice valoare şi câştigase. Acest lucru i-a întărit poziţia în fruntea partidului şi i-a oferit ocazia să-i alunge pe eserii de stânga din guvern şi să-i transforme în proscrişi politici.

3. Războiul civil din 1918-1920

Cum războaiele civile nu se deschid prin declaraţii oficiale, rareori se poate stabili cu precizie data la care au început. Istoricii sunt unanim de acord că Războiul civil din Rusia a izbucnit în vara anului 1918. El nu a constat doar în confruntarea armată dintre bolşevici şi inamicii lor politici: încă de la început, Războiul civil a fost o afacere mult mai complicată.

Bolşevicii l-au înfăţişat ca pe un război de clase, dar în realitate nu a fost doar atât. Rusia fiind o ţară uriaşă, de multe ori consideraţii de ordin local sau regional au avut întâietate faţă de unele chestiuni ideologice mai generale. Un exemplu semnificativ este faptul că unele minorităţi naţionale, ca ucrainienii sau georgienii, au luptat în acest război cu scopul de a-şi cuceri independenţa faţă de Rusia. Aceste forţe naţionale au rămas cunoscute sub numele de Verzii. Cel mai cunoscut dintre liderii verzilor era Mahno, care fusese iniţial bolşevic şi care a organizat o gherilă de rezistenţă împotriva armatelor roşii din Ucraina.

Este o ironie a soartei faptul că, deşi majoritatea liderilor bolşevici nu erau ruşi, modul lor de guvernare era considerat de mulţi ca fiind o nouă încercare de a impune autoritatea Rusiei în tot restul ţării, adică exact acelaşi lucru care se întâmplase pe vremea ţarilor. Ca în toate războaiele civile, distrugerile au fost o acoperire bună pentru a încheia socoteli mai vechi şi a urmări vendete personale, şi nu era deloc neobişnuit ca sate întregi sau familii să se ridice unele împotriva celorlalte. Uneori, aceste lupte se duceau pur şi simplu pentru a obţine provizii alimentare. Trebuie să amintesc aici că foametea a constituit fundalul pe care s-a desfăşurat Războiul civil. Sistemul de aprovizionare se deteriorase în timpul războiului cu Germania şi continua să lase de dorit. Zone întregi din Rusia se aflau într-o situaţie economică disperată.

Faptul că noul regim nu a reuşit să facă faţă celor mai presante necesităţi ale ţării a fost un factor important care a dus la ridicarea unei opoziţii militare faţă de bolşevici, în 1918. La numeroasele probleme pe care un sistem de transport falimentar le creau guvernului Lenin se adăuga pierderea principalului grânar al Rusiei, Ucraina, ce fusese anexată oficial Germaniei prin Tratatul de la Brest-Litovsk. În luna în care a fost semnat acest tratat, raţia de pâine a atins în Petrograd cota fără precedent de 50 de grame pe zi. Foamea i-a făcut să plece pe mulţi dintre muncitorii din marile centre industriale. Prin iunie 1918 forţa de muncă din Petrograd scăzuse cu 60%, iar populaţia totală se redusese de la trei la două milioane. Cineva care a vizitat oraşul în acel moment vorbea despre „o metropolă a frigului, a foametei, a urii, a suferinţei". Degeaba se mai lăudau bolşevicii că octombrie 1917 însemnase preluarea industriei ruse în mâinile proletariatului acum, când muncitorii părăseau în masă fabricile.

* Aceste condiții cumplite au încurajat opziția față de bolșevici, atât din stânga cât și din dreapta spectrului politic. Eserii, care fuseseră demiși din guvern în urma refuzului lor de a accepta înțelegerea de la Brest-Litovsk, au încercat să pună în scenă o lovitură de stat în sovietul moscovit. (Din rațiuni de securitate, în 1918 Moscova devenise capitala Rusiei sovietice, în locul Petrogradului). Tentativa eserilor a eșuat, dar tacticile lor teroriste au avut mai mult succes. Lenin a supraviețuit ca prin minune după ce eserii au atentat de două ori la viața lor, în iulie și în august, iar doi membri din conducerea Partidului Bolșevic au fost asasinați în aceeași perioadă. Disperați că li se neagă orice drept la guvernare, eserii au trecut peste diferențele ideologice profunde care îi separau pe Albi și s-au alăturat acestora în cauza comună împotriva Roșilor lui Lenin, în timpul Războiului civil.

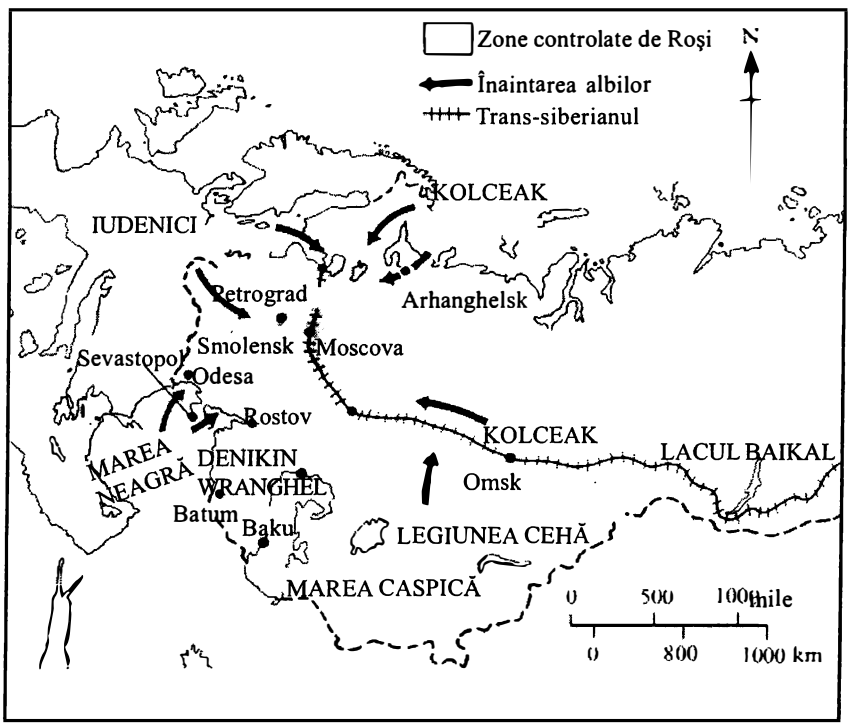

Războiul civil 1918-1920

După lovitura de stat din octombrie, bolşevicii se confruntaseră sporadic cu puncte de rezistenţă armată în diferite zone din Rusia. Aceste lupte au căpătat însă amploare în vara anului 1918, din cauza uneia dintre armatele străine care se aflau încă pe teritoriul rusesc. Un contingent de 40 000 de soldaţi cehoslovaci, care se înrolaseră voluntar să lupte de partea ruşilor în primul război mondial pentru a-şi câştiga independenţa faţă de Austro-Ungaria, s-au trezit izolaţi după Tratatul de la Brest-Litovsk. Ei au constituit Legiunea Cehă şi s-au hotărât să pornească într-o lungă călătorie spre est până la Vladivostok. Scopul lor era să se unească în final cu aliaţii de pe frontul de vest, în speranţa că vor căpăta sprijin internaţional pentru a forma un stat cehoslovac independent. Prezenţa acestei armate străine bine echipate, care traversa cu aroganţă Rusia, a fost bine văzută de către bolşevici. Sovietele locale au început să atace Legiunea Cehă şi lupte aprige au însoţit drumul acesteia de-a lungul căii ferate transsiberiene. Albii şi acele grupări care fuseseră excluse din viaţa politică prin dizolvarea Adunării Constituante, ca eserii şi cadeţii, au profitat de ocazie pentru a se ridica în mod făţiş împotriva regimului Lenin. Eserii au organizat o serie de revolte în Rusia Centrală şi au înfiinţat o „Republică" antibolşevică pe Volga, la Samara. În regiunea caucaziană din sudul Rusiei fusese deja o „Armată Voluntară" Albă, condusă de generalul Denikin şi formată din simpatizanţii ţarişti şi cadeţi aflaţi în afara legii. În Siberia, prezenţa Legiunii Cehe a încurajat formarea unei Armate Albe, auto-proclamata „Conducătoare Supremă a Rusiei", aflată sub conducerea amiralului Kolceak. Alt general ex-ţarist, pe nume Iudenici, a început formarea unei Armate Albe de rezistenţă în Estonia. Unităţi ale Armatei Albe au mai apărut în multe alte regiuni. Viteza cu care se înfiinţau arăta cât de limitată era autoritatea bolşevicilor în afara marilor oraşe din Rusia occidentală.

* Tendinţele politice, regionale şi naţionale contradictorii din interiorul Rusiei, pe de o parte, şi complicaţiile suplimentare provocate de intervenţiile forţelor străine, pe de altă parte, au făcut din Războiul civil o afacere foarte complexă. Istoria poate fi totuşi simplificată în câteva cuvinte: bolşevicii au rezistat atacurilor pe patru fronturi, au luat apoi iniţiativa şi şi-au respins atacanţii până ce aceştia au abandonat lupta ori s-au predat. Spre deosebire de primul război mondial, din care Rusia

sovietică tocmai se retrăsese, Războiul civil a fost foarte dinamic; mişcările trupelor au fost dictate de schema sistemului de căi ferate rus. Bolşevicii reuşiseră în bună parte în lupta disperată de a menține controlul asupra căilor ferate şi acum reuşeau să se aprovizioneze eficient şi în acelaşi timp să-i împiedice pe Albi să facă acelaşi lucru.

Motivele pentru care în final Roşii au învins în Războiul civil nu sunt greu de determinat. Diferitele armate albe luptau ca detaşamente separate. În afară de dorința evidentă de a-i înlătura pe bolşevici, nici un alt țel comun nu i-a unit vreodată. Albii nu erau dispuşi să-şi sacrifice interesele personale pentru a forma un front antibolşevic, unit. Acest lucru le-a permis Roşilor să distrugă armatele albe, una câte una. În rarele ocazii când Albii se gândeau totuşi să coopereze între ei, descopereau că sunt prea risipiți geografic pentru a crea o presiune suficientă şi a înfrânge duşmanul. Spre deosebire de ei, armatele roşii păstrau controlul asupra unei zone compacte din centrul Rusiei occidentale, pe care erau capabili să o apere menținându-şi în funcție comunicațiile interne şi căile de aprovizionare. Cele două oraşe principale, Petrogradul şi Moscova, reprezentau centrele administrative ale Rusiei şi au rămas în mâinile lor pe tot parcursul războiului – ca şi rețeaua de căi ferate. Un alt avantaj cheie al armatelor roşii consta în faptul că zonele în care aveau cea mai mare influență erau centrele industriale ale Rusiei. Astfel aveau acces la muniție şi la provizii de război şi puteau opri totodată aprovizionarea Armatei Albe. Faptul că aceasta din urmă depindea de ajutoarele venite din străinatate părea să demonstreze că ar fi existat o înțelegere cu intervenționiştii străini, aşa cum susțineau Roşii. Războiul civil a dat naştere unei situații paradoxale, prin faptul că Roşii au fost în stare să pozeze în salvatori ai națiunii ruse şi în acelaşi timp ca revoluționari proletari.

Cu toate că Armata Roşie a impus un regim de teroare (vezi paginile 142-147), Albii nu au reuşit să profite de situație pentru a-şi aduna capital politic şi a promova propria ideologie. Istoria demonstrase că tratau la fel de rău populațiile locale ca şi Roşii. Rusul de rând cu greu se putea decide pentru vreunul dintre cei doi combatanți, din cauza brutalității lor. Deci Armata Roşie nu era tocmai populară. Spre sfârşitul Războiului civil, simpatia inițială de care se bucurase din partea țăranilor se topise din cauza metodelor dure prin care rechiziționase grânele. Însă

Albii n-au reuşit să convingă că ar fi o alternativă mai bună. Ei nu ofereau decât o restaurare, o întoarcere într-un trecut pre-revoluţionar. De aceea erau destul de vulnerabili, mai ales în privinţa politicii agrare. Roşii nu încetau să atragă atenţia ţăranilor că toate pământurile pe care aceştia le confiscaseră în timpul revoluţiilor din 1917 le-ar fi fost luate înapoi dacă Albii ajungeau din nou la putere. A fost principalul motiv pentru care ţăranii nu i-au sprijinit pe Albi.

* La o analiză globală, factorul cel mai important care a contribuit la succesul Roşilor în Războiul civil a fost hotărârea cu care şi-au urmărit scopul. Războiul nu este doar o chestiune de resurse şi înzestrare cu armament: simţul moral şi devotamentul joacă un rol la fel de mare. Chiar dacă Troţki a folosit metode extreme, a avut meritul de a fi creat o armată care s-a dovedit capabilă să lupte cu credinţa nezdruncinată în victoria finală. Prin comparaţie, Albii nu reprezentau decât o colecţie de trupe separate şi prost coordonate, care n-au stat niciodată bine cu moralul. Erau o adunătură confuză de socialişti, liberali şi moderaţi deposedaţi de putere, ale căror vederi politice diferite îi împingeau adesea la certuri violente. Pe toată perioada Războiului civil, cauza Albilor a fost profund dezbinată de interesele contradictorii ale celor care luptau pentru separatismul local, pe de o parte, şi ale celor ce doreau revenirea la un guvern puternic şi centralizat, pe cealaltă parte. Cum nu erau uniţi de nici o cauză comună, în afara urii faţă de bolşevism, Albii nu aveau o conducere eficientă: o problemă pe care au fost incapabili să o rezolve. Nu s-a ridicat nici un lider alb de statura lui Lenin sau Troţki, în jurul căruia să se poată reuni o armată antibolşevică eficientă.

4. Intervenţiile străine

În momentul în care ţarismul s-a prăbuşit în Rusia în 1917, reacţia imediată a aliaţilor occidentali a fost mai puţin efectul unor consideraţii politice şi mai mult al unora de ordin militar. Dorea noul regim să continue războiul? Aceasta era întrebarea vitală pe care şi-o puneau Anglia şi Franţa. Dacă Rusia încheia o pace separată, Germania putea să disloce resurse militare uriaşe din est şi să le trimită pe frontul de vest. Pentru a preveni acest lucru, aliaţii au oferit Rusiei ajutoare financiare şi militare

substanțiale, în schimbul unui angajament ferm din partea Guvernului Provizoriu de a continua războiul împotriva Germaniei. Noul guvern s-a grăbit să promită acest lucru (vezi pagina 101).

Până în 1914, străinătatea n-a acordat prea multă atenție bolșevismului. Acesta avea să capete însă o importanță mai mare pe plan internațional o dată ci izbucnirea războiului mondial în 1914, război pe care Lenin l-a definit ca fiind o bătălie capitalistă, în care muncitorii erau folosiți drept carne de tun. Hotărârea lui nestrămutată de a scoate Rusia din război a atras, firește, interesul Germaniei. Guvernul a furnizat bolșevicilor ajutoare financiare consistente prin intermediul serviciilor sale secrete, în speranța că astfel va determina izbucnirea revoluției și falimentul armatei rusești. Lovitura de stat bolșevică a avut exact efectul scontat de germani și temut de aliați. În câteva săptămâni Guvernul Germaniei și cel bolșevic au încheiat armistițiul, iar în decembrie 1917 pe frontul de est luptele au încetat. Inițial, Franța și Anglia au reacționat cu prudență. Nutrind speranța vagă că noul regim ar putea fi convins să continue lupta cu Germania, ele au oferit guvernului bolșevic același sprijin ca predecesoarea lor.

Primul ministru britanic, Lloyd George, a declarat că nu era nici pentru, nici împotriva bolșevismului, ci pur și simplu anti-german, și prin urmare este dispus să coopereze cu orice grupare din Rusia, indiferent de politica acesteia, dacă ea s-ar angaja în război împotriva Germaniei. Însă date fiind condițiile din Rusia, cu Lenin care refuza să ia în considerare posibilitatea reînceperii războiului cu Germania, întâmplarea a făcut ca orice ajutor oferit de britanici trupelor ruseți anti-germane să meargă către antibolșevici. Bolșevicii au ajuns la concluzia că Anglia și aliații săi intenționează să-i distrugă. Pe de altă parte, aliații erau de părere că, prin încheierea unei păci separate cu Germania, bolșevicii se dovediseră niște trădători de cea mai joasă speță ai cauzei aliaților. În consecință, erau ferm hotărâți să împiedice ca ajutoarele de război pe care le acordaseră Rusiei și erau încă stocate acolo să cadă în mâinile nemților. Anglia și Franța au început să plănuiască o intervenție armată.

* În martie 1918, după ce s-a făcut publică semnarea Tratatului de la Brest-Litovsk, detașamente ale Angliei, Franței și Statelor Unite au ocupat porturile de la Murmansk de la Marea Arctică și Arhanghelsk, de la

Marea Albă. Era preludiul unei perioade de doi ani, în care contingente armate provenite din mai multe ţări au ocupat zone importante din Rusia europeană, centrală şi din Orientul îndepărtat. Intervenţioniştii nu erau uniţi de nici un fel de scop comun. Intenţia declarată a Angliei, Franţei, Germaniei, Italiei, Japoniei şi Statelor Unite era să-şi protejeze diferitele interese individuale. Obiectivul Cehoslovaciei, Finlandei, Lituaniei, Poloniei şi României, toate având graniţă comună cu Rusia, era însă să-şi afirme dreptul la independenţă teritorială faţă de Rusia, un ideal ce data de pe vremea ţarismului. În 1918, forţe terestre britanice au pătruns în Transilvania, în sudul Rusiei şi a fost ocupată de asemenea o parte din Asia Centrală, în timp ce nave de război engleze au navigat în apele teritoriale ruseşti din Marea Baltică şi în Marea Neagră, unde li s-au alăturat nave de război franceze. Francezii au construit şi o mare bază militară terestră în jurul portului Odesa, la Marea Neagră. În aprilie 1918, trupele japoneze au ocupat principalul port rusesc al Orientului Îndepărtat, Vladivostok. Patru luni mai târziu, li s-au alăturat unităţi din Franţa, Anglia, SUA şi Italia. În 1919, trupe japoneze şi americane au ocupat porţiuni din Siberia.

Aceste acţiuni nu erau realizate în cooperare. Diferitele trupe erau de multe ori la fel de suspicioase una faţă de cealaltă ca şi faţă de bolşevici. Aceştia din urmă considerau însă că pretenţia marilor puteri occidentale că ar fi interesate doar de recuperarea legitimă a muniţiilor lor era un simplu pretext pentru invadarea Rusiei de către imperialişti ce urmăreau să distrugă Revoluţia. Din acest punct de vedere, bolşevicii nu făceau nici o deosebire între intenţiile inamicilor lor, interni, Albii, şi cele ale intervenţioniştilor străini. O dată cu încetarea luptelor pe frontul de vest în noiembrie 1918, anti-bolşevici fervenţi ca Churchill, ministrul britanic, de război, şi mareşalul Foch, comandantul militar francez, au cerut cu vehemenţă ca aliaţii de război să se unească într-o ofensivă majoră împotriva bolşevicilor. Ei dădeau greutate argumentaţiei lor referindu-se la propagarea revoluţiei în Germania, unde în perioada 1918-1919 în Bavaria a existat o meteorică republică comunistă şi în Berlin a apărut o revoltă „Spartakisă" (comunistă), precum şi în Ungaria, unde la începutul anului 1919 Bela Kun a condus cu succes o lovitură de stat marxistă. Ei atrăgeau de asemenea atenţia asupra tacticilor teroriste întrebuinţate de bolşevici, carc îl asasinaseră pe fostul ţar şi pe familia sa în iulie 1918 şi

reprezentau o ameninţare directă la adresa tuturor naţiunilor prin crearea la Moscova în 1919 a Internaţionalei Comuniste (Comintern), organizaţie bolşevică dedicată în mod oficial instigării la mişcări revoluţionare în toată lumea.

* Antibolşevismul din Europa Occidentală prezenta şi un aspect strict financiar. Una dintre primele declaraţii ale proaspătului instaurat regim bolşevic a fost că nu intenţionează să onoreze datoriile externe contractate de predecesorii lor. Mai mult, a naţionalizat un mare număr de companii străine şi a îngheţat toate investiţiile străine din Rusia. Străinii care pe vremea imperiului cumpăraseră acţiuni în întreprinderi ruseşti sau înfiinţaseră companii în Rusia şi-au văzut investiţiile desfiinţate. Aceste acte, considerate o hoţie pe scară internaţională, au stârnit reacţii extrem de violente, mai ales în Franţa unde mulţi oameni de afaceri mici şi mijlocii investiseră în Rusia înainte de 1914. Francezii au luat conducerea în rândul celor care propuneau iniţierea unei companii internaţionale împotriva bolşevicilor. Această propunere nu a fost însă unanim acceptată din cauza ezitării lui Woodrow Wilson, preşedintele american, de a angaja armata Statelor Unite într-un asemenea plan. Trupele americane au intervenit în Rusia, dar prezenţa lor a avut în principal scopul de a împiedica celelalte puteri străine să meargă mai departe. Făcea parte din politica generală a lui Woodrow Wilson, pe care a urmat-o şi în negocierile de pace de la Versailles în 1919, să încerce să aducă moderaţie şi compromisuri în Europa de după război.

În pofida cruciadei antibolşevice dusă de personalităţi influente din Europa Occidentală, nu s-a făcut nici o iniţiativă concentrată de a răsturna regimul bolşevic. Acest lucru este demonstrat şi de relativa uşurinţă cu care au fost respinse atacurile. Adevărul este că naţiunile intervenţioniste erau epuizate după patru ani istovitori de luptă împotriva Germaniei. Nu mai puteau suporta o campanie prelungită. În unele regimente britanice şi franceze care urmau să se îmbarce pentru Rusia exista pericolul să izbucnească revolte. Sindicaliştii, care priveau cu simpatie noul „stat muncitoresc", ezitau să încarce sau să transporte armamentul destinat trupelor aflate în Rusia. Chiar de la sosirea trupelor intervenţioniste pe teritoriul Rusiei, nu prea au existat legături eficiente între diferitele contingente naţionale. Mai mult, eforturile pe care le făceau pentru a colabora cu armatele albe, angajate deja în Războiul civil, erau lipsite de

entuziasm şi ineficiente. Însă o excepţie remarcabilă s-a înregistrat în Ţările Baltice, unde forţele naţionale, sprijinite de trupele şi navele de război britanice, au zdrobit o invazie bolşevică şi au obligat guvernul Lenin să recunoască independenţa Estoniei, Letoniei şi Lituaniei, o libertate pe care acestea au păstrat-o până ce le-a fost răpită de Stalin în 1940.

Această victorie a intervenţioniştilor nu s-a mai repetat nicăieri. După o simbolică manifestare de agresivitate, armatele străine au început să se replieze. Către sfârşitul anului 1919, toate trupele franceze şi americane fuseseră rechemate, iar până la sfârşitul lui 1920, au plecat toate celelalte contingente occidentale. Japnezii au fost singurii care au rămas în Rusia pe tot parcursul Războiului Civil, pentru a pleca în cele din urmă în 1922. Aceste abandonuri nu au constituit de fapt o victorie militară a bolşevicilor, deşi au fost înfăţişate ca atare de către propaganda sovietică. Guvernul Lenin a profitat de ocazie pentru a se prezenta ca salvator al naţiunii în faţa cuceriiri străine. El a reuşit în bună parte stima pierdută în 1918 prin capitularea în faţa Germaniei. A risipit îndoielile celor mai şovăielnici dintre membrii partidului şi a dat credibilitate afirmaţiei bolşevice că Albii sunt agenţi ai puterilor străine, ce intenţionează să restaureze ţarismul reacţionar.

5. Efectele Războiului civil

a) Asupra politicii externe sovietice

Victoria bolşevicilor în Războiul civil i-a încurajat pe aceştia să încerce să-şi extindă autoritatea dincolo de graniţa vestică a Rusiei sovietice, într-o tentativă ce avea să se dovedească un eşec militar. În 1920, Armata Roşie mărşăluia prin Polonia vecină, aşteptându-se ca muncitorii polonezi să se răzvrătească împotriva propriului guvern. Însă polonezii au înşelat speranţele Roşiilor şi au interpretat invazia lor ca pe o agresiune rusească în stil tradiţional. Ei au izgonit Armata Roşie fără prea multă ceremonie. Starea de spirit a sovieticilor a fost serios zdruncinată, iar Lenin şi bolşevicii au fost siliţi să-şi reconsidere rolul de organizatori ai revoluţiei internaţionale.

Lenin a adoptat o atitudine fundamental realistă. El a ajuns la concluzia că lovitura primită din partea polonezilor, intervenţiile străine în Rusia şi eşecul tuturor tentativelor de revoluţii comuniste din Germania şi Ungaria

demonstrau un singur lucru, şi anume că nu sosise încă ceasul revoluţiei mondiale. Naţiunile capitaliste erau încă prea puternice. În faţa acestei realităţi dure, bolşevicii nu puteau încerca imposibilul. Ei trebuiau să-şi ajusteze politica externă pentru a face faţă noii situaţii fără să-şi abandoneze însă obiectivele revoluţionare pe termen lung. În ciuda Comiternului, care continua să ceară revoluţia mondială, Rusia sovietică şi-a îmblânzit în mare măsură atitudinea faţă de celelalte ţări. Această reorientare a fost definită de Lenin în 1921. „Atâta timp cât mai suntem singuri iar lumea capitalistă este puternică, politica noastră externă va consta în exploatarea acestor contradicţii". Prin aceasta, Lenin voia să spună că, dacă situaţia internaţională făcea ca revoluţia socialistă să fie imposibilă, Rusia sovietică se putea apăra speculând diferenţele ce divizau naţiunile capitaliste între ele. După calculele lui, interesele lor comerciale şi militare urmau să le dezbine. De aceea, politica sovietică nu trebuia să sperie în vreun fel ţări ca Franţa, Anglia şi Germania, şi să le facă să-şi uite rivalităţile în favoarea unei alianţe antibolşevice.

Ideile lui Lenin urmau o linie de gândire tradiţională în politica externă a Rusiei. Ţarii se temuseră întotdeauna de o năvălire a vesticilor. Aceste temeri crescuseră din cauza reacţiei extrem de ostile a guvernelor europene faţă de Revoluţia din Octombrie şi din cauza sprijinului pe care acestea îl acordaseră Albilor în timpul Războiului civil. Interpretarea dată de Lenin situaţiei internaţionale l-a dus la concluzia că prevederea este mai bună decât cutezanţa. Sub conducerea lui, politica externă sovietică nu a fost caracterizată de tendinţe expansioniste, ci de dorinţa de a evita orice conflict.

b) Asupra politicii interne

Războiul civil a avut mare influenţă formatoare asupra Partidului Bolşevic. Încercările lui de a face faţă realităţilor puterii şi de a învăţa să guverneze s-au desfăşurat într-o perioadă de distrugeri şi haos, în care însăşi existenţa bolşevismului a stat multă vreme în cumpănă.

Evoluţia partidului şi a guvernului trebuie judecate ţinând cont de aceste lucruri. Revoluţia se născuse în război, iar guvernul se formase tot în timpul războiului. Pe perioada Războiului civil, jumătate de milion de membri ai partidului au luptat în Armata Roşie. Calculele au arătat că, dintre toţi membrii pe care îi număra Partidul Comunist în 1927, o treime se înscri-

seseră între anii 1917-1920. Se crease astfel o tradiţie de disciplină şi loialitate militară.

Unii analişti moderni au subliniat importanţa fundamentală a Războiului civil în modelarea conducerii comuniste în Rusia sovietică. Robert Tucker arăta că experienţa militară din primii ani ai guvernării bolşevice s-a perpetuat în „uşurinţa cu care făcea apel la coerciţie, conducerea prin decrete administrative, administraţia centralizată şi justiţia sumară". Asta nu înseamnă că modul în care Lenin punea marxismul în practică nu ar fi fost eminamente totalitar, ci doar că probabil nici un regim care ar fi trebuit să facă faţă situaţiei grele în care s-au aflat bolşevicii între 1917 şi 1921 nu ar fi putut supravieţui fără să facă apel la măsuri autoritare. Un exemplu ilustrativ este căderea Guvernului Provizoriu în 1917, care s-a datorat în principal nehotărârii acestuia de a lua acele măsuri ferme care să-l facă să supravieţuiască.

Alunecarea politicii guvernamentale spre centralism a devenit din ce în ce mai evidentă, pe măsură ce se desfăşura Războiul Civil. La fel de semnificativ este faptul că procesul de centralizare avea loc şi în interiorul guvernului. Necesităţile urgente ale războiului presupuneau luarea unor decizii prompte, de la o zi la alta. Acest lucru a făcut ca puterea efectivă să treacă din mâinile Comitetului Central al Partidului Comunist (Bolşevic), care era o instituţie prea greoaie, în cele ale principalelor sale subcomisii, Politburo şi Orgburo, care erau mai mici şi mai strâns unite şi puteau deci să acţioneze cu viteza necesară. Autoritatea Sovnarkomului, guvernul oficial al Rusiei sovietice, se confunda practic cu cea a acestor comitete de partid.

Tendinţa de centralizare a autorităţii a devenit şi mai evidentă cu prilejul rebotezării oficiale a statului sovietic ca URSS (Uniunea Republicilor Sovietice Socialiste), în 1922. Noul sistem de guvernare îl înlocuia pe acela mai dezlânat reprezentat de RSFSR (Republica Socialistă Federativă Sovietică Rusă), adoptată în 1918. E.H. Carr comenta: „URSS avea o autoritate ceva mai cuprinzătoare decât RSFSR şi reprezenta o extensie a autorităţii centrale de la Moscova".

6. Teroarea

Impunerea controlului bolşevic asupra Rusiei s-a caracterizat printr-o politică represivă care a rămas cunoscută sub numele de Teroare. Unii autori argumentează că amploarea problemelor cu care s-au confruntat bolşevicii după Revoluţia din Octombrie explică şi chiar justifică măsurile extreme adoptate de guvernul Lenin. Alţii susţin că represiunea este o componentă necesară şi inevitabilă a oricărui crez politic de genul marxism-leninismului, care se consideră fundamental superior faţă de toate celelalte ideologii. Lenin acceptase dintotdeauna necesitatea terorii ca instrument de control politic. Înainte de 1917, el a subliniat în numeroase rânduri că o revoluţie marxistă nu poate supravieţui dacă nu este pregătită să-şi zdrobească duşmanii:

> Constrângerea este necesară pentru tranziţia de la capitalism la socialism. Însă forma acestei constrângeri este determinată de nivelul de dezvoltare a clasei revoluţionare precum şi de unele condiţii speciale, cum ar fi de pildă moştenirea unui război lung şi reacţionar sau formele de rezistenţă utilizate de burghezie. Iată de ce nu există absolut nici o contradicţie între democraţia sovietică şi exercitarea unor puteri dictatoriale.

Principalele instrumente prin care bolşevicii îşi exercitau politica lor de teroare erau Ceka şi Armata Roşie.

a) Ceka

Ceka era de fapt o formă mai bine organizată şi mai eficientă a Ohranei, fosta poliţie secretă ţaristă, de pe urma căreia suferiseră pe vremuri aproape toţi activiştii bolşevici. Chiar şi titulatura ei completă oferă o idee despre scopul cu care fusese creată: „Comisia Extraordinară Rusă pentru lupta împotriva Contrarevoluţiei, Sabotajului şi Speculei". A fost înfiinţată în decembrie 1917 şi îl avea în frunte pe Felix Djerjinski, un intelectual polonez de origine aristocratică, ce dorea să-şi ispăşească originea privilegiată printr-un devotament absolut faţă de cauza bolşevică. Lenin l-a considerat alegerea ideală pentru funcţia de conducător al luptei împotriva duşmanilor Revoluţiei, fiindcă Djerjinski nu s-a lăsat niciodată abătut de sentimentalisme de la misiunea de a distruge opozanţii reali ai regimului

bolşevic. Atitudinea lui lipsită de remuşcări transpare în diferitele directive trimise de la cartierele generale ale Cekăi din Moscova.

1 Revoluţia noastră e în pericol. Nu vă bateţi capul cu formalităţile justiţiei revoluţionare. N-avem nevoie de justiţie acum. Acum avem nevoie de o luptă cu preţul morţii! Propun şi cer folosirea spadei revoluţionare, care să dea de capăt tuturor contrarevoluţionarilor.

Exploatând orice încercare de subminare a conducerii bolşevice, fie că venea din partea unor indivizi sau a unor grupări, şi beneficiind constant de sprijinul lui Lenin, Ceka a alcătuit şi a extins o reţea de teroare în cea mai mare parte a Rusiei. În iulie 1918, un grup de eseri l-au asasinat pe ambasadorul german, în semn de protest faţă de Tratatul de le Brest-Litovsk. O lună mai târziu, un simpatizant eser a atentat la viaţa lui Lenin, incident urmat de asasinarea preşedintelui Cekăi din Petrograd. Aceste incidente au devenit pretextul pentru o perioadă de teroare impusă de bolşevici. Aceasta era atmosfera când un detaşament local al Ceka a luat iniţiativa de a-l executa pe fostul ţar Nicolae şi familia lui la Ekaterinburg, în iulie 1918. Execuţia sumară şi fără judecată a Romanovilor este exemplară pentru modul în care Ceka îşi rezolva problemele, pe tot cuprinsul Rusiei. În conformitate cu instrucţiunile lui Djerjinski, a fost abandonată orice pretenţie de legalitate: regulile fundamentale referitoare la necesitatea aducerii de probe pentru a dovedi vinovăţia cuiva au încetat să existe. Persecuţiile nu loveau doar indivizi, ci clase întregi. Era un război de clasă, în modul cel mai concret.

1 Nu cereţi dovezi incriminatoare care să facă dovada că prozonierul s-a opus guvernului sovietic cu fapta sau vorba. Prima voastră datorie este să-l întrebaţi de care clasă socială aparţine, care îi este originea, educaţia, ocupaţia. Aceste întrebări trebuie să decidă soarta
5 prizonierului.

*Sălbăticia metodelor utilizate de Ceka a dat naştere la proteste în interiorul Partidului Bolşevic (rebotezat Partid Comunist, în 1919), proteste legate de abandonarea „legalităţii socialiste". Dacă circumstanţele ar fi permis-o, probabil că s-ar fi făcut unele încercări din interiorul

partidului pentru a restrânge puterile Cekăi, dar situaţia din perioada 1918-1921 era atât de riscantă, încât majoritatea membrilor considerau că cele mai severe măsuri represive sunt pe deplin justificate. Intervenţiile străine şi Războiul civil, desfăşurate pe fundalul foametei şi al colapsului economic iminent, puneau în pericol însăşi existenţa Partidului Comunist şi a guvernului. Această situaţie a avut ca efect înăbuşirea criticilor grave, privind metodele de supravieţuire. Dzerjinski era convins că singura soluţie pentru a salva revoluţia proletariatului era „exterminarea duşmanilor clase muncitoare". Era ecoul fidel al cuvintelor lui Lenin: „Este o stare excepţională de război. Trebuie să dezvoltăm energia şi o teroare populară împotriva contrarevoluţionarilor."

b) Armata Roşie

Crearea Armatei Roşii a fost opera lui Troţki, care , după semnarea Tratatatului de la Brest-Litovsk, devenise comisar de război. Lenin a arătat că are deplină încredere în Troţki, dându-i acestuia mână liberă în chestiuni militare. Din trenul său special, echipat cu armament greu, care îi servea drept cartier general şi parcurgea învăluit în aburi distanţe enorme, el a supervizat formarea şi structurarea unei noi forţe de luptă în Rusia.

Troţki moştenise „Armata Roşie a Muncitorilor şi Ţăranilor", formată în 1918. În doi ani a transformat un organism lipsit de perspective, alcătuit de veterani obosiţi ai Gărzii Roşii şi recruţi inexperimentaţi, într-o formidabilă armată cu un efectiv de trei milioane de oameni. Ignorând obiecţiile multor colegi bolşevici, el a angajat un mare număr de foşti ofiţeri ai ţarului pentru a instrui trupele şi a forma soldaţi eficienţi. Ca măsură de precauţie, Troţki a ataşat armatei comisari politici. Aceştia au devenit o parte integrantă a structurii Armatei Roşii. Comisarii erau de fapt activişti de partid conştiincioşi, a căror misiune era să-i însoţească în permanenţă pe ofiţeri şi să raporteze dacă aceştia sunt de încredere şi dacă au o conduită politică corectă. Nici un ordin militar nu avea autoritate dacă nu era contrasemnat de un comisar politic.

Troţki nu tolera nici un fel de opoziţie în interiorul Armatei Roşii, de la ofiţeri sau de la soldaţii de rând. S-a introdus pedeapsa cu moartea pentru dezertare sau trădare. Conform principiilor revoluţionare, a existat iniţial o tentativă de a renunţa la regulile tradiţionale de disciplină militară.

Gradele militare, uniformele speciale, salutul militar şi formulele de adresare au fost aruncate peste bord ca aparţinând unui trecut reacţionar. Însă în scurt timp exigenţele războiului au demonstrat că un astfel de experiment era periculos. Troţki considera că disciplina nu trebuie slăbită, ci întărită. Deşi termenul de „ofiţer" a fost înlocuit cu cel de „comandant", în toate celelalte probleme cheie Armata Roşie a revenit la rangurile şi formulele de adresare obişnuite, cu singura deosebire că acum se adăugase cuvântul „tovarăş" în faţă, ca în „tovarăşul căpitan". Procedura de alegere prin vot a ofiţerilor, ce apăruse în atmosfera democratică a Revoluţiei din Februarie a fost abandonată, ca şi comitetele de soldaţi.

Cum Războiul civil necesita din ce în ce mai mulţi oameni în luptă, Troţki a introdus mobilizarea obligatorie în zonele aflate sub control bolşevic (Albii au încercat să facă acelaşi lucru în teritoriile lor). Prin deviza „Totul pentru front", Troţki justifica severitatea metodelor folosite de Armata Roşie referindu-se la pericolele care ameninţau Rusia din toate părţile. Chiar şi indivizii suspecţi din punct de vedere social sau politic au fost incorporaţi şi trimişi în batalioane de muncă pentru serviciile de corvoadă din spatele frontului. Cei mai mulţi dintre ţăranii recrutaţi în Armata Roşie erau nişte luptători şovăielnici şi nu erau consideraţi de încredere în situaţii de criză. În ciuda pedepselor grele, dezertările erau la ordinea zilei. Bolşevicii considerau că singurele unităţi pe care se puteau bizui erau cele formate predominant din muncitori. Aceste unităţi au fost transformate în corpuri de elită sau trupe de şoc. Au fost popularizate rapid poveştiri eroice despre muncitorii care apărau Revoluţia. În plus, nu totul se făcea prin constrângere; printre soldaţi existau şi idealişti care credeau cu sinceritate în misiunea bolşevismului de a crea o nouă lume proletară. Ei aveau o contribuţie vitală la menţinerea moralului destul de ridicat al Roşilor. Deşi din punctul de vedere al echipamentului şi calificării, Armata Roşie nu corespundea standardelor celorlalte armate europene ale vremii, totuşi ea a ajuns să-şi întreacă repede opozanţii Albi în materie de eficienţă în luptă şi hotărâre.

Pe toată perioada Războiului Civil, Roşii şi Albii s-au acuzat reciproc de comiterea de atrocităţi. Ambele părţi aveau dreptate. Ambele părţi au folosit, fără îndoială, teroarea ca metodă de a zdrobi opoziţia în zonele pe care le cuceriseră. Luptele propriu-zise nu erau exagerat de sângeroase; actele de cruzime apăreau de obicei după aceea, când populaţia civilă

fusese intimidată şi supusă. Roşii câştigau noi recruţi oferindu-le soldaţilor inamici învinşi şi civililor nesupuşi două alternative: incorporarea sau execuţia.

Obiectivele strategice ale lui Troţki erau realiste, simple şi directe: să apere liniile interne de comunicaţie interne ale Armatei Roşii, să nu le permită Albilor să concentreze forţe importante în zone limitate şi să-i împiedice să se aprovizoineze cu regularitate. Cheia era să controleze căile ferate ruseşti. În viziunea lui Troţki, căile ferate erau echivalentul cavaleriei de altădată. Prin ele se puteau transporta cu uşurinţă un mare număr de soldaţi până în zonele critice de apărare sau de atac. Nu întâmplător, confruntările decisive dintre Roşii şi Albi au avut loc în vecinătatea capetelor de linie şi a depourilor. Strategia globală a lui Troţki s-a dovedit o reuşită. De îndată ce Roşii au reuşit să consolideze o apărare inexpugnabilă a liniilor lor interne, au putut să epuizeze forţa de atac a inamicului şi să-l respingă pe principalele fronturi până ce unităţile acestuia s-au destrămat şi s-au împrăştiat sau au cerut pace.

În ciuda succesului copleşitor înregistrat de Troţki în calitate de organizator ale armatei şi strateg, autoritatea lui a avut de suferit . Uneori, comandanţii şi comisarii locali ai Armatei Roşii i se opuneau în chestiuni de tactică. Cea mai remarcabilă dispută a avut-o cu Stalin, pe atunci comisar politic în Caucaz. Legendara ostilitate dintre ei s-a născut în zilele Războiului civil. Însă cu toate aceste neînţelegeri, nu încape îndoială că Troţki a fost geniul organizatoric din spatele Armatei Roşii, a cărui contribuţie la victoria finală a bolşevicilor în război este de neegalat.

7. Revolta din Kronstadt din 1921

Victoria Armatei Roşii în Războiul Civil nu a însemnat sfârşitul opoziţiei faţişe faţă de bolşevici. „Comunismul de război" (vezi pagina 159) implica faptul că Ceka făcea sistematic uz de teroare, comisarii politici îi spionau pe muncitorii din fabrici şi se rechiziţionau silit stocurile de grâne ale ţăranilor, într-o perioadă de foamete generalizată. Pe termen scurt a produs rezultatele urmărite de Lenin, dar duritatea acestor metode avea să scadă popularitatea bolşevicilor. Pe tot parcursul anului 1920 s-au înregistrat mişcări de rezistenţă, dintre care cele mai grave în provincia Tambov din

Rusia centrală. Atâta timp cât la acestea au luat parte doar ţărani şi inamici politici a bolşevicilor, situaţia a rămas sub control. Însă Lenin şi colegii lui de guvernare au fost profund îngrijoraţi când, în 1921, a apărut un curent de opoziţie faţă de comunismul de război chiar în interiorul partidului. Două personalităţi bolşevice proeminente, Şliapnikov, comisarul muncii, şi Alexandra Kollontai, cea mai importantă femeie din partid, s-au aflat în fruntea unei mişcări numite „Opoziţia muncitorilor", ce ataca excesele comunismului de război. Kollontai şi-a definit poziţia într-un pamflet, în care declara că liderii partidului au pierdut legătura cu proletariatul:

1 Muncitorii se întreabă : cine suntem noi? Suntem oare cu adevărat pilonul dictaturii de clasă, sau doar o turmă ascultătoare în slujba celor care, tăindu-şi toate legăturile cu masele, îşi urmăresc propria politică şi construiesc industria folosind ca o pavăză numele partidului
5 şi fără să se sinchisească de opiniile şi de capacităţile noastre creatoare.

Preluând ideile vehiculate de „Opoziţia muncitorilor", grupuri de muncitori din Petrograd au intrat în grevă, justificând acest act printr-o declaraţie redactată în cuvinte dure:

1 În politica guvernului se impune o schimbare radicală. În primul rând muncitorii şi ţăranii au nevoie de libertate. Ei nu vor să trăiască după decretele bolşevicilor; ei vor să-şi controleze propriile destine. Tovarăşi, păstraţi ordinea revoluţionară! Cereţi
5 cu hotărâre şi într-un mod organizat următoarele: eliberarea tuturor socialiştilor arestaţi şi a muncitorilor nepartizani; abolirea legii marţiale; libertatea cuvântului, presei şi a întrunirilor pentru toţi cei care muncesc.

Prin februarie 1921, mii de muncitori din Petrograd au mărşăluit către baza navală din Kronstadt. Acolo li s-au alăturat marinarii şi muncitorii din docuri, cu care au demonstrat împreună cerând lărgirea libertăţilor. Ei susţineau că într-un stat al muncitorilor, aşa cum susţinea guvernul bolşevic că ar fi Rusia sovietică, muncitorii ar trebui să fie

mai bine situați, nu mai prost decât în epoca țaristă. Comisarii politici, trimiși de Lenin de la Petrograd pentru a încerca să-i liniștească pe greviști, au fost întâmpinați în batjocură. Petrecenko, unul dintre purtătorii de cuvânt al demonstranților, i-a denunțat pe comisari într-o adunare publică:

1 Voi o duceți bine; voi stați la căldură; voi comisarii trăiți în palate..... Tovarăși, priviți în jur și veți vedea că am căzut într-o mocirlă cumplită. Noi am fost împinși în această mocirlă de un grup de birocrați comuniști, care, sub masca Comunismului, au prins cheag
5 în republica noastră. Eu însumi am fost comunist, de aceea fac apel la voi, tovarăși, izgoniți-i pe acești falși comuniști care îl întărâtă pe muncitor împotriva țăranului și pe țăran împotriva muncitorului. Destul s-a tras în frații noștri!

La începutul lui martie, marinarii și muncitorii din Kronstadt l-au ales pe Petrecenko în funcția de președinte al unui Comitet revoluționar compus din 15 persoane, ce avea sarcina să le reprezinte revendicările la guvern. Acest comitet a creat un manifest, ce includea următoarele cereri:

1. Alegeri noi pentru soviete, ținute prin vot secret.
2. Libertatea cuvântului și a presei.
3. Libertatea întrunirilor.
4. Drepturi pentru sindicate și eliberarea tuturor sindicaliștilor din închisori.
5. Să se sfârșească cu dreptul comuniștilor de a fi singurul partid legal.
6. Eliberarea tuturor deținuților politici de stânga.
7. Să nu mai existe rații alimentare speciale pentru membrii Partidului Comunist.
8. Cetățenii să aibă dreptul să aducă alimente de la sate la orașe fără ca acestea să le fie confiscate.
9. Retragerea tuturor comisarilor politici din fabrici.
10. Să ia sfârșit monopolul Partidului Comunist asupra presei.

Luând cunoștință de acest manifest, principala preocupare a bolșevicilor nu au fost cererile în sine, ci sursa lor. Muncitorii și marinarii

din Kronstadt fuseseră cei mai importanţi susţinători ai bolşevicilor în 1917. Troţki îi numise „eroii Revoluţiei". Aceşti eroi erau cei care insistau acum ca guvernul bolşevic să se întoarcă la promisiunile care inspiraseră revoluţia. Cu toate eforturile presei bolşevice, care pretindea că protestatarii din Kronstadt ar fi agenţi ai Albilor, în realitate ei erau socialişti adevăraţi, ce fuseseră cândva devotaţi trup şi suflet guvernului Lenin, dar care fuseseră îngroziţi că regimul trădase cauza muncitorilor. Speriat de faptul că numărul de grevişti era în creştere şi furios din cauza pretenţiilor lor tot mai mari, Troţki a ordonat Armatei Roşii conduse de generalul Tuhacevki să traverseze apele îngheţate de la Petrograd la Kronstadt şi să-i zdrobească pe cei care îi descria drept „unelte ale foştilor generali ţarişti" şi „agenţi ai intervenţioniştilor". Demonstranţilor l-i s-a adresat un ultimatum. Când acesta a fost respins, Tuhacevki a dat semnalul de atac trupelor sale, compuse din unităţi ale Armatei Roşii şi detaşamente Ceka. După un bombardament al artileriei, 60 000 de soldaţi roşii au luat cu atac baza din Kronstadt. Marinarii şi muncitorii rezistau cu îndârjire. S-a dat o luptă dintre cele mai sălbatice până ce ei au fost în cele din urmă înfrânţi. Tuhacevki îi raporta lui Troţki:

1 Marinarii luptau ca fiarele sălbatice. Nu înţeleg de unde au găsit putere pentru atâta furie. Fiecare casă în care se ascundeau a trebuit luată cu asalt. O întreagă companie a luptat timp de o oră pentru a captura o singură casă, iar când casa a fost capturată nu am găsit
5 înăuntru decât doi-trei soldaţi cu o mitralieră. Păreau pe jumătate morţi, dar şi-au apucat revolverele şi au bolborosit „N-am tras destul în voi, ticăloşilor".

De îndată ce revolta a fost înăbuşită, instigatorii care supravieţuiseră au fost condamnaţi ca reacţionari albi şi împuşcaţi. În lunile următoare Ceka i-a prins şi i-a executat pe acei rebeli ce încercau să fugă din Kronstadt. Lenin a justificat aceste cruzimi pe temei că revolta fusese opera duşmanilor burghezi ai Revoluţiei din Octombrie: „Atât menşevicii, cât şi eserii au revendicat mişcarea din Kronstadt". Însă Lenin nu era doar un propagandist, ci şi o persoană realistă. El a pus la inimă lecţia dată de Kronstadt. A ajuns la concluzia că a sosit momentul să atenueze rigorile comunismului de război, pentru a evita alte atacuri făţişe la adresa

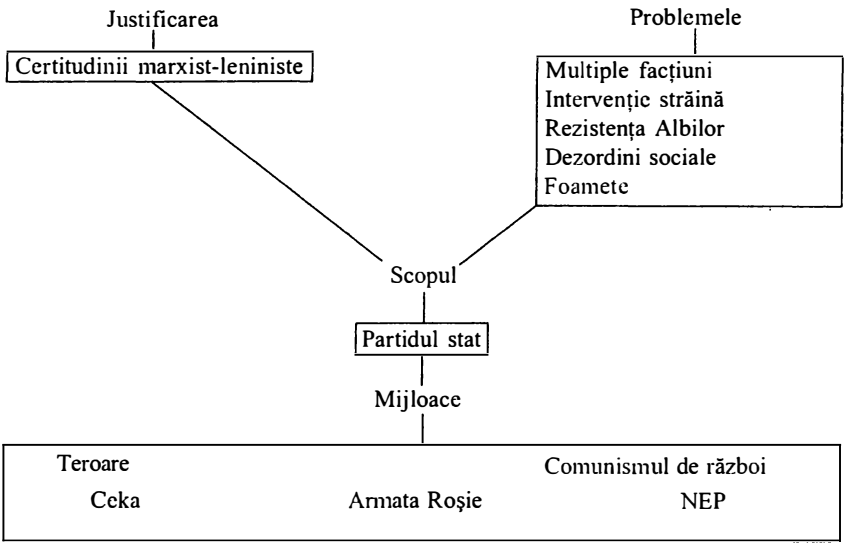

Rezumat – 1918-1921: Consolidarea puterii bolşevice

partidului şi guvernului său. La al X-lea Congres al Partidului Comunist, care şi-a deschis lucrările în martie 1921, Lenin a declarat că revolta din Kronstadt „a luminat realitatea ca un fulger". Declarația sa prefața introducerea Noii Politici Economice, o strategie menită să rezolve problema foametei şi astfel să diminueze opoziția față de bolşevism. Această corecție era însă pur economică. Din punct de vedere politic, Lenin nu făcea concesii: autoritatea bolşevică a strâns şurubul şi mai mult.

***Să luăm notițe despre** „1918-1921: Consolidarea puterii bolşevice"*

Notițele dumneavoastră ar trebui să acopere această perioadă de trei ani într-o ordine cronologică: încercați să înțelegeți bine problemele militare, politice şi economice cu care s-au confruntat bolşevicii după 1917, precum şi căile pe care au încercat să le rezolve. Aspectele economice sunt tratate în capitolul 8, aşa că cel mai bine ar fi să reuniți notițele de la cele două capitole.

Următoarele titluri şi întrebări constitue o indicaţie pentru modul în care vă puteţi asambla materialul, numărând principalele subiecte abordate în acest capitol.

Introducere: care au fost cele mai importante probleme cu care s-au confruntat bolşevocii în perioada 1918-1921?

1. Dizolvarea Adunării Constituante
1.1. Motivele şi consecinţele dizolvării.
2. Tratatul de la Brest-Litovsk
2.1. Rolul lui Troţki în negocieri.
2.2. De ce au fost Lenin şi bolşevicii dispuşi să accepte tratatul?
3. Războiul civil
3.1. Motivele care au stat la baza Războiului civil.
3.2. Rolul Legiunii Cehe.
3.3. Cum explicaţi victoria Roşilor asupra Albilor?
4. Intervenţiile străine
4.1. Ostilitatea guvernelor occidentale faţă de Rusia bolşevică.
4.2. Ce formă a luat intervenţia străină?
4.3. De ce nu au reuşit intervenţiile?
5. Efectele Războiului civil
5.1. În ce fel a modificat Războiul civil politica externă bolşevică?.
5.2. Efectele Războiului civil asupra structurării politicii interne bolşevice
6. Teroarea
6.1. Caracteristicile şi funcţiile Cekăi.
6.2. Rolul lui Troţki în organizarea Armatei Roşii.
6.3. Armata Roşie reuşeşte să zdrobească Opoziţia.
7. Revolta din Kronstadt
7.1. Semnificaţia politică a revoltei.
7.2. Modul în care a fost înăbuşită.

***Întrebări bazate pe izvoare despre** „1918-1921: Consolidarea puterii bolşevice"*

1. Dizolvarea Adunării Constituante

Studiaţi rezultatele alegerilor de la pagina 126, declaraţiile lui Lenin de

la paginile 126-127 şi comentariile lui Maxim Gorki şi Rosa Luxemburg de la pagina127-128. Răspundeţi la următoarele întrebări:

a) Explicaţi de ce bolşevicii au obţinut mai puţine voturi decât eserii în alegerile pentru Adunarea Constituantă, după cum reiese din tabelul de la pagina 126.

b) Folosind dovezile prezentate în extrasele de la pagina 126, care era justificarea lui Lenin pentru dizolvarea Adunării Constituante?

c) Prin ce diferă modul în care Gorki şi Luxemburg interpretau democraţia de acela exprimat de Lenin, în justificarea sa pentru dizolvarea Adunării Constituante?

2. Teroarea

Citiţi extrasul din scrierile lui Lenin de la pagina 143, precum şi pe cele din directivele lui Djerjinski, de la pagina144. Răspundeţi la următoarele întrebări:

a) Examinaţi semnificaţia frazei următoare: „Însă forma acestei constrângeri este determinată de nivelul de dezvoltare a clasei revoluţionare" (pagina 143)

b) Folosindu-vă de propriile dumneavoastră cunoştinţe, examinaţi căile prin care Ceka a îndeplinit instrucţiunile lui Djerjinski de a lansa o politică de „exterminare a duşmanilor clasei muncitoare" (pagina 145)

c) În ce măsură ideile lui Lenin şi directivele lui Djerjinski, aşa cum rezultă din aceste surse, reprezintă o ideologie a terorii?

3. Revolta din Kronstadt

Studiaţi extrasele din pamfletul lui Kollontai de la pagina 148, din declaraţia muncitorilor, din discursul lui Petrecenko şi lista cu cele zece revendicări de la paginile 148-149. Răspundeţi la următoarele întrebări:

a) În ce privinţe nu şi-a îndeplinit guvernul Lenin promisiunile revoluţionare, conform pamfletului lui Kollontai şi declaraţiei muncitorilor?

b) În discursul său, ce înţeles a dat Petrecenko termenilor „comisar" şi „birocraţi comunişti"?

c) În ce măsură cele zece revendicări înscrise în manifest corespund cu nemulțumirile exprimate în celelalte trei surse?

d) Folosind propriile dumneavoastră cunoştinţe şi dovezile furnizate de toate sursele, comentați opinia potrivit căreia Revolta din Kronstadt a fost „o luptă a comunismului adevărat împotriva falsului comunism".

CAPITOLUL 8

1918-1924: Bolşevicii şi economia

În perioada cuprinsă între Revoluţia din Octombrie 1917 şi moartea lui Lenin în 1924 au existat trei etape distincte şi consecutive ale politicii economice duse de bolşevici: capitalismul de stat, între noiembrie 1917 şi iunie 1918; comunismul de război, impus între 1918 şi 1921; şi Noua Politică economică, care a fost introdusă în 1921 şi continua să funcţioneze în 1924.

Aceste studii nu au marcat un progres ordonat şi planificat. Pe tot parcursul perioadei, bolşevicii au luptat să păstreze controlul asupra unei situaţii economice pentru care nu fuseseră pregătiţi de învăţătura lor revoluţionară. Aşa cum s-a întâmplat cu metodele de guvernare şi de administrare, ei au fost nevoiţi să deprindă din mers subtilităţile managementului economic. Puţini istorici neutri mai acceptă acum punctul de vedere pro-sovietic tradiţional, potrivit căruia, după 1917, guvernul revoluţionar călăuzit cu înţelepciune de Lenin s-a angajat pe calea unei politici cumpătate, prin care economia rusă a fost transformată cu succes într-un sistem socialist planificat conform principiilor marxiste. Comentatorii actuali tind să interpreteze politica lui Lenin ca fiind rezultatul adaptării la o serie de circumstanţe care, contrar aşteptărilor lui, s-au dovedit în curând a fi imposibil de controlat de către bolşevici.

1. Capitalismul de stat, 1917-1918

În 1917, bolşevicii au moştenit uriaşe probleme economice. Teoretic, Revoluţia din Octombrie marcase victoria socialismului proletar asupra capitalismului burghez, dar teoria era de prea puţin ajutor în circumstanţele existente la sfârşitul anului 1917. Înainte de Revoluţia din Octombrie, Lenin scrisese cuvinte dure la adresa moşierilor şi a capitaliştilor lacomi, dar se preocupase prea puţin de o planificare economică propriu-zisă. Este uşor de înţeles, prin urmare, de ce după preluarea puterii în 1917, a urmat o politică pragmatică. El a argumentat

că transformarea economiei burgheze într-una proletară nu putea fi realizată peste noapte. Era nevoie de o perioadă de tranziţie în care guvernul bolşevic să continue să utilizeze structurile economice existente, până la adoptarea unui sistem socialist gata de zbor. Acest studiu de tranziţie era numit „capitalism de stat". Lenin îl explica tovarăşilor săi în următorii termeni:

> 1 Tranziţia către socialism nu este posibilă fără o îndrumare făcută de specialişti, deoarece, spre deosebire de capitalism, socialismul necesită o evoluţie deliberată a maselor către creşterea productivităţii muncii. Însă majoritatea specialiştilor sunt burghezi. Pentru moment suntem
> 5 nevoiţi să adoptăm vechile metode burgheze şi să plătim salarii mari pentru „serviciile" celor mai buni specialişti burghezi. Toţi cei care sunt familiarizaţi cu situaţia văd necesitatea unei asemenea măsuri, deşi nu toţi înţeleg semnificaţia acesteia pentru statul proletar. Este desigur vorba de o soluţie de compromis.

Lenin era conştient că mulţi bolşevici doreau introducerea imediată a unei politici revoluţionare mai radicale, dar el a subliniat faptul că noul regim nu avea puterea să o impună. Autoritatea sa nu se întindea mult dincolo de Petrograd şi Moscova. Până ce bolşevicii aveau să obţină un control politic şi militar mult mai larg, politica lor economică trebuia să ţină cont de condiţiile existente. Războiul împotriva Germaniei şi Austriei adusese Rusia în pragul colapsului economic. Lipsa de materii prime şi scăderea capitalului disponibil pentru investiţii determinaseră reducerea producţiei industriale la două treimi faţă de nivelul din 1914. Inflaţia atinsese culmi de necontrolat. Sistemul de transporturi era paralizat, iar stocul de cereale era cu peste 13 milioane de tone mai mic decât cantitatea necesară pentru necesităţile minimale ale populaţiei. La câteva luni după Revoluţia din Octombrie, criza de alimente s-a adâncit prin cedarea Ucrainei către Germania. Pierderea celei mai bogate regiuni cerealiere constituia un dezastru pentru Rusia.

Problema aprovizionării cu hrană a dominat puterea. Într-adevăr, toate strategiile economice pe care le-a utilizat din 1917 până la moartea sa pot fi considerate un răspuns la întrebarea fundamentală: cum poate Rusia să găsească suficiente resurse pentru a se hrăni? Lenin privea în mod

realist problema țărănească. Deşi era de părere că viitorul stă în muncitorii din industrie, nu a pierdut nicidată din vedere faptul că țărănimea, ce constituia marea masă a populației, era producătoare de hrană. Dat fiind că nu se putea vorbi de progres atâta timp cât Rusia nu era în stare să se întrețină, guvernul bolşevic trebuia să trateze țăranii ținând cont în primul rând de modul în care aceştia puteau fi convinşi sau siliți să devină furnizori ai unor cantități adecvate de hrană. Imediat după venirea la putere, noul guvern a introdus două măsuri ce se consideră că au stat la originea politicii economice bolşevice. Acestea erau „Decretul asupra Pământului" şi „Decretul privind controlul muncitoresc", ambele promulgate în noiembrie 1917. Ele nu constituiau însă nişte începuturi, ci o recunoaştere oficială a stării de fapt. Articolul cheie din decretul privind pământul stipula:

1 Proprietatea privată asupra pământului va fi abolită definitiv; pământul nu poate fi vândut, cumpărat, arendat, ipotecat sau înstrăinat prin altă metodă. Tot pământul, fie că aparține statului, coroanei, mănăstirilor, bisericii, fabricilor, fie că e moştenit, fie că e proprietate
5 privată, publică, țărănească etc, va fi confiscat fără nici o compensație şi va deveni proprietatea întregului popor, va trece în folosința acelora care îl cultivă.

În realitate, decretul confirma oficial cea ce se întâmplase în mediul rural după Revoluția din Februarie: în numeroase regiuni, țăranii îi îndepărtaseră pe moşieri şi le ocupaseră proprietățile. Lenin acceptase anterior situația ca pe un *fait accompli.* Cum bolşevicii nu aveau o politică proprie în problema pământului, el a preluat-o pur şi simplu pe cea a eserilor, transformând expresia „Pământ pentru țărani" într-un slogan bolşevic (vezi pagina 106). Decretul privind controlul muncitoresc fusese de asemenea emis pentru a autoriza *post factum* evenimente din trecut. În timpul anului 1917, un mare număr de fabrici fuseseră confiscate de către muncitori. Rezultatele nu se dovediseră productive din punct de vedere industrial. Comitetele muncitoreşti sau sovietele nu prea erau în stare să conducă eficient aceste fabrici. Decretul avea drept scop să recunoască legitimitatea confiscării, dar în acelaşi timp să afirme necesitatea ordinii şi disciplinei în spectrul industrial.

1 În scopul de a asigura o reglementare planificată a economiei naţionale, controlul muncitorilor asupra fabricării, achiziţionării, vânzării şi depozitării de produse finite şi materii prime, precum şi asupra activităţilor financiare ale întreprinderii, este introdus în toate
5 întreprinderile industriale, comerciale, agricole, cooperatiste şi în orice altă întreprindere în care Există o forţă de muncă plătită.... În toate întreprinderile, patronii şi reprezentanţii salariaţilor aleşi să exercite controlul muncitoresc sunt declaraţi răspunzători faţă de stat pentru păstrarea cu strictețe a ordinii şi disciplinei şi pentru apărarea
10 proprietăţii.

Faptul că, guvernul bolşevic era încă relativ neputincios în acele momente este demonstrat şi de statistica potrivit căreia, pentru fiecare fabrică naţionalizată oficial în condiţiile decretului, alte patru au fost confiscate de muncitori fără a mai aştepta aprobarea guvernului. Un economist rus din epocă descria acest proces ca fiind „naţionalizarea proletară înfăptuită de jos în sus". Una dintre problemele guvernului era că nu toate comitetele muncitoreşti erau dominate de bolşevici. Până când partidul nu câştiga un control mai mare la nivel local şi în ateliere, era greu pentru o guvernare centralizată să-şi impună voinţa asupra fabricilor . Guvernul se grăbea totuşi să elaboreze planuri care să stabilească cadrul general al conducerii statale a economiei, chiar dacă în realitate controlul centralizat era departe de a fi eficient. În decembrie a fost înfiinţat Consiliul Suprem al Economiei Naţionale (*Vesenkha*), ce avea următorul program:

1 Consiliul Suprem al Economiei Naţionale va pregăti normele şi planurile generale pentru reglementarea vieţii economice a ţării şi pentru coordonarea şi unificarea activităţii organelor locale şi centrale coordonatoare (comitetele pentru combustibili, metale, transporturi,
5 aprovizionarea cu alimente şi altele) ce funcţionează pe lângă Comisariatele poporului (comerţ şi industrie, alimentaţie, agricultură, finanţe, armată şi marină etc.), Sovietul Rus pentru Controlul Muncitoresc, comitetele din fabrici şi sindicatele. Consiliul Suprem al Economiei Naţionale ia în sarcina sa toate instituţiile existente
10 pentru a reglementa activitatea economică.

Inițial, Vesenkha nu a reușit să-și exercite întreaga activitate cu care fusese investită. Ea a prezidat totuși o serie de evenimente importante. În 1920 a fost creată o comisie de Stat (Goelro), ce avea sarcina să organizeze un sistem producător de electricitate la scară națională. La vremea aceea, Lenin spunea despre Goelro că îi ilustra credința conform căreia „Comunismul este puterea Sovietelor plus electrificarea". Băncile și căile ferate au fost naționalizate, s-au anulat datoriile externe și au existat tentative de a face oarecare ordine în haosul din sistemul de transporturi. Erau realizări practice importante, ce lăsau să se înțeleagă cât de eficientă ar fi putut deveni conducerea centralizată a economiei dacă regimul bolșevic reușea să capete o autoritate reală.

2. 1918-1921: Comunismul de război

În vara anului 1918, Lenin a abandonat brusc capitalismul de stat și a început să introducă o serie de măsuri restrictive și riguros aplicate, care împreună au constituit „comunismul de război". Motivul principal al acestei noi abordări a fost situația disperată creată de Războiul Civil. Lenin considera că lupta pentru supraviețuire în care se angajaseră bolșevicii crea o politică dură. Amenințarea reprezentată de Albi putea fi compensată doar prin intensificarea autorității în regiunile controlate de Roșii (aproximativ 30 din cele 50 de provincii ale Rusiei europene). Schimbarea strategiei economice trebuie evaluată deci ca parte a Terorii ce a caracterizat acțiunile bolșevicilor în acei ani (vezi pagina 142). Fiecare aspect al vieții sociale, politice sau economice trebuia să fie subordonat victoriei în Războiul civil.

a) Industria

Primul pas către comunismul de război ca politică oficială s-a făcut în iunie 1918. Însă instrumentele prin care acesta avea să fie pus în practică fuseseră deja înființate la această dată. Existența Cekăi și a Armatei Roșii i-au permis lui Lenin să înceapă o politică de centralizare, știind cu siguranță că dispune de mijloace prin care să obțină ascultare. În aceeași perioadă a crescut considerabil influența bolșevicilor și în fabrici, prin infiltrarea comisarilor politici în comitetele muncitorești. Această situație

a netezit calea pentru promulgarea Decretului de naţionalizare în iunie 1918, care într-un interval de doi ani a adus practic toate marile întreprinderi industriale din Rusia sub conducerea centralizată a guvernului. Însă de la a pune capăt proprietăţii private până la a face aceste fabrici mai productive era o cale lungă. Forţa de muncă rămăsese aceeaşi şi după cum subliniase Lenin, industria era încă dependentă de suprastructura constituită din manageri şi specialişti. Mai mult, naţionalizarea în sine nu a crescut producţia industrială. Ea a fost pusă în practică într-o perioadă în care era profund dezorganizată, un proces ce se datorase iniţial neajunsurilor aduse de războiul din 1914-1917, dar care se amplificase în timpul Războiului Civil. Se dădea prioritate nevoilor armatei şi erau private astfel de resurse acele ramuri industriale considerate neesenţiale. Chiar atunci când existau materialele necesare, dezorganizarea transporturilor făcea ca distribuirea lor să fie ineficientă.

Situaţia a devenit şi mai gravă atunci când fabricile au fost lipsite de forţa de muncă necesară. Acest fapt se datora atât recrutărilor pentru Armata Roşie, cât şi numărului mare de locuitori care plecau din zonele urbane, fie în căutarea hranei, fie pentru a scăpa de Războiul civil. Între 1918 şi 1921, populaţiile Petrogradului şi Moscovei au scăzut la jumătate. La problemele cu care se confrunta industria s-a adăugat şi inflaţia galopantă. Lipsa bunurilor de consum şi politica guvernului de a continua să tipărească bancnote au distrus practic valoarea monedei naţionale. Pe la sfârşitul anului 1920, rubla ajunsese să reprezinte doar 1% din valoarea ei din 1917. În 1921, biletele de tren şi de tramvai costau de un milion de ori mai mult decât în 1917. Asemenea cifre şi-au pierdut repede semnificaţia, iar banii au încetat să mai fie un mijloc de schimb. În această atmosferă nu se puteau face tranzacţii comerciale corecte. Trocul a fost adoptat ca substitut, dar deşi schimbul în natură funcţiona destul de bine la scară mică şi la nivel local, el nu putea fi adaptat eficient în investiţiile la scară largă. În concluzie, deşi comunismul de război a întărit controlul bolşevic asupra industriei, el nu a condus la o creştere economică. Tabelul de mai jos ilustrează eşecul înregistrat de comunismul de război în termeni economici.

Valoarea productivității totale	*1913*	*1921*
Valoarea producției industriei brute	100	31
Coeficientul producției industriale pe scară largă	100	21
Cărbune (milioane de tone)	29	8,9
Petrol (milioane de tone)	9,2	3,8
Electricitate (milioane de Kwh)	2039	520
Fontă (milioane de tone)	4,2	0,1
Oțel (milioane de tone)	4,3	0,18
Cărămizi (milioane)	2,1	0,01
Zahăr rafinat (milioane de tone)	1,3	0,05
Încărcătură transportată pe căi ferate	132,4	39,4
Importuri raportate la valoarei rublei din 1913 (milioane)	1374	208
Exporturi raportate la valoarea rublei din 1913 (milioane)	1520	20

b) Agricultura

Din punctul de vedere al lui Lenin, cel mai presant motiv pentru introducerea comunismului de război era situația critică determinată de lipsa alimentelor. Înăsprirea controlului guvernamental asupra agriculturii a avut drept scop inițial să-i forțeze pe țărani să furnizeze mai multă hrană. Prin aceasta se avea în vedere doar creșterea producției agricole. Exista credința răspândită printre bolșevici că țăranii bogați (chiaburii) și-ar ascunde stocurile de cereale pentru a ține prețul crescut în mod artificial. Țăranii considerau că nu este în avantajul lor să-și trimită produsele la orașe atâta vreme cât guvernul, care devenise principalul cumpărător de alimente, nu binevoia să le plătească un preț cinstit pentru ele. Guvernul a interpretat această atitudine ca pe o sfidare și s-a pregătit să apeleze la constrângere. În iunie 1918, el a împuternicit Comisia populară de aprovizionare (*Narkomprod*), special creată, să organizeze comitete de „țărani săraci", responsabile de colectarea și transportul erealelor. Narkomprod n-a realizat mare lucru. Țăranii s-au dovedit mai greu de constrâns decât muncitorii din fabrici. Ei constituiau o clasă profund conservatoare și erau foarte suspicioși față de conducerea

centrală, fie ea ţaristă sau bolşevică. După eliberarea lor în 1861, chiar şi cei mai săraci dintre ţărani căpătaseră un puternic simţ al proprietăţii. Ei au fost deosebit de refractari la propunerile bolşevicilor de a înlocui micile proprietăţi individuale cu colectivele (colhozuri) sau ferme de stat (sovhozuri).

Următoarea mişcare a lui Lenin a fost să încerce să le înfrângă rezistenţa întărâtându-i pe „ţăranii săraci", pe „ţăranii de mijloc", şi pe chiaburi unii împotriva celorlalţi. Însă aceste categorii erau simple concepte construite de bolşevici, care nu prea se potriveau cu grupările sociale eterogene din mediul rural. Presupusele rivalităţi în genere nici nu existau. De îndată ce şi-a dat seama de acest lucru, guvernul Lenin a început o politică de constrângere directă. Au fost trimise detaşamente Ceka la sate pentru a rechiziţiona cerealele cu forţa. În august 1918, comisarul poporului responsabil cu alimentaţia a emis următoarele ordine:

1 Toţi reprezentanţii Sovietelor Muncitorilor şi Ţăranilor, toate comitetele săracilor, toate organizaţiile sindicale muncitoreşti, împreună cu organele locale ale Comisariatelor Populare pentru Alimentaţie şi Agricultură vor forma imediat detaşamente pentru rechiziţionarea
5 recoltelor şi cerealelor.
Sarcinile detaşamentelor mai sus menţionate sunt: să strângă rezervele de cereale pentru iarnă de pe fostele moşii; să strângă cerealele de pe terenurile deţinute de chiaburi [kulaci]recunoscuţi; fiecare detaşament însărcinat cu rechiziţionarea alimentelor va cuprinde nu mai puţin de
10 75 de persoane şi două sau trei mitraliere.
Îndatorirea comisarului politic este să asigure că detaşamentul îşi îndeplineşte sarcinile şi că acţionează disciplinat.

Aceste ordine echivalau cu o sprijinire oficială a violenţei. Între 1918 şi 1921, echipele de rechiziţionare au terorizat sistematic lumea satului: cu toate acestea, rezultatul a fost contrar obiectivelor propuse. Se găsea şi mai puţină hrană. Ştiind că orice surplus îi va fi confiscat, ţăranul cultiva pământul la un nivel de rezistenţă şi producea doar acel minim necesar pentru a se hrăni pe sine şi familia lui. Însă pe toată perioada comunismului de război, bolşevicii au persistat în credinţa că ţăranii îşi depozitează cerealele. Rapoartele oficiale continuau să vorbească despre cum „ascund,

peste tot, în speranța că-și vor vinde recolta speculanților de la orașe la prețuri fabuloase".

Prin 1921, scăderea dramatică a producției de alimente, datorită rechiziționărilor, secetei și dezorganizării generale produse de război a dus la o situație de foamete la nivel național. Cantitățile de cereale produse în 1920 și 1921 au fost mai mici de jumătate din recolta anului 1913. Chiar și *Pravda* recunoștea în 1921 că o cincime din populație era muritoare de foame. Situația a devenit atât de disperată încât bolșevicii, deși au avut grijă să-i acuze pe chiaburi și pe Albi pentru starea creată, au recunoscut existența foametei și au fost dispuși să accepte ajutoare externe. Rusia sovietică a primit ajutor din mai multe țări. Cea mai importantă contribuție a venit din Statele Unite, de la American Relief Association (ARA). În pofida acestor eforturi, ajutoarele organizate au venit prea târziu pentru a opri moartea în masă. S-a estimat că din cele zece milioane de victime înregistrate pe durata Războiului Civil, peste jumătate au murit ca rezultat al foametei sau al malnutriției.

Prin 1921, realitățile economice dure au început să submineze explicațiile pentru introducerea comunismului de război. În perioada în care acesta a funcționat, producția industrială și cea agricolă au scăzut alarmant. Însă comunismul de război nu și-a pierdut complet popularitatea printre bolșevici. Departe de a-l considera doar o măsură temporară menită să facă față unei situații extreme, mulți membri ai partidului credeau că reprezintă adevăratul bolșevism revoluționar. Teoreticienii de frunte ai partidului în probleme economice, Buharin și Preobrajenski, numiți „bolșevici de stânga" din cauza vederilor lor radicale, au cerut păstrarearea comunismului de război, ca strategie economică permanentă a guvernării bolșevice. Ei considerau că centralizarea industriei, desființarea proprietății private și spolierea țăranilor reprezintă o aplicare justă a principiilor socialiste ce definesc revoluția proletară.

Lenin însuși a sprijinit această politică atât cât a putut. În decembrie 1920, el continua să susțină că rechiziționarea cerealelor trebuie continuată „cu respectarea strictă a decretului emis de regimul sovietic". El era totuși o persoană realistă. Faptul că economia nu reușea să se redreseze și amploarea pe care o luase foametea l-au determinat să ia în calcul posibilele alternative pentru comunismul de război. Răspândirea revoltelor antibolșevice în anii 1920-1921 l-a convins, în fine, de

necesitatea unei schimbări. Aceste revolte erau o reacţie directă la politica guvernului. Lenin spunea despre ele că scot la iveală situaţia reală, ca în lumina unui fulger. Răspunsul său a contat în introducerea Noii Politici Economice (NEP) la al X-lea Congres al Partidului, în martie 1921.

3. Noua Politică Economică (NEP)

Ca şi strategia economică pe care o înlocuise, NEP fusese creată de Lenin cu scopul iniţial de a rezolva criza acută de alimente din Rusia. Indiferent de puritatea teoriei revoluţionare ce stătuse la baza comunismului de război, acesta eşuase în mod evident în plan practic. Constrângerea se dovedise a fi o metodă ineficientă, ce n-a reuşit să-i facă pe ţărani să producă şi să distribuie cantităţi mai mari de cereale. Lenin a conchis, prin urmare, că dacă ţăranii nu pot fi forţaţi trebuie convinşi. El s-a adresat delegaţilor de la Congresul Partidului cu aceste cuvinte:

1 Trebuie să încercăm să satisfacem nevoile ţăranilor care sunt nemulţumiţi, nesatisfăcuţi şi nici nu pot fi altfel. În esenţă, două lucruri îl pot satisface pe micul fermier. În primul rând, trebuie garantată o anumită libertate micului proprietar particular; în al doilea rând,
5 trebuie asigurate mărfuri şi produse.

Ulterior aveau să apară unele neînţelegeri legate de NEP în interiorul Partidului Bolşevic, dar în primăvara anului 1921, amploarea foametei şi situaţia economică dezastruoasă din Rusia i-au determinat pe delegaţi să sprijine în unanimitate propunerile lui Lenin. Decretul prin care NEP era declarată politica oficială a guvernului a fost publicat în *Pravda*, în martie 1921, şi a stat la baza întregii evoluţii ulterioare a NEP. Trăsăturile sale principale erau : abandonarea rechiziţionărilor şi reintroducerea economiei de piaţă, ce le permitea ţăranilor să-şi comercializeze produsele pentru profitul propriu.

1 În scopul de a asigura o viaţă economică eficientă şi netulburată, bazată pe mai libera utilizare de către fermier a produselor muncii sale şi a resurselor lui economice, se înlocuieşte rechiziţionarea ca

mijloc de colectare pentru stat a proviziilor alimentare, materiilor brute şi nutreţurilor, cu o impozitare în natură.
Toate rezervele de alimente, materii prime şi nutreţuri ce le rămân ţăranilor după plătirea impozitului se află la deplina lor dispoziţie. Schimbul este permis în limitele conditiilor economice locale, atât prin organizaţii cooperatiste cât şi în pieţe.

Lenin era conştient de faptul că noua politică marca un pas înapoi de la principiul controlării de către stat a economiei. El reintroducea ideea unei economii mixte, în care anumite caracteristici capitaliste coexistau cu cele socialiste. Ştiind că mulţi bolşevici erau nemulţumiţi de acest aspect, Lenin se străduia să arate colegilor săi că NEP reprezintă doar o concesie parţială şi temporară făcută capitalismului. El sublinia faptul că partidul păstrase controlul asupra „vârfurilor cârmuitoare ale economiei", prin care înţelegea industria grea, băncile şi comerţul exterior.

Lenin adăuga că e dispus „să lase ţăranii să-şi aibă bucăţica de capitalism, atâta vreme cât noi păstrăm puterea". Pentru a le răspunde acelor bolşevici care se îndoiau că e înţelept să faci concesii ţărănimii, el a emis o declaraţie oarecum contradictorie, ce sugerează dificultăţile prin care trecea în încercarea de a-şi justifica această schimbare politică:

Aceasta este singura concesie pe care o facem pentru a putea introduce Noua Politică Economică, dar vom începe o ofensivă şi mai hotărâtă după aceea... Am fost siliţi să recurgem la „comunismul de război" din cauza războiului şi a distrugerilor. A fost o măsură temporară. Încă ne aflăm într-o asemenea stare de distrugere încât nu-i putea da ţăranului bunuri de consum pentru cât îi cerem. Iată de ce este nevoie să ajutăm mica industrie să se restabilească într-o oarecare măsură. Astfel vor reînvia mica burghezie şi capitalismul: nu ne îndoim de acest lucru. Toţi suntem de acord că unele concesii sunt necesare.
Regimul proletar este în afara de orice pericol atâta timp cât proletariatul ţine ferm puterea în mâinile sale, atâta timp cât ţine ferm transporturile şi industria grea. Nu trebuie să ne temem că

unii comunişti vor „învăţa" de la specialiştii burghezi şi de la capitalişti.

Lenin admitea că sistemul rechiziţionărilor nu fusese singurul mijloc de constrângere prin care ţăranii fuseseră în cele din urmă descurajaţi să mai producă surplus de alimente. Dezmembrarea industriei dusese la secarea stocurilor de produse finite, astfel că ţăranii nu mai puteau cumpăra diferite articole de consum nici în cazul în care şi le puteau permite. Agricultura nu trebuia deci tratată separat. Lenin considera măsurile privind reorganizarea industriei la fel de importante ca cele referitoare la pământ. În 1921, metodele centralizate, birocratice utilizate de Vesenkha nu realizaseră progresele sperate în industrie. Costurile erau ridicate şi nivelul producţiei era scăzut. Încercând să răstoarne această stare de lucruri, NEP a permis un grad mare de autonomie micilor întreprinderi industriale. Banca de Stat a fost instruită să acorde împrumuturi şi facilităţi de credit. Se încerca astfel repunerea în drepturi a banilor ca principal mijloc de schimb, politică ce a fost consolidată în 1922 prin introducerea nou-evaluatei ruble.

Măsurile luate în cadrul NEP dovedise incapacitatea guvernului bolşevic de a restructura economia rusă pe principii pur ideologice, după 1917. Lenin a recunoscut acest lucru. El declara, într-o cuvântare ţinută în faţa membrilor partidului în octombrie 1921, că " Noua Politică Economică reflectă faptul că prin aplicarea fostelor noastre metode am suferit o înfrângere şi a trebuit să începem o repliere strategică". El continua explicând cauzele acestei înfrângeri:

1 Concepţia noastră era greşită. Speram ca prin decretele guvernului proletar să punem bazele industriei de stat şi să organizăm distribuirea produselor statului, pe principii comuniste, într-o ţară care era mic burgheză! Viaţa ne-a demonstrat că am făcut o greşeală. Această
5 succesiune de perioade de tranziţie, cum sunt Capitalismul şi Socialismul de stat, au fost necesare pentru a pregăti, în mulţi ani de muncă preliminară, tranziţia către comunism.

Lenin argumenta că protecţia bolşevicilor de a urma o politică economică ce nu ţine seama de circumstanţe este lipsită de sens. Politica externă

juca de asemenea un rol important în gândirea lui Lenin. Prin 1921, devenise clar că revoluția proletară internațională pe care o preconizase nu avea să mai aibă loc. Prin urmare, cel puțin pentru moment, era obligatoriu ca bolșevicii ruși să se concentreze asupra consolidării și păstrării singurului stat revoluționar al lumii, prin orice metode. NEP era o asemenea metodă.

Realismul lui Lenin presupunea ca teoria politică să treacă pe locul al doilea, după necesitățile economice. Acest lucru îi neliniștea pe unii membrii ai partidului, ca Trotki și Preobrajenski, care consideraseră măsurile represive ale comunismului de război drept strategia revoluționară potrivită pentru Partidul Bolșevic. Ei erau deranjați de concesiile făcute țărănimii și de reînvierea capitalismului, pe care le impunea NEP. Trotki descria introducerea NEP ca pe „primul semn de degenerare al bolșevismului". Circula zvonul că inițialele NEP înseamnă de fapt „Noua Exploatare a Proletariatului". Una dintre principalele obiecții ale nemulțumirilor era că reintroducerea banilor și a comerțului privat crea o nouă clasă de „Nepmeni", poreclă batjocoritoare aplicată celor care așteptau să profite de pe urma capitalismului îngăduit de noua politică: chiaburii, negustorii cu amănuntul, comercianții și micii meseriași. La acești „Nepmeni" profitori se gândea Victor Serge, un reprezentant al bolșevicilor de stânga, când descria efectele sociale imediate ale NEP: „orașele pe care le conduceau au căpătat o înfățișare străină: simțim că ne scufundăm în mocirlă. Banii au uns și au mânjit întregul mecanism al statului, exact ca în timpul capitalismului".

Neînțelegerile legate de NEP au fost atât de grave încât ar fi putut duce la dezbinarea bolșevicilor, dacă n-ar fost enorma autoritate morală de care se bucura Lenin în interiorul partidului și abilitatea lui de a impune loialitatea personală. Au existat și alți factori care l-au ajutat să împiedice divizarea. Unul dintre ei a fost al X-lea Congres al Partidului din 1921, în care NEP a fost anunțată oficial și în care s-a votat cu o majoritate copleșitoare în favoarea rezoluției propuse de Lenin, numită „Despre Unitatea Partidului". Pasajul -cheie spunea:

1 Congresul dispune dizolvarea imediată și fără excepție a tuturor grupărilor care s-au format pe baza unei platforme sau a alteia, și ordonă tuturor organizațiilor să garanteze cu cea mai mare strictețe

că nici o manifestare de dizidenţă de nici un fel nu va fi tolerată.
5 Nesupunerea faţă de această rezoluţie a Congresului atrage după sine expulzarea necondiţionată şi imediată din rândurile partidului.

Obiectivul acestei propuneri era să împiedice grupările sau facţiunile din interiorul partidului să critice deciziile guvernului sau ale Comitetului Central. O rezoluţie însoţitoare condamna activităţile „Opoziţiei muncitorilor", un grup constituit în principal din sindicalişti, care se opusese exceselor comunismului de război şi care fusese implicat în revolta din Kronstadt. Aceste două rezoluţii, laolaltă cu celelalte două referitoare la loialitatea de partid au constituit metode foarte eficiente în înăbuşirea criticilor faţă de NEP.

În momentul în care Lenin a prezentat aceste interdicţii asupra dezbinării partidului, a declarat de asemenea că orice alt partid în afară de cel al bolşevicilor este ilegal în URSS. „Marxismul ne învaţă că numai Partidul Comunist este în stare să pregătească şi să organizeze o avangardă a proletariatului, precum şi întreaga masă a poporului muncitor". Acesta era apogeul logic al unei politici care începuse în 1918 şi care suprima orice formă de opoziţie publică faţă de autoritatea bolşevică. Din punctul de vedere al lui Lenin, valoarea acestui anunţ consta în faptul că, într-un moment critic, răspundea la acuzaţia conform căreia NEP marca o slăbire a forţei de decizie politică. Prin faptul că declara în mod oficial Rusia sovietică un stat unipartid, el întărea statului pur economic al NEP-ului, şi astfel sugera că principiile revoluţionare n-au slăbit defel. O asemenea întărire a autorităţii bolşevice însemna că bolşevicii nemulţumiţi găseau cu greu calea de a afirma deschis că NEP prejudicia în vreu fel supremaţia partidului.

Un alt factor ce a menţinut coeziunea bolşevică în privinţa NEP a fost faptul că Buharin, remarcabil economist din rândurile bolşevicilor de stânga şi membru al Politburo, a renunţat repede la atitudinea sa ostilă faţă de noua politică, pentru a deveni susţinătorul ei cel mai entuziast.

În 1923, el nota că evenimentele dramatice din 1921 i-au deschis ochii asupra adevăratei situaţii. Buharin şi-a exprimat noua linie politică într-un apel adresat ţăranilor: „Îmbogăţiţi-vă prin NEP". El era convins că sporirea puterii de cumpărare a ţăranilor, datorită faptului că îşi puteau vinde surplusul de cereale, va stimula crearea unei industrii eficiente. Este semnificativ că în ultimii doi ani de viaţă ai lui Lenin, când capacităţile

îi scădeau de la o zi la alta din cauza unei serii de atacuri de paralizie ce i-au precedat moartea în ianuarie 1924, Buharin a devenit confidentul său cel mai apropiat. Ultimele două articole care au apărut sub semnătura lui Lenin, „Despre cooperare" şi „Mai bine mai puţini, dar mai buni", reprezentau justificări pentru existenţa NEP. Amândouă erau, în esenţă, opera lui Buharin.

Însă până la urmă, cel mai puternic motiv pentru care partidul a acceptat NEP s-a dovedit a fi de natură statistică. Valoarea producţiei demonstra că politica funcţionează. Tabelul de mai jos arată creşterea producţiei agricole şi industriale, precum şi cea a salariilor. Însă statisticile economice ruseşti, atât cele din perioada ţaristă cât şi cele de după 1917, trebuie privite cu circumspecţie. Informaţiile pe care se bazează sunt nesigure, fie din cauza modului neştiinţific în care au fost obţinute, fie pentru că au fost modificate deliberat, în scopuri politice. Majoritatea analiştilor occidentali, printre care şi Alec Nove, o autoritate necontestată în domeniul istoriei economice ruse (care a întocmit tabelul de mai jos) ţin seama de acest lucru şi recalculează cifrele obţinute din surse ruseşti.

	1921	*1922*	*1923*	*1924*	*1925*
Agricultura					
Suprafaţa arabilă (milioane de hectare)	90,3	77,7	91,7	98,1	104,3
Producţia de cereale (milioane de tone)	37,6	50,3	56,6	51,4	72,5
Industria					
Cărbune (milioane de tone)	8,9	9,5	13,7	16,1	18,1
Oţel (mii de tone)	183	39	709	1140	2135
Materiale textile (milioane de metri)	105	349	691	963	1688
Valoarea producţiei industriale (milioane de ruble)	2004	2619	4005	4660	7739
Electricitate (milioane de Kwh)	520	775	1146	1562	2925
Marfă transportată pe căi ferate (milioane de tone)	39,4	39,9	58,0	67,5	83,4
Salariul lunar mediu al lucrătorilor din mediul urban (în ruble)	10,2	12,2	15,9	20,8	25,2

Afirmaţia lui Lenin că sub NEP bolşevicii vor continua să controleze „vârfurile cârmuitoare ale economiei" s-a dovedit a fi în mare măsură corectă la data recensământului din 1923. Cifrele indicau faptul că, în linii mari, NEP-ul echilibrase balanţa economică; în timp ce agricultura şi comerţul aparţineau în majoritate sferei private, statul domina industria rusă.

Distribuirea activităţilor comerciale

Negustori particulari („Nepmeni")	75%
Stat	15%
Cooperative	10%

	Distribuirea forţei de muncă din industrie	*Numărul mediu de muncitori din fiecare fabrică*
Întreprinderi private	12%	2
Întreprideri de stat	85%	155
Cooperative	3%	15

Oricât de impresionante ar părea cifrele, nu trebuie să deducem că NEP a fost un succes economic total. Opozanţii săi îl putea critica, şi pe bună dreptate, pe temei că echilibrarea economică părea să se fi introdus mai degrabă teoretic decât practic. Fapt este că industia nu a crescut în aceeaşi măsură ca agricultura. „Nepmenii" o duceau bine, dar în zonele urbane şomajul era foarte ridicat. Această disparitate dintre rata de dezvoltare a agriculturii şi cea a industriei a condus , în 1923, la o situaţie care a rămas cunoscută drept „Criza foarfecelui". Era o figură de stil emisă la al 12-lea Congres al Partidului de către Troţki, care a comparat creşterea deficienţei dintre preţurile din industrie şi cele din agricultură cu depărtarea lamelor unui foarfece.

Paradoxal, această criză a fost determinată în parte de revigorarea agriculturii şi de dispariţia foametei. În 1922 şi 1923, îmblânzirea condiţiilor meteorologice şi creşterea suprafeţei de pământ cultivat au dus la sporirea producţiei agricole, ceea ce a determinat, în mod natural, scăderea preţului la alimente. Această scădere nu a fost însă însoţită şi

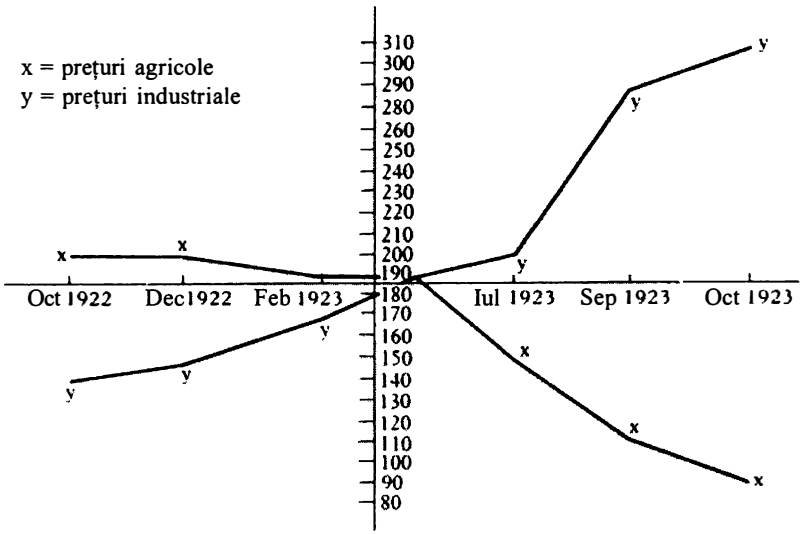

„Criza foarfecelui"

de o scădere corespunzătoare a prețului la produse industriale. Fabricile au avut nevoie de o perioadă de timp mult mai îndelungată pentru a se reface după distrugerile și dezorganizarea din Războiul Civil, fiind prin urmare incapabile să facă față cererii tot mai mari de bunuri de consum. Criza de produse finite le-a ridicat prețul în același timp în care prețul produselor agricole scădea din cauza creșterii cantității de alimente de pe piață. Rezultatul a fost că țăranii au descoperit că trebuie să-și vândă produsele la un preț prea mic pentru a-și putea permite costurile inflaționiste ale bunurilor manufacturate. S-a ajuns astfel la aceeași problemă care-l determinase pe Lenin să adopte NEP: exista pericolul ca țăranii să-și piardă interesul pentru a mai produce un surplus de hrană. Dacă acest lucru s-ar fi întâmplat, întreaga economie a Rusiei s-ar fi întors la situația dezastruoasă din perioada comunismului de război.

Când boala l-a împiedicat pe Lenin să mai joace un rol politic real, dezbinările din interiorul partidului au renăscut. Troțki a refuzat să lucreze pentru un „comitet foarfece" special, înființat de comitetul central în momentele culminante ale crizei, în octombrie 1923. El a devenit în schimb

purtătorul de cuvânt al „Platformei celor 46", o grupare constituită din 46 de membri de partid, care au semnat şi publicat o scrisoare deschisă ce critica lipsa unui „plan economic" guvernamental şi condamna, „erorile radicale şi flagrante ale politicii economice" care subordonează necesităţile industriale ale proletariatului din Rusia sovietică intereselor „Nepmenilor" şi micii burghezii. Argumentaţia lui Troţki a fost întărită şi de eşecul de necontenit înregistrat de *Vesenkha* (rebotezată *Gosplan*, în 1921) în a formula o strategie economică unitară la nivel naţional. Gosplan a emis o serie de hotărâri care sunau impresionant, dar n-a reuşit mare lucru în practică. După trei ani, preşedintele acestuia a fost nevoit să admită că Rusia sovietică ducea lipsă de „un plan economic unic".

Confruntarea deschisă dintre susţinătorii şi oponenţii NEP a fost preîntâmpinată, chiar dacă numai temporar, de o ameliorare a situaţiei economice. Dacă în octombrie 1923, preţul cu amănuntul la produse industriale a înregistrat un nivel critic, după această dată a început să scadă. Industria a continuat să se dezvolte, în timp ce recolta abundentă a acelui an garanta o aprovizionare abundentă cu alimente. Lamele foarfecelui începeau să se închidă. Prin 1924, industria îşi revenise în mare parte din dezastrul în care se aflase înainte de introducerea NEP în 1921.

Acestea erau însă câştiguri temporare şi nu garantau o stabilitate economică sau politică definitivă. La moartea lui Lenin în 1924 nu se ştia încă nici cât avea să mai funcţioneze NEP, nici dacă acesta reprezenta cu adevărat aspiraţiile Partidului Comunist şi ale statului sovietic. Perioada dintre 1917 şi 1924 arătase cât de mare e prăpastia ce desparte teoria revoluţionară de realitatea economică. Se poate spune că politica bolşevică a acelor ani, departe de a fi fost rezultatul unei planificări economice riguroase, a reprezentat doar o serie de reacţii fragmentare faţă de un şir de situaţii disperate.

Să luăm notiţe despre „1918-1924: Bolşevicii şi economia"

Atunci când vă alcătuiţi notiţele, concentraţi-vă pe înţelegerea principalelor evoluţii economice din această perioadă, urmând modelul de analiză ce apare în capitol. În istoria Rusiei, evenimentele politice s-au întrepătruns întotdeauna cu cele economice. Este un fapt ce se verifică

pe deplin dacă ne gândim la perioada 1917-1924, aşa că este bine să căutaţi cât mai multe conexiuni cu capitolul 7.

Lista de titluri de mai jos vă va ajuta să vă ordonaţi ideile.

1. Capitalismul de Stat, 1917-1918
1.1. Părerile lui Lenin cu privire la tranzacţia de la capitalism la socialism.
1.2. Problemele economice cu care se confrunta guvernul bolşevic.
1.3. Decretul asupra pământului.
1.4. Decretul privimd conducerea muncitorească.
1.5. Care a fost scopul înfiinţării *Vesenkha*?
2. 1918-1921: Comunismul de război
2.1. De ce a fost adoptat comunismul de război?
2.2. Impactul său asupra industriei.
2.3. Impactul său asupra agriculturii.
2.4. Rechiziţionările de cereale.
2.5. Foametea.
3. 1921-1924: NEP
3.1. Motivele introducerii NEP
3.2. Care erau principalele sale caracteristici?
3.3. Cum a justificat Lenin introducerea NEP în faţa Partidului Bolşevic?
3.4. Atacul lui Lenin împotriva disidenţei de partid.
3.5. Neînţelegerile dintre bolşevici cu privire la NEP.
3.6. "Criza foarfecelui".
3.7. În ce măsură a reuşit NEP ca politică economică?

Întrebări bazate pe izvoare despre „1918-1924: Bolşevicii şi economia"

1 Capitalismul de stat

Citiţi cu atenţie extrasul din operele lui Lenin de la pagina 156, cel din „Decretul asupra pământului" de la pagina 157, precum şi pe cel din „Decretul privind controlul muncitoresc" de la pagina 158. Răspundeţi la următoarele întrebări:

a) În ce măsură considerați că fragmentul de la pagina 156 confirmă definiția dată de Lenin capitalismului de stat drept „o soluție de compromis"?
b) Arătați care erau neînțelegerile pe care Lenin intenționa să le rezolve în acest material.
c) Decretul asupra pământului şi pe cel privind controlul muncitoresc şi căutați dovezi care să sugereze că acestea autorizau în realitate fapte care se petrecuseră deja.
d) Conform acestor trei surse, care erau problemele economice cu care s-au confruntat bolşevicii în primul an după Revoluția din Octombrie?

2. Comunismul de război

Studiați informațiile de la pagina 161, ordinul de rechiziționare de la pagina 162 şi răspundeți apoi la următoarele întrebări:

a) Sugerați care au fost motivele disproporției dintre coeficientul de dezvoltare al producției industriale în 1913 şi cel din 1921.
b) Explicați înțelesul sintagmei „chiaburi recunoscuți", aşa cum estre ea folosită în extrasul de la pagina 162.
c) În lumina dovezilor furnizate de ordinul de rechiziționare de la pagina 162, comentați opinia potrivit căreia metodele de colectare a cerealelor au constituit „o politică a violenței instituționalizate"
d) Care este valoarea acestor trei surse, pentru un istoric ce studiază comunismul de război?

3. NEP

Studiați Decretul de la paginile 164-165,argumentația lui Lenin de la pagina 165 şi tabelele de la paginile169-170.
Răspundeți la următoarele întrebări:

a) Folosindu-vă de cunoştințele anterioare şi de dovezile existente în decretul de la pagina 164, examinați care au fost motivele pentru care Lenin a introdus NEP în 1921.
b) Conform comentariilor din extrasul de la pagina 165, de ce era Lenin dispus să accepte renaşterea „micii burghezii şi capitalismului"?

c) Examinați avantajele și dezavantajele uilizării tabelului de la pagina 169 ca probă a impactului pe care NEP l-a avut asupra economiei sovietice.

d) Conform tabelului de la pagina 170, ce arată distribuirea activităților comerciale și a celor industriale, în ce măsură a reușit NEP să echilibreze balanța economică?

e) Utilizând toate aceste surse, precum și cunoștințele dumneavoastră anterioare, trasați evoluția NEP între 1921 și 1924.

CAPITOLUL 9

Concluzii

1. Continuitatea istoriei Rusiei între 1881-1924

În 1881, atât reformiştii cât şi revoluţionarii erau de acord că Rusia trebuie să fie modernizată. Ei aveau însă păreri diferite asupra modului în care urma să fie îndeplinit acest deziderat. Ocazional, conducerea ţaristă a cochetat cu ideea reformării, dar pe termen lung a ezitat să facă acele schimbări politice care să corespundă celor sociale şi economice apărute. Rămâne o problemă deschisă dacă ţarismul ar fi supravieţuit sau nu în cazul în care nu izbucnea războiul din 1914, dar fapt este că acest război a relevat atât fragilitatea progreselor economice realizate după 1890, cât şi vulnerabilitatea sistemului administrativ ţarist. Războiul a arătat de asemenea cât de lipsit de substanţă era mitul ţarului ca protector providenţial al poporului rus. Incapacitatea lui Nicolae al II-lea de a face faţă crizelor militare şi politice prin care a trecut Rusia după 1914 a dus la erodarea loialităţii populare. Prin februarie 1917, nimeni, nici chiar susţinătorii tradiţionali ai ţarului, nu erau dispuşi să-l salveze. Nu demonstranţii din Petrograd, ci înaltul comandament al armatei şi membrii aristocraţi ai Dumei au fost cei care l-au sfătuit să abdice.

Prăbuşirea sistemului ţarist a dus la un vid de putere, pe care Guvernul Provizoriu nu a fost în stare să-l umple. Duma reconstituită ce l-a înlocuit pe ţar în februarie a deţinut funcţia sa, dar nu a vut niciodată putere. Îi lipsea acea asprime absolut necesară, dată fiind situaţia disperată a Rusiei. Autoritatea sa a fost limitată, chiar de la început, de existenţa Sovietului din Petrograd. Incapabil să obţină victoria în război şi să introducă reformele sociale care i-ar fi asigurat sprijinul popular, Guvernul Provizoriu mergea împleticindu-se spre faliment. Atunci când a fost atacat de către bolşevici, care fuseseră ei înşişi pe punctul să dispară ca formaţiune politică în iulie, s-a purtat amical. A capitulat după o rezistenţă simbolică. Teoretic, în acel moment puterea a fost preluată de soviete: practic, de bolşevici care au început să transforme Rusia într-un stat

unipartit. Pentru aceasta a fost nevoie de trei ani de război civil înverșunat, dar dintre toate partidele politice din Rusia post revoluționară, ei erau singurii care aveau dăruire necesară și capacitatea de a distruge tot ce le stătea în cale.

După toate semnele, modernizarea Rusiei nu putea fi făcută pe căi moderate. Experimentul liberal de scurtă durată care a urmat după Revoluția din Februarie a constituit o ruptură temporară cu tradiția despotică. Guvernul Provizoriu nu avea nici timpul, nici capacitatea de a construi o bază democratică. Se poate afirma că tradiția totalitară era atât de înrădăcinată în Rusia, încât modernizarea trebuia fie impusă de sus în jos. Cu toate că Lenin respingea trecutul Rusiei, el a rămas în bună măsură moștenitorul acestuia. Avea la fel de puțin timp pentru democrație ca și țarii. În ciuda răsturnării de situație din 1917, guvernarea bolșevică a marcat o continuare a absolutismului în Rusia. Războiul Civil și intervențiile străine au accentuau situația riscantă în care se afla guvernul bolșevic și i-au oferit acestuia pretextul pentru a cere supunere absolută de la mase și de la membrii partidului, în numele apărării Revoluției. Însă chiar dacă n-ar fi existat această situație riscantă, este puțin probabil că bolșevismul ar fi evoluat altfel decât ca un sistem represiv. Dogmatismul său de sorginte marxistă și credința că este singurul ce reprezintă forța istoriei l-au făcut la fel de intolerant față de alte idei politice precum fusese și țarismul. Dizolvarea prin forță a Adunării Constituante în 1918 și zdrobirea revoltei din Kronstadt în 1921 erau dovezi clare că bolșevicii nu vor permite niciodată democrației să le stea în cale. Anul 1917 nu a reprezentat o ruptură completă cu trecutul. Mai degrabă a însemnat înlocuirea unei forme de totalitarism de stat cu alta.

2. Rolul de revoluționar al lui Lenin

Lenin a afirmat că Revoluția din Octombrie reprezintă triumful proletariatului prevestit de Marx, dar este greu să consideri că modul în care bolșevicii au confiscat puterea a însemnat o victorie pentru muncitorii ruși. Singura realizare majoră a lui Lenin în calitate de revoluționar a fost să reformuleze teoria marxistă, astfel încât să se potrivească situației din Rusia. Instrumentul pe care l-a ales pentru a realiza acest lucru a fost Partidul Bolșevic. Deși Lenin avea grijă să-și descrie întotdeauna politicile

drept democrație, pentru el această noțiune avea un înțeles aparte. Democrația nu trebuia considerată o chestiune care privea numărul membrilor de partid, ci o metodă a conducerii de către partid. Din moment ce partidul era vehicolul schimbării istorice, rolul său nu era să câștige în primul rând un sprijin pe scară largă, ci să direcționeze Revoluția de sus, indiferent de amploarea suportului popular. „Nici o revoluție", nota Lenin, „nu așteaptă majorități oficiale". Această vizibilă aroganță politică era urmarea logică a modului în care privea Lenin clasa muncitoare din Rusia acelor timpuri. Dimensiunile ei reduse și lipsa de experiență politică o făceau incapabilă să realizeze revoluția de una singură. De aceea, instruitul Partid Bolșevic avea misiunea istorică de a-și folosi cunoștințele privind principiile științifice de guvernare a societății umane, expuse prima oară de către Marx, pentru a călăuzi proletariatul către destinul său revoluționar. Potrivit acestei perspective, autoritatea emana de la centru spre margini: era rolul conducătorilor să conducă, iar al membrilor de partid să-i urmeze. Această abordare a primit și un nume special: „centralismul democratic". Lenin îl definea în următoarele cuvinte:

1 Clasele sunt conduse de partide, iar partidele sunt conduse de către indivizi care se numesc conducători. Iată alfabetul. Voința unei clase este uneori îndeplinită de un dictator. Democrația socialistă sovietică nu este deloc incompatibilă cu o conducere individuală și o dictatură.
5 Este necesară o conducere individuală, adică recunoașterea puterilor dictatoriale ale unui singur om. Toată vorbăria despre drepturi egale este o absurditate.

Concepția lui Lenin despre caracterul politic special al Partidului Bolșevic a fost cea care l-a decis să mențină partidul ca pe o organizație exclusivistă, bine structurată, profesionistă. Bolșevicii lui Lenin pot fi considerați, fără exagerare, drept o nouă speță de politicieni: plini de încredere în forțele proprii, disprețuitori față de alte partide sau idei și având o loialitate oarbă față de lider. După cum spunea Troțki, „În ultimă instanță, partidul are întotdeauna dreptate, fiindcă partidul este singurul instrument istoric prin care proletariatul își poate îndeplini sarcinile fundamentale". Cruzimea revoluționarilor nu le garanta succesul, însă nici un alt partid nu putea spera să câștige sau să păstreze puterea dacă

nu era în stare să le depășească dăruirea politică. Evenimentele au arătat că nici un alt partid nu îndeplinea această cerință, nici pe departe.

Una dintre principalele trăsături ale lui Lenin a fost că nu s-a lăsat niciodată condus de considerații pur teoretice. Secretul succesului său ca revoluționar a constat în capacitatea de a ajusuta și modifica teoria pentru a face față unor situații particulare concrete. Această abordare pragmatică l-a făcut adeseori să se depărteze de modelul strict al dialecticii marxiste, ce presupunea etape net delimitate ale revoluției de clase, și le-a sigurat lui și adepților săi o adaptibilitate infinită. În scrieri și în discursuri el a subliniat întotdeauna faptul că ideile lui sunt într-o deplină concordanță cu cele ale lui Marx. Însă în termeni practici, rolul jucat de Lenin în evenimentele din Rusia după aprilie 1917 a fost cel al unui oportunist iscusit care, datorită șireteniei sale politice și norocului, a dejucat planurile unor oponenți care nu l-au egalat niciodată în ambiție și hotărâre. Această situație i-a permis să redefinească procesul dialectic, potrivit contextului din Rusia anului 1917. El a introdus noțiunea de „revoluție telescopică", ce afirma că cele două stadii finale ale revoluției, burgheză și proletară, pot fi comprimate într-unul singur. Astfel, bolșevicii puteau să realizeze revoluția împotriva Guvernului Provizoriu fără a mai trebui să aștepte ca proletariatul rus să sporească substanțial. Nu era nevoie ca muncitorii ruși să inițieze revoluția: era suficient ca aceasta să fie purtată în numele lor de către bolșevici, instrumentele speciale ale schimbării istorice și adevărata voce a proletariatului. Ușurința cu care Lenin adapta teoria marxistă la necesitățile practice reiese și din discursul pe care l-a ținut la introducerea în1921 a NEP, politică ce impunea abandonarea comunismului de război și revenirea la capitalism.

Prin reformularea marxismului, Lenin a lăsat două testamente politice durabile: pragmatismul și redefinirea moralității politice. Cum binele imens reprezentat de revoluție înlătura orice alte considerații, nimic nu era imposibil sau inacceptabil în cursul ei. Lenin a fost unul dintre cei mai mari oportuniști ai istoriei. Știa foarte limpede care îi sunt obiectivele finale, dar nu respecta nici un principiu când era vorba de îndeplinirea lor. Se poate spune că Lenin și-a făcut un principiu din a fi neprincipial. Denaturarea adevărului și înșelăciunea erau perfect legitime, dacă slujeau revoluția.

Această abordare era în concordanță deplină cu interpretarea pe care o dădea naturii științifice a marxismului. O dată ce fusese acceptată premisa inevitabilității istorice a revoluției proletare, rezulta că îndatorirea revoluționarilor era să lupte în acest scop, prin orice mijloace. A nu utiliza asemenea mijloace doar pentru că erau neplăcute însemna să dai dovadă de sentimentalism burghez. Doctrina marxistă spunea că moralitatea tradițională nu reprezintă un set de principii universale, ci un sistem represiv de control prin care burghezia își păstrează autoritatea asupra muncitorilor. Conform Moralității socialiste, minciuna, înșelăciunea și violența nu erau rele în sine. Chestiunea era dacă prin folosirea lor ar fi grăbit sau ar fi întârziat revoluția. Mai simplu spus, moralitatea socialistă susține că scopul scuză mijloacele. O asemenea atitudine era extrem de convenabilă în momente de luptă, când bolșevicii căutau să-și impună autoritatea față de opoziție. Folosirea celor mai radicale metode devenea justificată, pentru a proteja revoluția și a consolida regimul bolșevic. „Teroarea" introdusă de Lenin pe perioada Războiului Civil se baza pe această concepție specială asupra moralității condiționate. Într-o cuvântare ținută la Congresul Comsomolului (tinerii comuniști) în 1920, Lenin afirma:

> Noi susținem că moralitatea noastră este în întregime subordonată intereselor luptei de clasă a proletariatului. Moralitatea servește la distrugerea vechii societăți exploatatoare și la unificarea întregului popor muncitor în jurul proletariatului, care construiește o societate nouă, comunistă. Pentru un comunist, moralitatea nu este altceva decât această disciplină unitară și lupta conștientă a maselor împotriva exploatatorilor. Noi nu credem în moralitate eternă.

Lenin și bolșevicii credeau despre ei înșiși că sunt agenții speciali ai transformării istorice, ceea ce i-a condus în mod logic la concluzia că sunt superiori oricărui alt partid politic. Din moment ce istoria era de partea lor, bolșevicii aveau toate drepturile să o controleze. Situația disperată în care s-au aflat după Revoluția din 1917 și în timpul Războiului Civil au transformat această necesitate teoretică într-una practică. Totalitarismul a devenit o latură indispensabilă a guvernării comuniste.

Iniţial, acest lucru a stârnit unele proteste venite din interiorul Partidului Bolşevic. Unii membri, credincioşi ideii că Rusia comunistă poate fi deopotrivă socialistă şi democratică, erau deranjaţi de faptul că Lenin se considera îndreptăţit să dirijeje şi să controleze viețile oamenilor de rând din Rusia. Maxim Gorki avertiza:

> Lenin este un om înzestrat, care are toate calităţile unui conducător, inclusiv două care sunt esenţiale: lipsă de moralitate şi o cruzime neclintită şi aroganţă faţă de viaţa maselor... Voi repeta cât voi putea în faţa proletarilor ruşi: „sunteţi conduşi spre distrugere, sunteţi folosiţi drept cobai într-un experiment inuman; pentru conducătorii voştri, nici nu sunteţi oameni".

Avertismentele lui Gorki amintesc de o problemă asupra căruia istoricii nu s-au pus nici astăzi de acord: dacă pentru totalitarismul brutal al regimului stalinist de la sfârşitul anilor '20 responsabilitatea îi aparţine în exclusivitate lui Stalin, sau dacă era vorba de o dezvoltare logică a unui sistem stabilit încă de pe vremea lui Lenin. Oricare ar fi răspunsul la această întrebare, trebuie notat faptul că principalele instrumente ale tiraniei staliniste existau deja în momentul morţii lui Lenin. Statul unipartit, poliţia secretă, interzicerea disidenţei de partid (ce interzicea practic orice critică adusă guvernului sau politicii de partid), distrugerea sindicatelor ca forţă independentă de reprezentare a muncitorilor: toate aceste aspecte totalitare au luat naştere până în 1924. Este de asemenea adevărat că sub călăuzirea lui Lenin s-au făcut primii paşi spre instituţionalizarea „epurărilor", sistemul de reprimare nemiloasă a opoziţiei prin procese publice. Epurările aveau să fie un element esenţial al strategiilor de teroare sub Stalin , dar mecanismele lor erau deja în funcţiune în 1924. Primul pas public a avut loc în URSS în 1922, când, în condiţiile măsurilor de creare a unui stat unipartit ce fuseseră introduse de Lenin în 1921 la al X-lea Congres al Partidului, un grup de eseri a fost judecat public şi condamnat. În momentul procesului, Lenin îi scria comisarului de justiţie: „În opinia mea, pedeapsa capitală trebuie extinsă şi aplicată penru toate tipurile de activitate conspirativă".

Expresia „revoluţie neterminată" constituie o descriere potrivită pentru ceea ce s-a întâmplat în Rusia până în 1924. În ultimii doi ani de viaţă,

slăbiciunea fizică a lui Lenin i-a restrâns mult posibilitatea de a controla evenimentele. Există dovezi că era furios sau nemulțumit de multe evoluții din interiorul guvernului sau al partidului, dar era prea bolnav pentru a putea face ceva. Părerile sale despre bolșevicii de la conducere nu erau nici măgulitoare, nici optimiste. El a dictat o serie de note, cunoscute ca „ultima dorință și testament" în care își critica aspru colegii: Trotki, Stalin și Buharin erau arătați cu degetul ca având defecte serioase de caracter și slăbiciuni politice. Cu toate acestea, Lenin nu a dat nici o indicație pentru ce era de făcut după moartea sa. A lăsat să se înțeleagă că trebuia adoptată o formă de conducere colectivă, dar nu a dat instrucțiuni clare cu privire la modul în care urma să fie organizată. Astfel lupta pentru putere ce s-a născut după moartea lui devenea inevitabilă.

Ca revoluționar internaționalist, Lenin așteptase inițial ca preluarea puterii de către bolșevici în octombrie 1917 să reprezinte prima etapă într-o revoluție proletară mondială. Când acest lucru s-a dovedit a fi o greșeală, el a fost nevoit să se adapteze unei situații în care Rusia bolșevică devenise un stat revoluționar izolat, înconjurat de dușmani interni și externi. Aceasta l-a condus la o altă reformulare importantă a teoriei marxiste. Marx spusese că revoluția proletară va fi o mișcare de clasă internațională. Totuși Revoluția din 1917 nu fusese opera unei clase, ci a unui partid, și fusese limitată la o singură națiune. Lenin a explicat acest lucru în termenii unei revoluții prelungite: mișcarea internațională urma să apară într-un anumit moment din viitor, dar până atunci Rusia sovietică trebuia să-și consolideze propria revoluție individuală. Astfel, guvernul bolșevic și agenția internaționalistă, Comintern, se plasau pe o poziție ambiguă. Care urma să fie rolul lor principal? La moartea lui Lenin, această întrebare – dacă țelul fundamental al URSS era revoluția mondială sau supraviețuirea ca națiune – nu își găsise încă un răspuns.

Să recapitulăm concluziile

Concluziile oferă trei idei principale:

1. În ciuda schimbărilor aduse de război și de revoluție, există o continuitate fermă în istoria Rusiei din această perioadă.

2. Lovitura de stat bolşevică din octombrie 1917 nu a marcat o ruptură reală cu trecutul, deoarece, chiar dacă forma de guvernare s-a schimbat, caracterul său profund totalitar şi nereprezentativ a rămas acelaşi.
3. Evenimentele din 1917 nu au reprezentat o victorie pentru marxism, din moment ce Lenin nu a urmat şi nu a îndeplinit cu strictețe teoria marxistă în modul în care a condus şi consolidat revoluția.

Pentru a vă asigura că ați înțeles în mod global aceste subiecte, testați validitatea acestor trei propoziții recitind notițele pe care le-ați alcătuit pentru fiecare capitol şi verificând în ce măsură corespund şi cu părerile altor autori care au studiat această perioadă.

Tabel cronologic

1870	se naşte Vladimir Ulianov
1881	asasinarea lui Alexandru al II-lea de către gruparea „Voinţa Poporului"
	urcarea pe tron a lui Alexandru al III-lea
	Liga celor trei împăraţi
	introducerea represivelor „legi temporare"
1881-1895	Pobedonoştev prezidează, în calitate de prim ministru, "Reacţiunea"
1885	noul cod penal
1887	Regulamentul Universitar restrânge libertăţile academice
	Tratatul de reasigurare
	este executat fratele mai mare al lui Lenin
1889	apariţia „căpitanilor de ţinuturi"
1890	Legea *Zemstvei*
1891-1902	se construieşte calea ferată transsiberiană
1842	Convenţia franco-rusă
1893 -1903	în calitate de ministru de finanţe, Serghei Witte introduce reforme economice asociate cu „marele avânt economic"
1894	se urcă pe tron Nicolae al II-lea
1898	se constituie Partidul Social Democrat
1902	este publicat pamfletul lui Lenin intitulat „Ce-i de făcut?"
1903	PSD se scindează în menşevici şi bolşevici
1904	Antanta anglo-franceză
1904-1905	Războiul ruso-japonez
1905	ianuarie – masacrul din „Duminica sângeroasă" marchează începutul Revoluţiei din 1905
	februarie – un val de greve şi tulburări la scară naţională
	martie – ruşii sunt înfrânţi la Mukden
	mai – se formează „Uniunea uniunilor", sub conducerea lui Miliukov
	flota Rusiei este distrusă la Tsushima
	iunie – revolta de pe vasul de război *Potemkin*

august – este anunțată crearea unei Dume consultative
septembrie – se semnează tratatul de pace ruso-japonez
octombrie – ia naştere Partidul cadeților
se formează Sovietul din St. Petersburg
St. Petersburg este zguduit de o grevă generală
țarul emite Manifestul din Octombrie
noiembrie – formarea sovietului din Moscova
decembrie – sovietul din Moscova este suprimat prin forță

1906 aprilie – *Legile Fundamentale* sunt promulgate de Nicolae al II-lea
aprilie-iunie – prima Dumă
august – Stolîpin este numit în funcția de prim-ministru

1906-1911 Stolîpin introduce o serie de reforme agrare

1907 februarie-iunie – a doua Dumă
noiembrie – începe a treia Dumă
Rasputin pătrunde la curtea țarului
Tripla Înțelegere dintre Franța, Rusia şi Marea Britanie

1908 Austro-Ungaria anexează Bosnia

1911 septembrie – asasinarea lui Stolîpin

1912 tulburări grave la minele de aur din Lena, Siberia
iunie – sfârşitul celei de-a treia Dume
noiembrie – începe cea de-a patra dumă
se înființează ziarul *Pravda*

1912-1913 Războiul din Balcani

1914 iunie – asasinarea lui Franz Ferdinand la Sarajevo
29 iulie – în Rusia se dă ordin de mobilizare generală
1 august – Germania declară război Rusiei
august – suspendarea celei de-a patra Dume

1915 iunie-iulie – se reîntruneşte Duma
iunie – se formează Blocul Progresist
august – țarul devine comandantul şef al armatei

1916 noiembrie – se reîntruneşte Duma
decembrie- asasinarea lui Rasputin

1917 Revoluția din Februarie – 18 februarie - 4 martie
18 februarie – începe greva la uzinele Putilov

23 februarie – Ziua Internaţională a Femeii demonstraţii muncitoreşti
27 februarie – comitetul Dumei se întruneşte neoficial prima întrunire a Sovietului din Petrograd
28 februarie – Nicolae al II-lea încearcă să se întoarcă la Petrograd, dar este oprit
1 martie – „Hotărârea cu Numărul 1" a Sovietului
2 martie – se formează Guvernul Provizoriu din rândurile comitetului Dumei
Nicolae al II-lea semnează Decretul de abdicare
3 martie – noul guvern este anunţat în mod public
4 martie – se declară oficial abdicarea Romanovilor
14 martie – Sovietul emite „Apelul către toate popoarele lumii"
3 aprilie – Lenin se întoarce la Petrograd
4 aprilie – Lenin publică Tezele din Aprilie
26iunie – ofensivă majoră lansată împotriva armatelor austro – germane pe frontul de SV
2 iulie – chestiunea ucraineană conduce la o criză ministerială
3-6 iulie – revoltele din centrul Evenimentelor din Iulie
6 iulie – Lenin fuge din Petrograd
8 iulie – Kerenski devine prim ministru
18 iulie – Kornilov devine comandant şef al armatei
august – trupele germane ameninţă Petrogradul
26 august-1 septembrie – afacerea Kornilov
25 septembrie-bolşevicii câştigă majoritatea în sovietul din Petrograd şi îl aleg pe Troţki în funcţia de preşedinte
7 octombrie – Lenin revine în secret la Petrograd
10 octomnbrie – Comitetul Central Bolşevic se angajează în insurecţia armată
12 octombrie – Sovietul din Petrograd înfiinţează CMR
23 Octombrie – Kerenski ordonă suspendarea ziarelor *Pravda* şi *Izvestia*. Lenin îi instruieşte pe bolşevici să înceapă atacurile asupra guvernului Kerenski
24 octombnrie – prima sesiune a Congresului Sovietelor
24-25 octombrie – bolşevicii preiau controlul asupra oraşului Petrograd

25-26 octombrie – Kerenski părăseşte Petrogradul în speranţa că va găsi ajutoare, dar nu reuşeşte
bolşevicii cuceresc Palatul de Iarnă
26 octombrie – bolşevicii înfiinţează *Sovnarkom*, avându-l ca preşedinte pe Lenin
27 octombrie – Lenin îi informează pe membrii Congresului Sovietelor că Sovietul din Petrograd, condus de bolşevici, a luat puterea în numele lor
8 noiembrie – bolşevicii emit „Decretul asupra Pământului", asupra Păcii şi cel privind controlul muncitoresc
11 noiembrie – încep alegerile pentru Adunarea Constituantă
1 decembrie – se înfiinţează *Vesenkha*
2 decembrie – se semnează armistiţiul de la Brest-Litovsk
7 decembrie – este creată *Ceka*

1918-1920 Războiul Civil din Rusia, Roşii contra Albilor

1918 5-6 ianuarie – întrunirea şi dizolvarea Adunării Constituante
5 ianuarie – decretul de înfiinţare a Armatei Roşii
3 martie – Tratatul de la Brest-Litovsk
12 martie – capitala sovietică este mutată la Moscova
4 aprilie – începutul intervenţiilor străine
mai – Legiunea Cehă începe să creeze probleme marcând astfel declanşarea Războiului civil
iunie – Decretul de Naţionalizare
iulie – încep rechiziţionările de cereale de la ţărani
4 iulie – statul rus devine RSFSR
16-17 iulie – ţarul şi familia lui sunt asasinaţi la Ekaterinburg
5 septembrie – Teroarea Roşie este introdusă oficial

1919 martie – primul congres al Comintern
Partidul Bolşevic este redenumit Partidul Comunist

1920 februarie – se înfiinţează *Goelro*
aprilie – Armata Roşie intră în Polonia
noiembrie – Războiul Civil se încheie prin înfrângerea Albilor în Crimeea

1921 martie – Revolta din Kronstadt
martie – Lenin introduce NEP la al X-lea Congres al PCUS, care acceptă de asemenea decretul împotriva disidenţei de partid

1922-1923	Lenin suferă o serie de atacuri din ce în ce mai grave, care îi limitează capacitatea de a controla evenimentele
1922	decembrie – statul sovietic capătă denumirea de URSS Lenin își termină „testamentul", o critică la adresa tuturor bolșevicilor aflați la conducere
1923	octombrie – „criza foarfecelui"
1924	21 ianuarie – moartea lui Lenin

Glosar

bolşevic	(„majoritate ", în lb.rusă): denumirea luată de Lenin şi de adepţii lui după scindarea PSD în 1903
burghezie	termenul marxist ce desemnează clasa de mijloc într-o societate capitalistă
Bund	organizaţie formată de revoluţionarii evrei
CCPC	Comitetul Central al Partidului Comunist
Ceka	Comisia Extraordinară Rusă pentru Lupta împotriva Contrarevoluţiei (poliţia secretă bolşevică)
Comintern	Internaţionala comunistă, înfiinţată în 1919 cu scopul de a propaga revoluţia în alte ţări
comisar	ministru sau oficialitate în guvernul sovietic sau în PCUS
dictat	acord impus prin ameninţări sau forţă
Duma	parlamentul Rusiei imperiale între 1906 şi 1917
emigranţi	cei care plecau din Rusia pentru a evita represiunile guvernamentale
ghetou	cartierul evreiesc, într-un târg sau într-un oraş
Goelro	comisie centrală de stat , înfiinţată în 1920 pentru a organiza electrificarea în Rusia
Gosplan	a înlocuit *Vesenkha* în 1921 ca organism responsabil pentru planificarea economică integrată la nivel naţional
inteligheţia	membrii educaţi şi cultivaţi ai societăţii ruse, ce spijineau de obicei reformele
Iskra	(„scânteie", în lb.rusă): gazetă social democrată, fondată de Lenin şi Martov în 1898
Izvestia	(„ştire", în lb.rusă): gazetă bolşevică
Cadeţi(CD)	constituţional democraţii, partid liberal fondat în 1905
colhoz	fermă colectivă
Comsomol	Liga Tinerilor Comunişti, mişcare a tinerilor între 14 şi 28 de ani
kulaci	clasa ţăranilor bogaţi
marxism /leninism	ideologia oficială bolşevică/comunistă, bazată pe teoriile lui Karl Marx

menşevici	(„minoritate ", în lb. rusă), termen ce îi desemna pe adepţii lui Plehanov după divizarea PSD-ului în 1903
mir	comunitatea sătească
CMR	Comitetul militar revoluţionar al Sovietului din Petrograd
Narkomprod	Comisia Populară pentru Aprovizionare
narodnicism	(„popor", în lb. rusă): mişcarea populistă care considera că ţăranii trebuie să preia conducerea în procesul de transformare a Rusiei
NEP	Noua Politică Economică, introdusă de Lenin în 1921
nepmeni	clasa comercianţilor şi a intermediarilor care profitau de pe urma NEP
octombrişti	partidul reformist moderat, înfiinţat în 1905
Ohrana	poliţia secretă ţaristă
Orgburo	Biroul organizaţiei CCPC
PCUS	Partidul Comunist al Uniunii Sovietice (fostul Partid Bolşevic)
pogrom	persecutarea evreilor, organizată de către stat
Politburo	Biroul Politic, cabinetul intern al CCPC
Pravda	(„adevăr", în lb. rusă): numele unei gazete bolşevice înfiinţate în 1912
proletariat	termenul marxist ce desemnează clasa muncitoare revoluţionară
RSFSR	Republica Socialistă Federativă Sovietică Rusă, denumirea oficială a statului sovietic între 1918 şi 1922
PSD	Partidul Social Democrat Muncitoresc, care în 1903 s-a scindat în aripa bolşevică şi cea menşevică
sovhoz	fermă de stat
Sovnarkom	Consiliul Comisarilor Poporului (guvernul URSS)
eseri	membri ai Partidului Social Revoluţionar, ce s-a desprins din mişcarea populistă
Trudovici	gruparea muncitorească din aripa moderată a eserilor
URSS	Uniunea Republicilor Socialiste Sovietice, titulatura oficială a statului sovietic ce a înlocuit-o pe cea de RSFSR după 1922
verstă	unitate de măsură pentru distanţă (echivalentă cu două treimi dintr-o milă; o milă = 1609 m)

Vyperod („înainte", în lb.rusă): numele, ales de Lenin, al unui ziar bolşevic

Zemgor uniunea formată din consilii municipale şi zemstve, constituită în 1914 pentru a sprijini eforturile de război ale Rusiei

zemstve consilii locale guvernamentale din mediul rural, înfiinţate în 1864

Recomandări de lectură

1. Studii cu caracter general

Cititorii sunt sfătuiți să caute informații care să cuprindă o perioadă de timp mai largă, înainte de a aprofunda un anumit subiect. O carte deosebit de utilă ca studiu introductiv este:

J. N. Westwood, *Endurance and Endeavour: Russian History, 1812-1890* [„Răbdare şi străduanie: istoria Rusiei, 1812-1890"] (OUP, 1973)

O lucrare de valoare similară este:

L. Kochan, *The Making of Modern Russia* [„Naşterea Rusiei moderne"] (Penguin, 1977)

Ca şi lucrarea lui Westwood (deşi mult mai pe scurt), aceasta acoperă o perioadă mai extinsă şi realizează o introducere excelentă pentru o înțelegere globală a istoriei moderne a Rusiei.

2. Tratate pentru avansați

Cea mai importantă autoritate contemporană în domeniul istoriei moderne a Rusiei este Richard Pipes. Cele două lucrări fundamentale ale sale, ce acoperă întreaga perioadă, sunt:

Russia Under the Old Regime [„Rusia sub vechiul regim"] (Penguin, 1987)
The Russian Revolution 1899-1919 ["Revoluția rusă, 1899-1919"] (Collins Harvill, 1990)

Sunt două cărți voluminoase dar, dat fiind că reprezintă cea mai actualizată cercetare, ce abordează toate subiectele importante ale perioadei până la instaurarea conducerii bolşevice, sunt extrem de valoroase. Ele conțin de asemenea referințe bibliografice excelente. Cititorii sunt invitați să compare lucrările lui Pipes cu un studiu remarcabil, aparținând unei generații mai vârstnice:

E. H. Carr, *The Bolshevik Revolution, 1917-23* [„Revoluția Bolșevică, (1917-1923")] (publicată prima oară de Macmillan în 1950 în cadrul unei istorii a Rusiei sovietice ce cuprindea mai multe volume.)

În ciuda titlului, lucrarea analizează o perioadă cu începere din 1898. Există și o lucare într-un singur volum, ale cărei capitole de început sunt revelatoare pentru această epocă:

E.H. Carr, *The Russian revolution from Lenin to Stalin, 1917-29* [„Revoluția rusă de la Lenin la Stalin, 1917-1929"] (Macmillan, 1979)

3. Biografii

Lenin rămâne figura cea mai importantă a epocii. Dintre numeroasele cărți care analizează cariera și realizările sale, trei sunt îndeosebi recomandabile, pentru că oferă cititorilor o înțelegere mai profundă a unui personaj ce continuă să fie foarte controversat. Un studiu scurt, critic, dar foarte antrenant este :

G. Katkov și H. Shukman, *Lenin' s Path to Power* [„Drumul lui Lenin către putere"] (Macdonald, 1971)

Un punct de vedere mai înțelegător față de Lenin este oferit de:

T.Cliff, *Lenin* (Bookmarks, 1987)

La polul opus, vă recomand o biografie a lui Lenin realizată în termeni destul de ostili de către unul dintre contemporanii săi social-democrați:

David Shub, *Lenin* (Penguin, 1966)

Deși în Rusia stalinistă a ajuns să fie considerat indezirabil, Trotki este astăzi unanim recunoscut ca fiind organizatorul Revoluției din Octombrie. O biografie foarte lungă, dar foarte accesibilă este:

Isaac Deutscher, *Trotsky* (OUP, 3 volume, 1954-70)

4. Studii de specialitate

Cititorii trebuie să fie conștienți de enorma importanță a factorului economic pentru dezvoltarea Rusiei în această perioadă.

Cel mai accesibil studiu, ce începe cu o analiză a economiei Rusiei imperiale, rămâne:

Alec Nove, *An Economic History of the USSR* [„o istorie economică a URSS"] (Penguin, 1976)

O relatare a sfârşitului dinastiei Romanov este:

Hugh Seton Watson, *The Decline of Imperial Russia* „Declinul Rusiei imperiale"] (Methuen, 1952)

Cititorii ce doresc să cunoască detaliile eforturilor Rusiei imperiale în război vor fi probabil interesaţi de analiza realizată de un remarcabil, deşi extrem de controversat istoric modern:

Norman Stone, *The Eastern Front* [„Frontul de Răsărit"] (Hodder and Stougton, 1975)

Lupta bolşevicilor pentru supravieţuirea de după 1917 este tratată într-o carte ce reprezintă mult mai mult decât o simplă istorie militară:

E. Mawdsley, *The Russian Civil War* [„Războiul Civil din Rusia"] (Allen and Unwin, 1987)

Index

A

Adunarea Constituantă 2, 110, 116, 125, 126, 127, 153, 178
Aehrenthal 37
Alexandra 10, 80, 148
Alexandru al II-lea 8
Alexandru al III-lea 21, 22, 23, 34, 42, 46, 184
Alexei 80, 85
Armata Roşie 135, 140, 141, 143, 145, 146, 152, 160, 187
Aurora 112

B

Bismarck 34, 35
Blok, Aleksandr 87, 94
Brusilov 77
Buharin, N.I. 85, 131, 163, 168, 169, 182
Burdjalov 4

C

Cadeţi 51, 2, 3, 6, 8, 9, 61, 66, 79, 102, 106, 115, 116, 119, 129, 137, 189, 194
Ceka 143, 144, 147, 150, 153, 162, 187, 189
Cernov 44, 45, 126
Churchill, W 138
Comintern 2, 139, 182, 187, 189

D

Denikin, A. I. 133, 134
Duminica sângeroasă 54, 55, 184
Dzerjinski, F. 145

E

Engels, Fr. 47

G

Gapon 54
GOELRO 159, 187, 189
Gorbaciov, M.S. 4
Goremîhin 61
Gosplan 172, 189
Guşkov, A. 101

H

Herzen, A. 16
Hindenburg 129

I

inteligheţia 18, 21, 44, 47, 48, 53, 59, 69, 189
Iskra 47, 48, 189
Iudenici, N.N. 133, 134
Ivanov, N.I. 84
Izvestia 96, 111, 186, 189
Izvolski 37

K

Kamenev, L.B. 104, 111, 131
Kerenski, A. 3, 84, 87, 94, 96, 101, 102, 104, 107-113, 117, 119-122, 186, 187
Khabalov 83
Kolceak, A.V. 133, 134

Kollontai, A. 148, 153
Kornilov, L. 102, 107-109, 119-122, 186
Kronstadt 103, 104, 147-54, 168, 177, 187
Krupskaia, N. 97, 98, 122
kulaci 162, 189
Kun, Bela 138

L

Lena 63, 64, 185
Lenin, V.I. 2-6, 21, 46-52, 57, 66-67, 69, 74, 85, 86, 87, 97-107, 109-112, 114-137, 140-174, 177-184, 186, 187-191, 193
Liga celor trei împărați 34, 39, 184
Lloyd George 137
Luxemburg 127, 153
Lvov, G.E. 95, 102

M

Mahno 132
Manifestul din Octombrie 42, 56, 185
Martov, L. 47, 48, 49, 189
Marx, K. 2, 45-48, 66,114, 168, 177-179, 182, 190
Miliukov, B. 53, 56, 61, 79, 95, 101, 115

N

Narkomprod 161, 190
Narodnici 43
NEP 164-175, 179, 187, 190
Nicolae al II-lea 10, 73, 186
Nicolae I 8, 15

O

Octombriști 33, 51, 52, 59, 82
Ohrana 10, 64, 190
Orgburo 142, 190

P

Petru I 8
Plehanov, G. 46, 47, 48, 66, 190
Plehve, V. 36, 45, 55
Pobedonoștev 22, 23, 40, 184
Politburo 142, 168, 190
Potemkin 56, 184
Pravda 49, 96, 104, 111, 163, 164, 185, 186, 190
Preobrajenski, E. 163, 167

R

Radek, K. 85
Rasputin, G. 80-82, 88, 89, 185
Rodzianko, M. 52, 77, 78, 82, 84, 92

S

Sazonov 71, 72, 92
Sokolnikov 129
Sovnarkom 112, 142, 187, 190
Stalin, I.V. 4, 85, 97, 127, 131, 140, 147, 181, 182, 193
Stolîpin, P. 30-32, 39-42, 61-63, 65, 67, 185
Struve, P. 58, 115
Sturmer, B. 80, 92
Suhanov, N. 116
Sverdlov, I. 85

Ş

Şliapnikov, A. 84

T

Tezele din Aprilie 99
Tolstoi, L.N. 53, 54, 69
Tripla Înțelegere 35, 39
Trotki, L.D. 4, 5, 44, 45, 50, 56-58,

68, 69, 85, 86, 100, 103, 104, 106, 111, 112, 114, 116, 119, 121, 123, 124, 127-129, 131, 136, 145-147, 150, 152, 167, 170-172, 178, 182, 186, 193
Trudovici 59, 60, 61, 190
Tuhacevski, M.N. 150

U

URSS 4, 142, 168, 181, 188, 190, 194

Ţ

Ţeretelli 115, 126

V

Vesenkha 158, 159, 166, 172, 173, 187, 189
Vyperod 49

W

Wilson , W. 139
Witte, S. 23-25, 27-31, 36, 39, 40, 41, 55, 56, 61, 65, 184

Z

Zemgor 79, 191
zemstva 20
Zinoviev, G.E. 85, 111, 131

acces la istorie

Editorul colecției: Keith Randell

Colecția *Acces la istorie* oferă o introducere concisă și foarte accesibilă în studiul perioadelor importante ale istoriei europene. Fiecare titlu este o lectură plăcută adresată elevilor, studenților, dar și publicului larg. Toate capitolele includ planuri de studiu pentru elevi și studenți.

***Reacțiune și Revoluție: Rusia 1881 - 1924* relatează antecedentele, desfășurarea și urmările Revoluției Ruse. Sunt examinate structurile politice, sociale și economice ale Rusiei țariste, iar impactul bolșevismului asupra Rusiei în perioada 1917 - 1924 este supus unei investigații atente. Analiza beneficiază de o prezentare obiectivă a principalelor direcții de interpretare a Revoluției și de surse documentare de prim ordin.**

ISBN 973-571-315-2

9 789735 713157